

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Факультет філології та журналістики
Кафедра історії та культури української мови

І. Д. Скорук, С. М. Локайчук, О. І. Приймачок

УКРАЇНСЬКА МОВА В ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Навчальний посібник

Луцьк
Вежа-Друк
2019

*Рекомендовано вченою радою факультету філології та журналістики
(протокол № 7 від 24 травня 2018 року)*

Рецензенти:

Костусяк Н. М., доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Навальна М. І., доктор філологічних наук, професор кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»;

Тиха Л. Ю., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземної лінгвістики Луцького національного технічного університету.

Скорук І. Д.

С 44 Українська мова в професійному спілкуванні : навч.посібник / І. Д. Скорук, С. М. Локайчук, О. І. Приймачок. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. – 156 с.

У посібнику подано програму, вправи та завдання до практичних занять та самостійної роботи, зразки модульних контрольних робіт і тестових завдань, а також матеріали для лінгвістичного аналізу з курсу «Українська мова в професійному спілкуванні».

Для здобувачів ОС магістра галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 035 «Філологія» та галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальності 014 «Середня освіта (Українська мова і література)» за освітньою програмою «Українська мова та література. Світова література» денної форми навчання.

УДК 811.161.2:651.74

© Скорук І. Д., 2019

© Локайчук С. М., 2019

© Приймачок О. І., 2019

ЗМІСТ

Передмова	6
Програма навчальної дисципліни.....	7

Змістовий модуль 1 СПЕЦИФІКА Й САМОБУТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ НОРМ

Тема 1. Форми існування української мови в діахронії та синхронії

Практичне заняття № 1. Українська мова – національна мова українського народу	11
Практичне заняття № 2–3. Українська мова: походження, сучасний стан, джерела вивчення.....	14
Практичне заняття № 4. Мова як явище, що історично розвивається.....	17

Тема 2. Українська мова фахового спілкування в аспекті теорії стилів та культури мовлення

Практичне заняття № 5–6. Стилiстична диференціяція української літературної мови.....	21
Практичне заняття № 7–8. Стилi української літературної мови в професійному спілкуванні.....	25

Тема 3. Система мовних норм української літературної мови

Практичне заняття № 9. Типи мовних норм української мови	31
Практичне заняття № 10. Орфографічні норми української мови.....	34
Практичне заняття № 11. Орфоепічні норми української мови.....	37
Практичне заняття № 12. Акцентуаційні норми української мови.....	40
Практичне заняття № 13. Лексичні норми української мови.....	42
Практичне заняття № 14–15. Граматичні норми української мови.....	48
Практичне заняття № 16. Синтаксичні і пунктуаційні норми української мови	54

Змістовий модуль 2.

УКРАЇНСЬКА МОВА У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: УСНА ФОРМА

Тема 4. Українська мова в діяльності філолога, вчителя-словесника. Мовленнєві стратегії, тактики і прийоми

Практичне заняття № 17. Спілкування як інструмент професійної діяльності	59
Практичне заняття № 18. Професійна мовнокомунікативна компетенція...	61
Практичне заняття № 19–20. Невербальні засоби спілкування в професійній діяльності.....	63
Практичне заняття № 21. Індивідуальні та колективні форми фахового спілкування.....	65

Практичне заняття № 22. Культура усного мовлення фахівця-філолога.....	68
Тема 5. Український комунікативний кодекс.	
Мовний етикет у науково-педагогічній діяльності філолога	
Практичне заняття № 23–24. Мовний етикет і його структура.....	70
Практичне заняття № 25. Парадигма мовних формул у стандартних етикетних ситуаціях.....	73
Практичне заняття № 26. Етичні правила спілкування телефоном та в Інтернеті	74
Тема 6. Культура прилюдного (публічного) виступу	
Практичне заняття № 27. Публічний виступ як важливий засіб комунікації переконання	75
Практичне заняття № 28–29. Структура публічного виступу.....	77
Практичне заняття № 30–31. Презентація як різновид публічного мовлення.....	79
Змістовий модуль 3.	
АНАЛІЗ І ЛІТЕРАТУРНЕ РЕДАГУВАННЯ	
ТЕКСТІВ РІЗНИХ СТИЛІВ	
Тема 7. Текстові категорії та їх характеристики	
Практичне заняття № 1–2. Поняття тексту. Одиниці тексту	80
Практичне заняття № 3. Зв'язність і цілісність тексту.....	83
Практичне заняття № 4. Функційно-сміслові типи мовлення (тексту). Класифікація текстів.....	85
Тема 8. Лінгвістичні аспекти редагування	
Практичне заняття № 5–6. Редагування та його різновиди.....	86
Практичне заняття № 7. Етапи редагування та їх особливості.....	91
Практичне заняття № 8. Редагування текстів за допомогою комп'ютерних програм.....	94
Практичне заняття № 9. Проблеми перекладу і редагування текстів.....	96
Практичне заняття № 10. Переклад і редагування наукових текстів.....	99
Тема 9. Логічні аспекти редагування	
Практичне заняття № 11–12. Логіка і культура редакторської праці.....	101
Практичне заняття № 13. Логічні основи редагування тексту.....	104
Практичне заняття № 14. Логічні помилки.....	105

Змістовий модуль 4.
УКРАЇНСЬКА МОВА У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ПИСЕМНА ФОРМА

Тема 10. Оформлення результатів наукових досліджень

Практичне заняття № 15–16. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні I	110
Практичне заняття № 17. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні II	116
Практичне заняття № 18. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні III	119

Тема 11. Документація адміністративно-канцелярського підстилю

Практичне заняття № 19. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації.....	120
Практичне заняття № 20. Документація з кадрово-контрактних питань I	122
Практичне заняття № 21. Документація з кадрово-контрактних питань II	123
Практичне заняття № 22–23. Довідково-інформаційні документи.....	125
Практичне заняття № 24. Етикет ділового листування.....	128

**Тема 12. Оформлення документації вчителя-словесника
і філолога-дослідника**

Практичне заняття № 25–26. Основна документація	130
Практичне заняття № 27–28. Допоміжна документація	133
Перелік питань до екзамену.....	136
Список рекомендованої літератури.....	138
Додатки.....	140

ПЕРЕДМОВА

Пропонований посібник з курсу «Українська мова в професійному спілкуванні» для студентів ОС «Магістр» освітньої програми «Українська мова та література. Світова література» охоплює найважливіші теми з української мови, яка одночасно є основою майбутнього фаху й інструментом професійної діяльності філологів-україністів та вчителів-словесників. Тому практичний курс української мови передбачає не тільки виконання різних завдань і вправ для формування вмінь аналізувати мовні явища, а й глибше засвоєння раніше вивченого матеріалу з таких розділів, як лексикологія, фразеологія, фонетика, орфографія, морфологія, словотвір, синтаксис і пунктуація, культура мовлення. Студенти аналізують тексти різних стилів, визначають структурні та смислові ознаки тексту, особливості добору та використання мовних засобів, з'ясовують спосіб досягнення цілісності і зв'язності тексту, перекладають і редагують тексти, а також складають їх самі. Одним із важливих завдань є робота з діловими паперами.

Предмет вивчення навчальної дисципліни – сучасна українська мова в професійному спілкуванні, основне її завдання – удосконалення мовних і мовленнєвих умінь і навичок – орфоепічних, лексичних, граматичних, правописних, стилістичних, необхідних для обраного фаху. Передбачені у програмі міжпредметні («Сучасна українська літературна мова», «Стилістика української мови», «Культура писемного фахового мовлення», «Риторика», «Професійна майстерність викладача-філолога», «Українська ономастика») зв'язки надають можливість вивчати мову як вияв загальнокультурного процесу, а кожне мовне явище розглядати в лінгвістичному контексті. Особливу увагу приділено таким розділам науки про мову, як практична стилістика й культура мовлення, що, насамперед, і визначає її якісно вищий рівень щодо мети курсу загалом.

До кінця навчання студенти набудуть таких **компетенцій**:

– *лінгвістична компетентність* – здатність розпізнавати, називати й визначати лінгвістичні поняття, оперувати лінгвістичними фактами з фонетики, морфології, лексикології, синтаксису й стилістики, послуговуватися нормами вимови, правопису й пунктуації; вміння працювати зі словниками; аналізувати й редагувати тексти різних стилів, оцінювати змістову й лінгвістичну композицію тексту; створювати наукові тексти та документи тощо;

– *комунікативна компетентність* – здатність реалізовувати власну мовленнєву поведінку відповідно до реальних ситуацій професійного спілкування (з колегами, учнями, батьками, представниками громадських організацій тощо);

– *мовно-риторична компетентність* – здатність послуговуватися риторичним потенціалом (техніка й логіка мовлення, знання, уміння, навички, досвід, здібності, ціннісні орієнтації; уміння добирати такі засоби мови, які найбільш точно, виразно можуть передати думки й почуття, багатство духовного світу, власні знання й переконання, стилістичну виразність тощо) на практиці для успішної діяльності в професійно-педагогічній сфері й соціально-культурному житті;

– *культурологічна компетентність* – усвідомлення мови як основи національної культури й ідентичності, формування мовної картини світу, оволодіння національно маркованими одиницями мови, українським мовним етикетом, особливостями міжкультурної комунікації.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	03 «Гуманітарні науки» 035 «Філологія» 01 «Освіта / Педагогіка» 014 «Середня освіта (Українська мова і література)» «Українська мова та література. Світова література» Магістр	Нормативна
Кількість годин/кредитів 360 / 12		Рік навчання: 5
ІНДЗ: немає		Семестр: 9, 10
		Практичні: 62 год.; 56 год.
	Самостійна робота: 220 год.	
	Консультації: 22 год.	
	Форма контролю: Екзамен – 9 сем. Екзамен – 10 сем.	

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Специфіка й самобутність української мови та її норм

Тема 1. Форми існування української мови в діахронії та синхронії

Тема 2. Українська мова фахового спілкування в аспекті теорії стилів та культури мовлення

Тема 3. Система мовних норм української літературної мови

Змістовий модуль 2. Українська мова у сфері професійної діяльності: усна форма

Тема 4. Українська мова в діяльності філолога, вчителя-словесника. Мовленнєві стратегії, тактики і прийоми

Тема 5. Український комунікативний кодекс. Мовний етикет у науково-педагогічній діяльності філолога

Тема 6. Культура прилюдного (публічного) виступу

Змістовий модуль 3. Аналіз і літературне редагування текстів різних стилів

Тема 7. Текстові категорії та їх характеристики

Тема 8. Лінгвістичні аспекти редагування

Тема 9. Логічні аспекти редагування

Змістовий модуль 4. Українська мова у сфері професійної діяльності: писемна форма

Тема 10. Оформлення результатів наукових досліджень

Тема 11. Документація адміністративно-канцелярського підстилю

Тема 12. Оформлення документації вчителя-словесника і філолога-дослідника

Таблиця 2

Назвизмістовихмодулів і тем	Усього	Лекції	Прак-тичні	Сам.робота	Консуль-тації
Змістовий модуль 1. Специфіка й самобутність української мови та її норм					
Тема 1.Форми існування української мови в діахронії та синхронії	28	-	8	18	2
Тема 2.Українська мова фахового спілкування в аспекті теорії стилів та культури мовлення	28	-	8	18	2
Тема 3.Система мовних норм української літературної мови	38	-	16	20	2
Разом за модулем 1	94	-	32	56	6
Змістовий модуль 2. Українська мова у сфері професійної діяльності: усна форма					
Тема 4. Українська мова в діяльності філолога-дослідника, вчителя-словесника	32	-	12	18	2
Тема 5. Український комунікативний кодекс. Мовний етикет у науково-педагогічній діяльності філолога	28	-	8	18	2
Тема 6.Культура прилюдного (публічного) виступу	30	-	10	18	2
Разом за модулем 2	90	-	30	54	6
Всього годин (9-й семестр):	184	-	62	110	12
Змістовий модуль 3. Аналіз і літературне редагування текстів різних стилів					
Тема 7. Текстові категорії та їх характеристики	28	-	8	18	2
Тема 8. Лінгвістичні аспекти редагування	32	-	12	18	2
Тема 9. Логічні аспекти редагування	27	-	8	18	1
Разом за модулем 3	87	-	28	54	5
Змістовий модуль 4. Українська мова у сфері професійної діяльності: писемна форма					
Тема 10. Оформлення результатів наукових досліджень	27	-	8	18	1
Тема 11. Документація адміністративно-канцелярського підстилю	34	-	12	20	2
Тема 12. Оформлення документації вчителя-словесника і філолога-дослідника	28	-	8	18	2
Разом за модулем 4	89	-	28	56	5
Всього годин (10 семестр):	176	-	56	110	10
Всього годин (за 9 і 10 семестри):	360	-	118	220	22

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота передбачає:

- опрацювання (чи повторення) деяких тем з українського мовознавства (функції, походження, становлення української мови як державної, зміна і кодифікація мовних норм у процесі розвитку мови, форми, різновиди мови та їх особливості, престиж мови, поняття лінгвоциду, усвідомлення мови як основи

національної культурної ідентичності тощо), з'ясування значення мови в сучасному українському суспільстві та у сфері професійної діяльності;

- виконання практичних завдань і вправ на вміння послуговуватися мовними нормами, словниками різних типів;

- аналіз і редагування текстів різних стилів, оцінювання їх лінгвістичної та змістової композиції;

- створення наукових текстів (первинних і вторинних);

- створення зразків документів (звіт, оголошення, характеристика, рецензія, відгук, заява, резюме, протокол, пояснювальна й доповідна записка, службовий лист);

- формування здатності (мовленнєва стратегія й тактика, прийоми впливу на співрозмовника тощо) будувати власну мовленнєву поведінку відповідно до реальних ситуацій професійного спілкування;

- моделювання ситуацій та їх вербальне оформлення;

- підготовка публічного виступу (структурування, добір мовного матеріалу, робота над технікою та виразністю мовлення тощо) і його виголошення (на практичному занятті);

- опрацювання статті А. В. Корж «Українська мова в сучасному українському суспільстві» [7, с. 208–215] (аналіз процесу утвердження української мови як державної, шляхи розвитку престижу української мови, мовна політика держави тощо);

- опрацювання статті А. В. Корж «Визначальна роль української мови в освітній сфері» [7, с. 265–270];

- ознайомлення з викладом теоретичного матеріалу «Історія української літературної мови. Давні писемні пам'ятки» [18, с. 23–26] та висловлення власної думки про дослідження джерел української писемності.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Таблиця 3

Поточний контроль (мах = 40 балів)						Модульний контроль (мах = 60 балів)		Загальна кількість балів
Модуль 1						Модуль 2		
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			МКР 1	МКР 2	100
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6			
6	6	8	6	6	8	30	30	

Таблиця 3а

Поточний контроль (мах = 40 балів)						Модульний контроль (мах = 60 балів)		Загальна кількість балів
Модуль 1						Модуль 2		
Змістовий модуль 3			Змістовий модуль 4			МКР 3	МКР 4	100
Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12			
6	8	6	6	8	6	30	30	

Шкала оцінювання

Таблиця 4

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 – 81	Добре
67 – 74	Задовільно
60 – 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

Змістовий модуль 1

СПЕЦИФІКА Й САМОБУТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ НОРМ

ТЕМА 1. Форми існування української мови в діячності та синхронії

Практичне заняття № 1

Українська мова – національна мова українського народу

1. Природа і функції мови. Місце української мови серед мов світу.
2. Усна й писемна форми існування мови та їх особливості.
3. Національна й літературна українська мова.
4. Мова професійного спілкування. Мовна, мовленнєва, комунікативна професійна комунікація.
5. Професійна й територіальна диференціація мови.
6. Різновиди сучасної української літературної мови.

Практичні завдання

1. Прочитайте і поясніть висловлювання про мову Стефанії Андрухів. Своє міркування обґрунтуйте.

Мова, кожне слово – не випадкові у світі, у кожного – божественна, космологічна біографія. Кожна національна мова – це нація у слові, це Дім національної душі, модель світу, проекція дійсності на площину мовлення.

2. Прочитайте наведене міркування. Дайте докладне визначення поняття *рідна мова*. Яке значення має рідна мова для народу, для окремого індивіда?

Тож потрібно кожному пам'ятати: *рідна мова – не конче, не завжди та, якою ми найчастіше говоримо*. Основа слова рідна – рід. Тобто *рідна мова – то перш за все мова роду кожного з нас, мова наших батьків, дідів, прадідів і т. д. – саме нашого роду, що йде з глибини віків*. Не зневажаймо, закликаю, пам'яті своїх предків, бо то ж є нонсенс, аби ви, визнаючи, що рід ваш – український, водночас вважали, що ваша рідна мова вже не українська, а, для прикладу, російська... Бо як, і справді, можна вважати рідною ту мову, якою, може, тільки й говорите ви чи ще близькі до вас за віком родичі, але не говорили нею у незліченних поколіннях вашого роду? Не говорили ваші батьки, діди, бо говорили тільки українською.

Тобто – зовсім очевидно, що *рідна мова – то не так та мова, якою вам особисто з різних причин випало в житті спілкуватися, і навіть далеко не завжди мова «мамина» (бо скільки ж тих мам відбилося від свого слова та і чад своїх скалічило!), а саме ваша родова мова, мова вашого роду, принаймні кількох найближчих до вас поколінь*.

Нехай би кожен над цим поміркував, аби ніхто з нас, українців, не заплутував те, що мало б бути самоочевидним для кожного, аби ніхто не

зневажав і не ображав родову основу, на якій ми стоїмо та яка дарувала кожному з нас життя... (А. Погрібний).

3. Прочитайте уривок із підручника «Загальне мовознавство». Наведіть власні життєві приклади, які б підтверджували або заперечували висловлену тут думку. Свої міркування запишіть.

Для усвідомлення окремішності народу найголовнішу роль відіграє мова. Мова поєднує людей більше, ніж класова, партійна, релігійно-конфесійна належність, більше, ніж історія народу (її не знають), а іноді навіть більше, ніж етнічне походження. Тут варто лише згадати такі імена, як Агатангел Кримський, Марко Вовчок, Юрій Клен (Бургардт), Василь Вишиваний (австрієць Вільгельм фон Габсбург), В'ячеслав Липинський, Софія Русова, які не мали в собі ні краплини української крові, але українська мова духовно поєднала їх з українським народом. «Ні прозвання, ні віросповідання, ні сама кров предків не робить людину належністю тієї чи іншої народності... Хто якою мовою думає, той до того народу належить», – писав син датчанина і німкені, але російський учений, творець знаменитого тлумачного словника російської мови В. Даль. Подібну думку знаходимо і в О. Потебні: «Єврея, цигана, татарина, німця, зросійщених настільки, що мовою їхньої заповітної думки стала російська мова, ми не можемо зарахувати ні до якого народу, крім російського» (М. Кочерган).

4. Прочитайте уривок із праці І. Огієнка «Українська культура» (1918 р.). Зробіть висновок про те, як співвідносяться українська й російська мови.

Про український вплив на російську мову ще з давніх віків акад. А. Шахматов пише: «Церковнослов'янська мова була перенесена (з Болгарії) в Росію передусім на малоруський ґрунт, у Київ. Правда, Новгород хрестився одночасно з Києвом, але він у розумовому, літературному відношенні був у прямій залежності від Києва і тривалий час не мав у цьому відношенні самостійного значення». У Києві за старі віки утворилася своя школа: «засвоюючи собі церковнослов'янську вимову, новгородське духовенство наслідувало при цьому Київ». В іншому місці той же академік А. Шахматов пише: «Батьківщина нашої великоруської літературної мови – Болгарія. Але сформувалася вона в Києві, де зазнала благотворного впливу народного середовища. Остаточно розвинулась вона в Москві».

Скрізь по церквах пішла наша вимова – наш наголос, наше **е**, навіть наше **і** замість **ѣ**; по церквах це було й за старі віки, а в XVIII віці зробилося річчю звичайною; а в придворних церквах наша вимова була заведена навіть офіційно...

5. З'ясуйте поняття національної та літературної мови. Назвіть найістотніші ознаки української літературної мови та схарактеризуйте їх.

6. Прокоментуйте вислів видатного французького лінгвіста Шарля Баллі:

Літературна мова – це крижана оболонка, яка сковує поверхню потоку, могутнього, бурхливого, часто каламутного. Вона його оберігає, але вона й приховує його таємниці, його життя.

7. Прочитайте текст, назвіть основні функції та особливості мови професійного спілкування. Відповідь обґрунтуйте.

Мова професійного спілкування – поліфункційна підсистема літературної мови, яка виконує загальномовні та специфічні функції. Такими функціями є:

- 1) номінативна (називання фахових реалій і понять);
- 2) пізнавальна (знаряддя й спосіб фахового пізнання, запам'ятовування, оволодіння фаховим досвідом);
- 3) аксіологічна (фахове та морально-етичне оцінювання);
- 4) комунікативна (спілкування в професійній сфері);
- 5) культураносна (збереження й передавання фахових знань і культури професійного спілкування);
- 6) естетична (мовностилістична довершеність текстів) та ін.

В основу мови професійного спілкування покладена сучасна літературна мова. Проте в конкретній професійній мовленнєвій ситуації вона змістово редукується (зменшується, спрощується), залежно від галузі знання і предмета спілкування, стає монотематичною, збагачується професійною лексикою і фразеологією. Це відбувається лише тоді, коли суб'єкти комунікації переходять на професійний рівень свідомості.

Мова професійного спілкування, крім уже названих, має й інші особливості. Характерною її ознакою є діалогічність. Професійна діяльність потребує обміну думками, обговорення певних проблем чи окремих питань, прийняття рішень, тому фахівці вступають у безпосередній словесний контакт, і комунікативний процес між ними протікає як активна мовленнєва взаємодія. Професійній мові, як і науковій, властиві певні комунікативні якості: абстрагованість, логічність, точність, ясність, об'єктивність. Крім того, вона має бути чистою, виразною, естетичною (з посібника).

8. Письмово розкрийте зміст висловлювання: *Як одна з істотних ознак нації, українська мова виконує об'єднувальну функцію.*

9. Що розуміють під поняттям **престиж мови**? Назвіть чинники, які впливають на престиж мови, відповідь аргументуйте.

10. В історії розвитку конкретних мов відомі два процеси – *диференціація* (поділ) та *інтеграція* (злиття) мов. (Наприклад, колись була одна слов'янська (праслов'янська) мова. Внаслідок її диференціації виникли всі сучасні слов'янські мови). З'ясуйте особливості територіальної та професійної диференціації української мови.

Назвіть різновиди (підмови) сучасної української літературної мови і прокоментуйте свою причетність як магістра (і в майбутньому як філолога) до кожного з них. Відповіді обґрунтуйте.

Українська мова: походження, сучасний стан, джерела вивчення

1. З історії походження та розвитку української мови.
2. Політика лінгвоциду щодо української мови та її наслідки.
3. Джерела вивчення української літературної мови.
4. Мовна політика і мовна ситуація в Україні на сьогодні.

Практичні завдання

1. Прочитайте інформацію про походження української мови. Чи відомі Вам інші версії походження української мови? (Див.: [18, с. 18–20]).

За походженням (генеалогічна класифікація) українська мова належить до індоєвропейської мовної сім'ї слов'янської групи мов, джерелом якої є спільнослов'янська (або праслов'янська) мова. Вона існувала приблизно від II тис. до н. е. та до V ст. н. е. На основі лінгвістичних та археологічних даних доведено, що територією праслов'янської єдності був простір Східної Європи від Вісли і Одера до Дніпра. Об'єднання племен східних слов'ян у першу державу Русь відбулося у VIII–IX ст.

Мовознавець і громадсько-політичний діяч Степан Смаль-Стоцький (1859–1939) доводить, що українська мова постала з праслов'янської (це період від VI–VII ст. до середини IX ст.), а прасхіднослов'янської єдності ніколи не існувало. Учений вважає, що українська мова ближча до сербської, ніж до російської.

Знаний мовознавець, міністр освіти в уряді УНР, міністр віросповідань 1919–1921 рр., професор Іван Огієнко (1882–1972), вважаючи за основу індоєвропейську мову, яка існувала за п'ять тисячоліть до Христа, розглядає гілку праслов'янську, з якої (у VI ст.) починає формуватися українська мова на основі мови бужан, волинян, полян, древлян, тиверців, лучан, уличів.

Видатний філолог XX ст., відомий харківський учений, історик української літературної мови, патріарх української філології діаспори Юрій Шевельов (Шерех) (1908–2002) щодо хронології формування української мови виокремлює VI–VII ст., коли починають взаємодіяти галицько-подільські та киево-поліські говірки, на основі яких (із праслов'янської) починається творення української мови, формування якої закінчується аж у XVI ст.

2. Назвіть основні джерела вивчення української писемності від давніх часів до становлення нової (сучасної) української літературної мови. Для цього опрацюйте в посібнику О. Микитюк тему «Історія української літературної мови» [18, с. 23–26]. З якими думками автора Ви не погоджуєтесь?

3. Прочитайте тексти про значення української мови впродовж XIV–XVI ст. Поясніть орфограми та пунктограми. Назвіть причини занепаду української мови протягом XVIII–XX ст.

А. Становленню української мови перешкоджала та обставина, що після монгольської навали в XIII ст. українські землі входили до складу різних держав: Чернігово-Сіверщина, Поділля і Київщина з Переяславщиною, а також більша частина Волині належали до Великого князівства Литовського з офіційною руською, тобто староукраїнською мовою; Північна Буковина стала частиною Молдовського князівства, де справи провадили також руською мовою; частину Західної Волині та Галичину захопила Польща, а Закарпаття – Угорщина. Проте з XIV ст. українська мова функціонує в законодавстві, князівських канцеляріях, приватному листуванні. Статут Великого князівства Литовського 1566 р. закріплює статус руської мови як державної.

У XIV – першій половині XVI ст. українська мова мала значення, близьке до державного, і на землях Галичини та Західної Волині, що тоді перебували під владою Польщі. Руською мовою послуговувалися в судах і діловодстві, очевидно, на підставі якогось акта-привілею, що не зберігся. Королівське діловодство також здійснювали українською мовою, про це свідчить переклад українською мовою Віслицького статуту 1357 р. короля Казимира Великого.

Упродовж XIV–XVI ст. українська писемно-літературна мова була поширена на державному рівні у Молдовському князівстві. Значна частина пам'яток українського ділового стилю того часу походить із канцелярії правителів Молдови. Отже, у XIV–XVI ст. українська мова має статус міжнаціональної.

Після Люблінської унії (1569 р.) майже всі українські землі перейшли до складу Польщі, і, хоч існували домовленості про функціонування української мови в діловій сфері, права української мови постійно порушували; а на сеймі 1696 р. ухвалено постанову, відповідно до якої вся документація має бути написана тільки польською мовою.

Після приєднання України до Росії (1654 р.) спеціального акта про державність української мови не ухвалено, позаяк вважалося природним вживання української мови в установах Гетьманщини: канцеляріях, судах, ратушах. Із 1684 р. владу над українськими церквами перейняв московський патріарх, як наслідок – посягання на найсокровенніше: на молитву рідною мовою [18, с. 15–16].

Б. Подана нижче інформація також свідчить про розвиток і панівний статус української мови:

- є документи, де зазначено, що друкарня у Львові, заснована міщанином Степаном Дропаном, існувала ще 1460 року. Відтак Іван Федоров (який видав 1574 року «Буквар» для вивчення церковнослов'янської мови) лише «обновив» занепале львівське друкарство);

- лише за XVII ст. чотири львівські друкарні надрукували 160 тис. книжок, а всього (у XVII ст.) було 30 друкарень. На той час у Росії була одна, яку заснував Іван Федоров. І видано було (до XVIII ст.) лише 3 книжки, які були збірниками законів;

- М. Ломоносов (1711–1765), котрий навчався в Києво-Могилянській академії, започаткував російську літературу, та й вона була під великим впливом української. А отже, основи своєї літературної мови російський народ заклав на 800 років пізніше, ніж український. Порівняймо: в Україні до 1709 р. (Полтавська катастрофа) видано тисячі книжок (П. Штепа. Словник чужослів. Знахідки. – Торонто, 1977. – С. XVIII, XXVIII).

4. З'ясуйте зміст терміна *лінгвоцид*. Поясніть, які форми лінгвоциду застосовували щодо української мови (наприклад, лінгвоцид через освіту, науку, через приниження престижу мови та заборону друкованих видань тощо) і в який спосіб. Наведіть приклади політики нищення української мови як головної ознаки етносу.

Пам'ятаймо, що сьогоднішній зросійщений Харків – це наслідок далекого 1951 року, коли харківські студенти вийшли на мітинг-протест проти складання іспитів російською мовою. За цей виклик тодішній владі вони поплатилися життям – 33 студенти розстріляно, 800 репресовано. А сьогодні цю агресивну колонізаторську політику щодо української мови міська рада Харкова увічнеє регіональною російською мовою, творячи неабияку загрозу єдності України. Свого часу П. Шафарик казав: «Народ, що не усвідомлює значення рідної мови для свого вищого духовного життя і сам її покидає й відрікається, здійснює над собою самовбивство»(О. Микитюк).

5. Чи погоджуєтеся Ви з думкою М. Ганді, що *інтелігенція, вихована колонізатором, стає ворогом свого народу?* Наведіть приклади.

6. Схарактеризуйте стан сучасної мовної політики в Україні, пріоритетом якої має бути *«утвердження і розвиток української мови – головної ознаки ідентичності української нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення, дала офіційну назву державі»* [29].

Практичне заняття № 4

Мова як явище, що історично розвивається

1. Синхронійний та діахронійний аспекти вивчення мови.
2. Причини (зовнішні і внутрішні), що сприяють розвитку мови та її змінам.
3. Мовні зміни та їх особливості на різних історичних етапах (варіювання, словотвір, поява нових слів тощо).

Практичні завдання

1. Ознайомтесь із висновком мовознавця про давність української мови і висловте своє ставлення до цього положення.

Відомо, що мова не є чимось застиглим, незмінним, вона розвивається впродовж тривалого часу свого існування. Сучасна українська мова – не те що слова Ярослава Мудрого, його ж мова, у свою чергу, відрізняється від мови князя Кия. Але щось дає підстави об'єднувати три названі мовні суттєвості. Це «щось» – мовний хребет, спільний словниковий фонд і основні, визначальні риси, на підставі яких розрізняють різні мови між собою. Саме визначення основних рис і найдавніших слів української мови може дозволити наблизитися до визначення часу її походження.

Мовознавчі студії показують, що слово, яке має подібне звучання і значення в багатьох мовах, є дуже давнім. Воно тим давніше, чим менш спорідненими є мови, у яких воно трапляється. Виявляється, що українська мова має такі слова і риси, вік яких наближається до ста тисяч років. Коріння української мови сягає найдавніших часів людської доісторії (Ю. Мосенкіс).

2. Ознайомтесь із міркуванням І. Огієнка про характер давньої української мови і під цим кутом зору прочитайте поданий уривок із «Слова о полку Ігоревім» за правилами української вимови: приголосні перед буквами **є** та **и** вимовляйте, як правило, твердо; букву **ѣ** прочитуйте як **і**, іноді – як **є** тощо.

Як я вже підкреслював, наші пам'ятки сягають XI століття, і в них уже знаходимо багато основних рис української мови. Але треба тут підкреслити, що в мовознавстві ще й сьогодні подибується неправильне тільки російське читання староукраїнських пам'яток, а це веде нас до повної наукової плутанини. Навпаки, коли старі наші пам'ятки читали так, як вони справді читалися на наших землях, тоді перед нами випливає правдива наша фонетика.

Російські вчені тільки з політичних міркувань натягують українську мову до мови російської. А тим часом глибше вивчення нашої мови показує, що вона багатьма своїми ознаками наближується скоріш до мови сербської, а не російської. І це відомий факт, що українець, який не знає російської мови, легше порозуміється з сербом, аніж з росіянином (І. Огієнко).

Уривок зі «Слова о полку Ігоревім»

Другаго дни велми рано кровавыя зори свѣт повѣдають, чрѣныя тучи съ моря идуть, хотять прикрыти два солнца, а въ них трепещуть синія мльнїи. Быти грому великому, идти дождю съ Дону великого. Ту ся копїемъ приламати, ту ся саблямъ потручяти о шелома Половецкыя на рѣцѣ на Каялѣ у Дону великого. О русская землѣ! Уже за шеломянемъ еси. Се вѣтри, Стрибожи внуци, вѣють съ моря стрѣлами на храбрыя плѣкы Игоревы! Земля тутнетъ, рѣкы мутно текуть, пороси поля прикрывають. Стязи глаголють: половци идуть отъ Дона, и отъ моря, и отъ всѣхъ странъ Рускыя плѣкы отступиша. Дѣти бѣсови кликомъ поля прегородиша, а храбрїи Русици преградиша чрѣлеными щиты. Ярѣ туре Всеволодѣ! Стоиши на борони, прыщеси на вои стрѣлами, гремлеши о шелома мечи харалужными.

3. Уважно прочитайте текст. Наскільки важливе для вчителів-словесників вивчення мови «як у синхронії, так і діахронії»? Обґрунтуйте свою відповідь.

Мова – це одночасно і жива діяльність, і продукт минулого. Відповідно в мовознавстві розрізняють стан мови та розвиток мови. Існує два підходи до вивчення мови: вивчення мови на певному часовому зрізі та вивчення мови в її історичному розвитку протягом тривалого часу.

Для позначення цих понять (стану мови, її певного часового зрізу, з одного боку, і розвитку, зміни мови протягом тривалого часу – з іншого) в мовознавстві використовують терміни синхронія і діахронія.

Синхронія – 1) стан мови в певний момент її розвитку, в певну епоху; 2) вивчення мови в цьому стані (в абстракції від часового чинника).

Діахронія – 1) історичний розвиток мови; 2) дослідження мови в її історичному розвитку.

Для мовців важлива синхронія, тобто мову треба знати такою, якою вона є на сьогодні. Щоб добре володіти сучасною мовою, не обов'язково знати історію мови, як змінювалися звуки, які з них зникли, а які з'явилися, скільки колись було форм граматичного числа (однина, двоїна, множина), часових форм дієслова (теперішній, чотири форми минулого часу – аорист, перфект, імперфект і плюсквамперфект, три форми майбутнього часу – проста і дві складні, аналітичні) тощо. Навряд чи ефективніше вплинуло б на практичне користування сучасною мовою знання мовцем того, що слово *верблюд* колись означало 'слон', а слово *підлий* – 'простонародний, неродовитий'.

Для дослідника мови важливі обидва аспекти – синхронійний і діахронійний. Для того щоб добре усвідомити сучасний стан мови, необхідно дослідити її історичний розвиток. Відповідно до двох підходів до вивчення мови розрізняють мовознавство синхронійне і діахронійне.

Результати синхронійного мовознавства використовують для створення описових граматики різних мов, нормативних словників,

розробки алфавітів для безписемних мов, для теорії і практики машинного перекладу. Коли ж мовознавець хоче дослідити історію мови, закони її розвитку, він це може зробити лише за діахронічного підходу до вивчення мови.

Синхронію і діахронію не можна ототожнювати й змішувати. На це ще в ХІХ ст. вказував російський мовознавець П. Ф. Фортунатов: «Велика помилка – змішування фактів, які існують на сьогодні у мові, з тими, які існували у ній колись». Про це завжди повинен пам'ятати вчитель-словесник. Якщо, скажімо, треба визначити морфемний склад слова *подушка*, то з погляду сучасного стану мови в ньому можна виділити корінь *подуш-*, суфікс *-к-* і закінчення *-а*. Колись це слово членували на морфемі по-іншому: префікс *под-*, корінь *-уш-*, суфікс *-к-* і закінчення *-а*. Мотивація слова була такою: «те, що кладуть під вушко». Нині ця мотивація забута і слово *подушка* не пов'язують жодним словотвірним зв'язком зі словом *вухо*.

Водночас синхронію і діахронію не можна розривати, оскільки сучасний стан мови є продуктом минулого її розвитку. Глибинне пізнання мови можливе лише за умови всебічного її вивчення як у синхронії, так і діахронії. І треба пам'ятати, що синхронію і діахронію не можна ототожнювати зі статикою і динамікою. На будь-якому синхронному зрізі, тобто в будь-який момент потрібно розглядати мову як живу діяльність, яка постійно змінюється.

4. Прочитайте і доповніть інформацію про розвиток мови. Конкретизуйте зовнішні і внутрішні чинники, які впливали (і впливають) на мовні зміни української мови.

А. Мова – загальнонародне явище. Народ – творець і носій мови. Одна особа безсильна будь-що змінити в мові, бо мова розвивається і змінюється за своїми об'єктивними законами. Наприклад, Тарас Шевченко, основоположник сучасної української літературної мови, створив не більше десятка слів і то переважно складних, що утворені з наявних у мові простих слів (широкополий, хребетносилий, синемундирний тощо). Отже, навіть геніальна особистість не здатна змінити мову, а може лише виявити приховані потенції мови, показати, як ефективно можна використати те, що в мові існує.

Б. Розвиток мови супроводжується постійними змінами. Змінюється її звукова, лексична, морфологічна і синтаксична системи.

Розвивається мова за своїми законами, які мають об'єктивний характер, тобто не залежать від волі людей. Усі зміни в мові зумовлені зовнішніми і внутрішніми причинами.

5. Уважно прочитайте текст про мовні зміни на різних рівнях української мови. Прокоментуйте, чим зумовлені ці зміни. Обґрунтуйте свою відповідь.

Різні рівні (яруси) мови змінюються з неоднаковою швидкістю. Найчутливіша до всіх змін, які стаються в суспільстві, – лексико-семантична система. Не буде перебільшенням стверджувати, що словниковий склад мови змінюється щодня. Одні слова з'являються в мові (*електорат, дайджест, інтернет, менеджер*), інші зникають (*боярин, неп, червонець, раднарком*).

Щоправда, темпи змін у різних групах лексики не однакові. Основний словниковий фонд мови, особливо його ядро, змінюється повільно. За даними американського мовознавця М. Сводеша, за 1000 років змінюється 20 відсотків слів ядра основного словникового фонду.

Повільніше від словникового складу змінюється фонетична система. Якщо зміни в словнику мовці помічають за свого життя, то зміни у фонетиці важко помітити протягом життя одного покоління. Це пояснюється тим, що фонетика підпорядковується дії суто мовних внутрішніх законів. Однак фонетичні зміни все ж мають місце. Наприклад, у давньоукраїнській мові зникли носові голосні звуки і зредуковані голосні звуки, стало діяти чергування [o], [e] з [i] у закритому складі тощо.

Найбільш стійкою є граматики, особливо морфологія. Однак і тут відбуваються зміни. Наприклад, колись у нашій мові було значно більше часових форм дієслова. Тільки минулий час мав чотири форми – аорист, імперфект, перфект і плюсквамперфект, які з часом замінилися однією часовою формою. Не було й дієприслівників. Вони з'явилися у XIV–XV ст. Приблизно в той самий період замість семи відмін іменників усталилися чотири. В англійській граматиці значні зміни відбулися в XI ст. під впливом масового запозичення французьких слів.

Отже, в мові можуть змінюватися її елементи, але структура мови не піддається швидким змінам. Стійкість мові забезпечує її системний характер.

6. Прочитайте цікаву інформацію про стабільність мови. Поясніть (і підкріпіть свої міркування прикладами), який рівень української мови піддається швидким змінам.

Американський мовознавець М. Сводеш підрахував, що за тисячу років лексика змінюється приблизно на 19 %, а тим часом 80 % найуживаніших слів зберігаються, забезпечуючи сталість мови. Знаменитій поемі Ш. Руставелі «Витязь у тигровій шкурі» 800 років, а проте грузини й тепер вільно читають її. Мова «Божественної комедії» А. Данте, написаної 700 років тому, мало чим відрізняється від сучасної італійської.

А хіба змінилася граматики української мови від часу виходу «Кобзаря» Т. Шевченка, хоч відтоді вже минуло 170 років? Отже, про

якісь радикальні зміни в мові загалом і в сучасній українській зокрема говорити не доводиться. Звичайно, тепер наша мова, не обмежена колоніальними приписами, багато що повертає собі, а інтенсивний розвиток науки й техніки змущує вишукувати назви для нових явищ, але в своїй основі вона залишається незмінною, такою, якою була сотні років тому (Українська мова в ХХІ столітті: проблеми стану і статусу (Інтерв'ю з Іваном Ющуком) // Дивослово. 2010. № 8. С. 3).

ТЕМА 2. Українська мова фахового спілкування в аспекті теорії стилів та культури мовлення

Практичне заняття № 5–6

Стилістична диференціація української літературної мови

1. Поняття про стиль і стилістичну норму.
2. Функційні стилі сучасної української літературної мови та сфери їх застосування.
3. Основні ознаки функційних стилів.

Практичні завдання

1. Прочитайте тексти. Визначте їхню стильову належність. Висновок підкріпіть лінгвостилістичним аналізом.

А. Пуризм (франц. purisme, від лат. purus – чистий) – крайній вияв турботи про чистоту літературної мови, культуру мови, орієнтація на встановлення суворих правил дотримання літературних норм, оберігання мови від впливу іншомовних запозичень, очищення її від нелітературних явищ (діалектизмів, просторіччя тощо). Пуризм постає як реакція на загрозу денаціоналізації, втрати самобутності культури й національної мови. Зовнішньому тискові на мову – заповненню її лексики елементами інших мов – пуризм протиставляє суворі літературні норми, рафіновану мову, якою послуговуються і яку плекають певні суспільні групи. Позитивний бік пуризму полягає у пропагуванні виражальних засобів рідної мови, використанні її лексико-семантичних, фразеологічних, граматичних можливостей для передавання нових понять. Негативні пуристичні тенденції виявляються часто в проголошенні незмінності літературних норм, посиленні на внутрішні закони розвитку національної мови, в однобічному сприйманні наслідків мовного контакту, неприйнятті будь-яких новотворів, які нібито руйнують систему мови, у нерозумінні поступального розвитку мови. Пуризм пов'язаний з проблемами культури мови, історії української літературної мови (З енциклопедії).

Б. Дорогі браття і сестри!

Серед багатьох дарувань Бог нагородив нас двома здатностями, однаковою мірою важливими для нашого духовного життя: пам'ятати і забувати. Коли нам роблять добро, почуття вдячності вимагає пам'ятати про нього. Коли ж нам заподіють зло, християнська любов вимагає забути його.

Преподобний Ісидор Пелусіот з цього приводу сказав так: «Благодіяння записуй на міді, а образу – на воді».

Ще премудрий Сирах повчав: «Залиш образу щиросердному твоєму, і тоді помолитися, і гріхи твої простяться».

А Господь наш Ісус Христос ставить прощення гріхів у пряму залежність від прощення ближніх. Він заповідав: «Якщо ви прощатимете людям провини їхні, то простить і вам Отець ваш Небесний. А коли не будете прощати людям провин їхніх, то і Отець ваш не простить вам провин ваших» (Мф. 6, 14-15).

Якщо образа стискає твоє серце, згадай про Христа і про Його рани й розсуди, що твій біль незначний у порівнянні зі стражданнями Владики Христа; і тоді, ніби водою, погасиш свою скорботу (Патріарх Філарет).

В.

Коректна ода ворогам

Мої кохані, милі вороги!

Я мушу вам освідчитись в симпатії.

Якби було вас менше навкруги, -

людина може вдаритись в апатію.

Мені смакує ваш ажіотаж.

Я вас ділю на види і на ранги.

Ви - мій щоденний, звичний мій тренаж,

мої гантелі, турники і штанги.

Спортивна форма - гарне відчуття.

Марудна справа - жити без баталій.

Людина від спокійного життя

жиріє серцем і втрачає талію.

Спасибі й вам, що ви не м'якуші.

Дрібнота бути не годна ворогами.

Якщо я маю біцепси душі -

то в результаті сутичок із вами.

Отож хвала вам!

Бережіть снагу.

І чемно попередить вас дозвольте:

якщо мене ви й зігнете в дугу,

то ця дуга, напевно, буде вольтова (Л. Костенко).

Г. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова.

1. Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах. Особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних закладах дошкільної освіти і загальної середньої освіти першого ступеня поряд з державною мовою мовою відповідної національної меншини. Це право реалізується через окремі класи (групи) з навчанням мовою відповідної національної меншини поряд з державною мовою, що створюються відповідно до законодавства, і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах дошкільної і загальної середньої освіти поряд з державною мовою мовою відповідного корінного народу. Це право реалізується через окремі класи (групи) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд з державною мовою, що створюються відповідно до законодавства, і не поширюється на класи (групи) з навчанням українською мовою.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідного корінного народу чи відповідної національної меншини в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства.

Особам з порушеннями слуху забезпечується право на навчання жестовою мовою та на вивчення української жестової мови.

2. Зкладами освіти забезпечується обов'язкове вивчення державної мови, зокрема, у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови.

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин, іноземцям та особам без громадянства створюються належні умови для вивчення державної мови.

3. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування, насамперед англійської мови, в державних і комунальних закладах освіти.

4. У закладах освіти відповідно до освітньої програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома та більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу.

5. За бажанням здобувачів професійної та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини як дисципліни.

6. Держава сприяє створенню та функціонуванню закладів освіти за кордоном, у яких здійснюється навчання українською мовою або вивчається українська мова.

7. Особливості використання мов в окремих видах та рівнях освіти визначаються спеціальними законами (Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»).

2. Прочитайте. Визначте стиль і стильовий різновид наведених текстів. Відповідь аргументуйте.

А. Позитивні зрушення в економіці вимагають відповідного посилення кредитно-фінансової підтримки її суб'єктів. Таку допомогу суб'єкти господарювання можуть отримати на фондовому ринку, у банківському секторі, за рахунок бюджетного фінансування, податкових пільг і товарних кредитів... Відсутність чіткого бізнес-планування більшості сільськогосподарських підприємств і гарантій щодо розміщення всіх емітованих паперів, складність процедури оформлення емісії змушує керівництво підприємств шукати інші шляхи отримання коштів (З журналу).

Б. Інфляція (від лат. *inflatio* – роздувати) – процес знецінення грошей внаслідок перевищення кількості грошових знаків, що перебувають в обігу, над сумою цін товарів та послуг, тобто недотримання вимог закону грошового обігу. Явище інфляції відоме приблизно з IV–III ст. до н. е., тобто з моменту, коли грошовим товаром у світі утверджувалося срібло. Причиною знецінення була втрата довіри до монет, в які під час карбування закладали менше металу (порівняно з офіційно встановленою нормою) (З Економічного словника-довідника).

В. Наврядчи знайдеться зараз людина, яка не чула про походи Александра Македонського. Цей юний красень, що жив у IV ст. до н. е., за своє коротке життя зумів підкорити значну частину тогочасного цивілізованого світу... Необмежена влада дозволила Александру здійснити карбування монет єдиного зразка по всій величезній імперії. Спочатку він, як і його батько, розміщував на монетах тільки своє ім'я. Але з часом монети, як мініатюрні агітплакати, рознесли по світу звістку про присвоєння Македонським нового титулу – «Василевс» Александр, що засвідчував одноособову деспотичну владу. Згодом цей приклад перейняли інші монархи й стали іменувати себе Василевсами (За Ю. Федоніним).

Г. Слово «мама» росте разом з нами тихо, як тихо ростуть дерева, сходить сонце, розцвітає квітка, як тихо світить веселка і гладить дитину

по голівцірідна рука. І так же тихо воно приходить на уста – промінцем маминої усмішки і ласкавістю її очей, листочком вишні і світлинкою сонця, пелюсткоюквітки і радістю веселки, теплою лагідністю руки і вечірньою молитвою. І збукви-крапельинки та звуку-сльозинки народиться одного дня на світ святее слово «мамо», мовлене устами янголятка, і осяє хатину, як дар Божий, тільки не дано нам запам'ятати цю мить, як не згадати того дня, коли над нашою колискою вперше нахилилася мати. Це мить, і це вічність, бо мамазавжди з нами, вона живе в нас і в наших дітях та онуках, в усьому нашомуроді і береже нас та благословляє на добро (Я. Гоян «Сповідь перед Матір'ю»).

Г. «Покупець» зобов'язаний внести 2648, 25 грн. (дві тисячі шістсот сорок вісім гривень двадцять п'ять копійок) – первинний внесок у розмірі 30 процентів ціни об'єкта протягом 60 календарних днів від дня підписання зазначеного договору. Сума в розмірі 6179, 25 грн. (шість тисяч сто сімдесят дев'ять гривень двадцять п'ять копійок), що залишилася після повної сплати первинного внеску, сплачується рівномірно за кварталами протягом одного року від дня підписання цього договору з урахуванням дисконтної ставки Національного банку України не пізніше останнього дня кварталу.

3. За поданим початком напишіть тексти в художньому та науковому стилях: *Горіх – дерево-тотем. За давньою легендою, Перун розлускував навесні два горішки: з одного текла річка (дощ), а з другого виривався вогонь (блискавка); від луцення – грім. Згідно з повір'ям, горішок-двійник приносить щастя й багатство, його берегли, тримали в скрині. Волхви суворо забороняли рубати молоді горіхи* (С. Плачинда).

4. За поданим початком напишіть твір-роздум у публіцистичному стилі: *Заголовок третьої книги – «Плач Єремії» – стає крилатим. У переносному значенні «Єремія», «Плач Єремії», «Єреміада» – усе це слова на означення скорботи над загибеллю великої справи. І сам Єремія – це образ біблійного пророка, який розкривав людям очі на моральне падіння вельмож і провіщав загибель Ізраїльського царства.*

Практичне заняття № 7–8

Стилі української літературної мови у професійному спілкуванні

1. Професійна сфера як інтеграція офіційно-ділового, наукового та розмовного стилів.
2. Текст як форма реалізації мовленнєво-професійної діяльності. Монологічні та діалогічні тексти.
3. Основні ознаки тексту.
4. Особливості використання мовних засобів різних рівнів.
5. Метатекстові одиниці та специфіка їх уживання у фахових текстах.

Практичні завдання

1. З'ясуйте, які з наведених прикметників уживають в офіційно-ділових документах: *бухгалтерів, ринковий, ультрамодний, повен, якнайкоротший, зеленуватий, ультрафіолетовий, дуже вузький, службовий, пречудовий, ректорів, економічний, прегарний, більш широкий, фірмовий, архіважливий, найбільш точний, більш ефективний.*

2. Доберіть самостійно два тексти фахового спрямування, визначте, до яких стилів вони належать і схарактеризуйте їхні показники зв'язності.

3. Прочитайте текст, визначте до якого стилю він належить. Відповідь аргументуйте.

Дискусія (від лат. *discussio* – дослідження, розгляд) – діалогічний метод творчої діяльності групи осіб, побудований на публічному, відкритому, доброзичливому обговоренні актуального, але спірного питання і спрямований на певний позитивний результат. Дискусія – діалог не внутрішній, а зовнішній, відкритий.

Предметом дискусії не може бути другорядне, випадкове для конкретної аудиторії питання, воно має бути проблемним, важливим у цій ситуації й водночас викликати неоднозначні думки та пропозиції.

Справжня дискусія – не суперечка, не з'ясування стосунків, вона передбачає об'єктивне й доброзичливе обговорення питання з обов'язковою повагою як до своїх прихильників, так і до опонентів, з опорою на особистісно-діалогічний стиль спілкування. Тому за результатами дискусії не може бути переможців і переможених.

Дискусія як метод вирішення проблеми зазвичай конструктивна, тобто спрямована на певний позитивний результат, на просування у розв'язанні спірного питання (З підручника).

4. Визначте, до якого функційного стилю належить наведений уривок. Проаналізуйте його, поясніть значення виділених слів.

Драматичні поеми Лесі Українки – явище феноменальне в українській літературі. За масштабом художнього мислення це явище рідкісне навіть у контексті найвищих досягнень світової літератури. І якби свого часу естетичні та громадянські імпульси цієї драматургії були органічно сприйняті і творчо освоєні українським національним театром, то досі б цей театр **явив** світові істинно мистецьке обличчя.

Однак так сталося, що художня **двоєдиність** цього явища ще й понині не забулася і драматургія Лесі Українки насамперед належить поезії. В театрі ще по-справжньому її немає. Рано чи пізно він буде пізнаний зусиллями людей, здатних занурюватися на великі глибини і, не захлинувшись гіркотою історичної пам'яті, винести його на **обшири** сучасності в усьому блиску його **непроминальної** вартості (Л. Костенко).

5. Прочитайте текст, визначте, до якого стилю він належить. У яких стилях найчастіше використовують числівники? Орієнтуючись на приклади, подані в тексті, попрактикуйте у визначенні часу.

Часто навіть авторитетні мовці припускаються грубих мовних огріхів у розмовах про визначення часу. Чи не щодня доводиться чути від інженера чи вчителя, доктора наук чи актора, ба, навіть від колеги-письменника приблизно таке: «У вісім зустрінемося» (натомість треба «Зустрінемося о восьмій»); «Збори розпочнуться пів шостої» (а треба «Збори розпочнуться о пів на шосту»); «Десь о п'ятій ранку я зібрався на рибалку» (Близько п'ятої ранку я зібрався на рибну ловлю). А ось поетичний рядок з твору вінницького автора: «Сьогодні в двадцять нуль-нуль виїжджаю», що перегукується з вокзальним оголошенням: «Поїзд вирушає в одинадцять годин п'ять хвилин».

Все це свідчить про загально низьку культуру суспільства, що склалася внаслідок тривалого спланованого придушення нашої національної свідомості. Жоден цивілізований народ не має нічого подібного з такими мовними проблемами, як ми! Не можу собі уявити не те що професора, а будь-якого освіченого жителя, наприклад Англії чи Польщі, який міг би так неграмотно сказати, як відповів мені якось один поважний вінницький учений: «Без п'яти час», що за нормами літературної мови мало звучати так: «За п'ять перша година». Називаючи годину з хвилинами, ми повинні говорити: «п'ять хвилин на сьому», «десять на другу», «чверть на дев'яту». Можна сказати і так, як це у своєму творі написав Михайло Коцюбинський: «Рівно о пів до сьомої панна Аделя приїде...» (За А. Бортняком).

6. Прочитайте текст, визначте до якого стилю він належить. Відповідь аргументуйте.

Основні ознаки тексту:

- зв'язність – визначальна категорія тексту, основним показником якої є розвиток теми і формальні засоби (семантично близькі слова і фрази, граматичні й стилістичні одиниці тощо). За допомоги мовних і позамовних чинників вона забезпечує обмін інформацією. Показниками зв'язності є: лексичні (синоніми, антоніми, пароніми, повтори), морфологічні (сполучники, сполучні слова, вказівні займенники, деякі прислівники, тощо), синтаксичні (порядок слів, порядок розташування частин), стилістичні (еліпс, градація, питальні речення тощо) одиниці; інтонація, наголос, паузи; ситуації спілкування;

- цілісність, яка забезпечується змістовою (єдність теми, змісту), комунікативною (мета спілкування), структурною і формально-граматичною (єдність мовленнєвих жанрів) цілісностями;

- членованість. Будь-який текст можна комунікативно членувати на частини для полегшення сприйняття інформації адресатом;

- інформативність уособлює інформативний масив тексту, що міститься не лише в його вербальній організації, а впливає з її взаємодії з авторською і читацькою свідомістю;

- завершеність – ознака текстів, що передбачає їхню формальну і змістову закритість (З підручника).

7. Прочитайте, поясніть, як досягається цілісність і зв'язність тексту. Які мовні засоби для цього використані?

Гідність

Є така тонка і ніжна, сильна й мужня, недоторкана і незламана річ – гідність людської особистості. В житті людина зустрічається з красою і підлістю, радістю і горем; в її духовному житті бувають години торжества і години страждання; душу її стрясає всепоглинаюча любов і відчуття мерзенності; бувають такі повороти і збіги обставин, коли треба відмовитися від задоволення й піти на жертву в ім'я блага рідної, близької людини; особливо гараздів дружини і дітей, треба підвестися силою своїх думок, переконань над почуттям і емоційним пориванням.

Усе це вимагає гідності. Треба з гідністю жити, працювати, користуватися літературними й духовними благами, на які ти маєш право, з гідністю переживати радість і горе, з гідністю хворіти і зустрічати свою останню годину. У найважчій ситуації – навіть тоді, коли життя здається нестерпним, не можна переступати ту межу, за якою закінчується владарювання розуму над нашими вчинками і починається темна стихія інстинктів і егоїстичних бажань. Бережи, утверджуй, розвивай, піднось усю людську гідність! Корінь твоєї гідності – у благородних переконаннях і думках.

Гідність – це мудра влада тримати себе в руках. Шляхетність твоєї людської особистості виявляється в тому, наскільки мудро і тонко ти зумів визначити, що є гідне і що є негідне. Гідне має стати самою суттю твоєї духовної культури, негідне нехай викликає в тебе презирство й огиду (В. Сухомлинський).

8. Визначте, до якого функційного стилю належить наведений текст. Відповідь аргументуйте.

Вельмишановний Анатолію Васильовичу!

Хочу порекомендувати Вам звернути увагу на Зінченко Тетяну Миколаївну. Знаю її ще зі студентських років, коли вона блискуче захистила магістерську роботу на тему «Інноваційні технології в освіті». Згодом працювала під моїм керівництвом під час реалізації освітньої програми «Українська мова на мапі світу» та проекту «Українська мова

вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі», зарекомендувала себе старанним, досвідченим, наполегливим фахівцем.

Як дослідник Т. М. Зінченко має нестандартне мислення, прагне до пошуків нових шляхів реалізації задуманого. Останнім часом її професійні інтереси все більше схилялися до кола проблем, які вирішує Ваша організація. Саме тому спільна діяльність може дати добрі результати для вас обох.

Тетяна Миколаївна – впевнена в собі й водночас привітна й комунікабельна людина. Вважаю, що, призначивши її на посаду консультанта-редактора мовного центру, Ви зробите вдалий вибір (З посібника).

9. До поданих російських сполучень слів доберіть українські відповідники. З'ясуйте їх стильове забарвлення, складіть з ними речення.

Вполне возможно, нет никакой возможности, по возможности, по возможности скорее; до истечения срока, по истечению срока, по истечении некоторого времени; верный оригиналу, верный своему слову, верный способ, верный перевод, верный друг, верный проигрыш; в лице кого, должностное лицо, знакомое лицо, лицом к лицу, от лица кого, юридическое лицо; находится в бедственном положении, находится в оппозиции, находится в отъезде, находится внутри, находится за границей, находится у власти; в области сердца, горная область, область интереса, область исследования, проблемная область; в общем, общая заболеваемость, общая комната, общие слова, общие интересы.

10. Узгодьте підмет, до складу якого входять збірні іменники з кількісним значенням, з присудком, поясніть свій вибір.

1. *Більшість (голосували, голосувала) за висловлену пропозицію.* 2. *Більшість завдань, передбачених програмою практики, (було виконано, були виконані).* 3. *Більшість населення України (підтримала, підтримали) політичні реформи.* 4. *Частина інженерів, робітників, службовців підприємств (взяла, взяли) активну участь у розробленні нової техніки.*

11. Створіть діалог *учитель – учень (учитель – батьки)*. Висловіть власний погляд на проблему толерантності в нашому суспільстві та запропонуйте шляхи її розв'язання.

12. Назвіть текст і поділіть його на абзаци. Поясніть, як досягається логічність і зв'язність мовлення.

Діалогічна мова – основа такої форми ділового спілкування, як бесіда, від майстерності проведення якої залежить успіх справи й репутація фахівця, який брав у ній участь. Через бесіду можна зреалізувати прагнення однієї людини або групи людей спонукати співрозмовника або співрозмовників до дій, які б вплинули на певну ситуацію, що існує на момент спілкування, або налагодили б чи зміцнили стосунки між учасниками бесіди. Ділові бесіди відіграють важливу роль як у зовнішній діяльності установи, так і у внутрішній.

Ділова бесіда належить до міжособистісного типу спілкування і передбачає різноманітні способи мовного й немовного взаємовпливу учасників.

13. Із поданих ознак виберіть ті, які характеризують діалогічне мовлення. *Значна тривалість у часі; відбувається обмін інформацією між двома учасниками; швидкий обмін репліками; наявність випадкових слухачів; важлива роль невербальних засобів комунікації; односторонній характер висловлювання; непередбачуваність спілкування; можливість зміни теми висловлювання; небажання слухати та сприймати інформацію; наявність трьох і більше співрозмовників.*

14. Skorиставшись тлумачним словником, визначте стилістичні умови використання та значення слів *текстовий* і *текстуальний*.

15. Визначте, до якого функційного стилю належить наведений текст. Назвіть, які метатекстові одиниці характерні для цього стилю.

Рецензія

на статтю Клименко І. В.

«Явище еліпса як спосіб економії мовних засобів»

Сучасне мовознавство виявляє велике зацікавлення проблемою еліптичних речень та їх функціонування. Такі явища, як неофіційність, невимушеність спілкування, дозволяють скоротити висловлювання, використовувати лише необхідні для розуміння частини речення, тому вивчення еліпса необхідне для розуміння процесів, пов'язаних з економією мовних засобів. Будучи результатом процесу стиснення (компресії) певних смисловантажених елементів висловлення, еліпс відіграє важливу роль у його конституюванні, а тому є вельми продуктивним способом компактного представлення інформації засобами, які належать практично до всіх рівнів мовної системи – лексичних, морфологічних і синтаксичних, а як симбіоз процесу та результату, еліптичне речення виступає дієвим засобом гармонізації форми та змісту мовленнєвих повідомлень.

На наш погляд, автор здійснила ґрунтовний огляд підходів до визначення та дослідження феномену еліпса, що дозволило сформулювати науково-теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу, зробила спробу довести інтегрованість природи еліпса як симбіозу процесу та результату гармонізації форм і змісту мовленнєвих повідомлень, з'ясувала причини появи еліптичних конструкцій, окреслила їх місце в реалізації синтаксичної компресії. Робота має струнку, глибоко продуману структуру.

Рецензована стаття відповідає усім вимогам, її можна рекомендувати до друку (3 посібника).

16. Прочитайте текст, схарактеризуйте його за специфікою мети та змістом висловлення, за жанровим типом. Установіть особливості міжреченневого зв'язку.

Під час розкопок археологів на тих чи тих територіях України часто знаходять тризуб, який, на погляд науковців, мав важливе значення для одного з давніх слов'янських племен. Це міг бути або його символ, або знак влади вождя племені. Згодом, у часи Володимира Святославовича (його ще називали Володимиром Великим), тризуб з'являється на монетах Русі й стає князівським знаком, добре знаним і за її межами. Його разом із владою успадковують Володимирові наступники на престолі. Тризуб часто зображений на варязьких мечях (тих, які були на службі в київських князів), знайшли його і в гербі Анни Ярославни, доньки Ярослава Мудрого, королеви Франції. Цим знаком володарі руських земель скріплювали договори з іншими державами, він був на поясах княжих дружинників.

Яке значення вкладалося в тризуб? Єдиної відповіді на це запитання в істориків немає. Одні вважають, що він уособлював три стихії: повітря, воду й землю. Інші переконані: тризуб – це обожнення рибальського знаряддя (покликаються на те, що знаходять його в інших країнах). Ще інші наполягають: це стилізоване зображення сокола. Є й версія про те, що він – відтворення предмета, схожого на булаву – символ влади. Таких тлумачень декілька десятків. Отже, єдиного усталеного погляду в поясненні тризуба немає. Науковці сходяться на основному: він найбезпосереднішим чином пов'язаний з княжою особою та символізує її владу. Тут ніяких суперечок бути не може.

ТЕМА 3. Система мовних норм української літературної мови

Практичне заняття № 9

Типи мовних норм української мови

1. Поняття мовної норми. Типи мовних норм.
2. Зміна і кодифікація мовних норм у процесі розвитку мови.
3. Норми українського правопису: історія становлення, суперечливі моменти. Нова редакція правопису 2019 року.

Практичні завдання

1. Які етапи впровадження мовної норми в Україні виділяють мовознавці? Якими чинниками вони зумовлені? (Див. статтю О. Микитюк «Становлення мовної норми в Україні». URL: <https://ukrsensedp.ua/index.php/USENSE/article/view/22>).

2. Ознайомтеся з передмовою до «Українського правопису» 1990 року (URL: <http://litopys.org.ua/pravopys/rozdil0.htm>). З'ясуйте історію української

графіки, особливості правописного кодексу 1928 року, принципи укладання попереднього правопису. Висловіть свої міркування щодо нового українського правопису 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-novoyi-redakciyi-ukrayinskogo-pravopisu>

3. Поясніть, за яким принципом орфографії написані слова.

Казка, каска, вудка, дід, стежка, вогкість, безпечний, спитати, рід, зсунути, розкішно, якби, натхнення, розсипати, дьогтю, сфотографувати, підступитись, анекдот, берегти, мерехтіти, нігті, пов'язка, навстіж, ягідка, голуб, швидко, пружкий, безкрайї, з тобою, ліжка, схилити, голубка, молотьба, ворог, книжка, берізка, міраж.

4. Запишіть подані слова у дві колонки: 1) з апострофом; 2) без апострофа. Прокоментуйте наявність чи відсутність апострофа.

1. Дев...ятсот, серм...яга, хутор...янин, зв...язок, духм...яне, пор...ядок, бур...ян, без...язикі, тьм...яно, цв...ях, присв...ята, реп...ях, п...ятдесят, з...ясовано, Солов...йов.

2. Медв...яний, п...ятсот, арф...яр, посер...йознішав, дзв...якнути, розв...язано, помор...янин, св...ято, сузір...я, харків...янин, вар...яг, від...їзд, різьб...яр, мавп...яча, роз...ятрити, при...їзд.

З останніх літер прочитаєте назву вірша 1) В. Сосюри, 2) М. Рильського [30].

5. Поставте, де потрібно, апостроф. Запишіть слова у дві колонки: 1) з апострофом; 2) без апострофа.

П...ятдесят, м...якушка, б...язь, моркв...яний, двох...актний, краков...як, р...ябий, в...юн, прислів...я, діл...янка, вдес...ятьох, кон...ячний, Трет...як, міжр...яд...я, мін...юст, трав...янистий, присв...ята, сузір...я, зв...язок, Лук...янівка, рутв...яний, фотоз...йомка, обов...язки, об...їзд, цв...ях.

Щоб перевірити правильність виконання вправи, підкресліть у кожному слові третю від початку букву і продовжіть вислів С. Річардсона «Бережіть час: це –» [30].

6. Напишіть слова, вставляючи пропущені ненаголошені голосні [е],[и] у суфіксах, поясніть їх правопис.

Плет...во, мар...во, мереж...во, піс...нька, вид...во, сел...ще, жаб...нятко, кон...чок, дров...нята, заверш...ння, замет...ний, пород...стий, яблун...вий, емал...вий, підганяюч..., плем...ні.

7. Запишіть слова в дві колонки: 1) слова, в які не ставили букви замість крапок; 2) слова, в які поставили пропущені букви.

Ровес...ник, швидкіс...ний, гус...нути, їж...жу, пропус...ний, тос...но, проїз...ний, некорис...ний, інтеліген...ський, тури...ський, звіс...ці, зліс...ний, допіз...на, компос...ний, провіс...ник, накіс...ковий, бригадирс...во, мес...ник, скатер...ка, під'їз...ний, вихвас...нути, шіс...сот, прихвос...ні, запис...ник, закарпа...ський, претенден...ці, зловіс...ний, радіс...ний, кріпос...ник, мілітари...ський, доблес...ний, ус...ний, альпіні...ський, якіс...ний.

Щоб перевірити правильність виконання вправи, підкресліть у кожному слові третю від початку букву і запишіть першу частину вислову Анни Сталь: «... тільки орли та плазуни піднімаються на них» [30].

8. Перекладіть з російської мови. Прокоментуйте написання *и, і, ї* у словах іншомовного походження.

Ассортимент, динамізм, паритет, мозаика, жюри, таксист, дезинтеграція, нотариус, пріоритет, дискредитація, аукціон, руїна, триумф, дискета, жалюзи, сертифікат, ажиотаж, стимул, консилиум, пицца, фальсифікація, радіус, дієта, інтуїція, візит, ситуація, динаміка, чипси.

Каїр, Лейпциг, Флориди, Сан-Франциско, Мадрид, Вирджинія, Единбург, Чили, Сардинія, Тибет, Корсика, Чикаго, Скандинавія, Абіссинія, Гімалаї, Россіни, Торрічеллі, Калахари, Філіппіни, Сирія, Братислава, Алжир, Замбези, Ізмаїл, Мавританія, Цюрих, Ватикан, Вавилон, Сицилія, Кордильєри.

9. Поставте на місці крапок, де потрібно, апостроф чи м'який знак.

Дистриб...ютор, б...юджет, суб...єкт, бар...єр, ад...ютант, ін...єкція, кон...юнктура, порт...єра, він...єтка, конс...єржка, С...єрра, рел...єф, батал...йон, Х...юстон, Руж...є, Монтеस्क...є, Аліг...єрі, миш...як, інтерв...ю, конферанс...є, Мол...єр, Лавуаз...є, Рейк...явік.

10. Подані слова запишіть українською мовою, розподіляючи у дві колонки: 1) з подвоєнням літер; 2) без подвоєння.

Вілла, імміграція, Даллас, імунітет, ватт, пенні, імпрессионізм, Ренн, долллар, миссія, Одиссей, оппортунізм, лемма, манна, Ессен, оппонент, каса, нетто, ирраціональний, антенна, ванна, миссис, сюрреалізм, аннотація, трасса, Оттава, Ноттингем, ефект, регресс, Цвіккау, Ясси, ипподром.

З перших літер прочитаєте закінчення вислову: «Усе прекрасне в людині – ...» [30].

11. Прокоментуйте написання слів *екс/президент, виробник/експортер, зірви/голова, агент/посередник, пів/України, віце/прем'єр, пів/години, напів/правда, пів/вагона, іван/чай, прес/аташе, метео/станція, Свят/вечір, псевдо/патріот, світло/водо/лікування, фото/кореспондент, Сапун/гора, пів/юрти, пів/Європи, кают/компанія, кіно/фото/плівка, Не/пий/вода, Ново/біличі, Івано/Франківськ; внутрішньо/галузевий, суспільно/корисний, сліпучо/білий, темно/синій, акціонерно/комерційний, планово/економічний, західно/український, взаємо/вигідний, всесвітньо/відомий, вище/зазначений, військово/зобов'язаний, коротко/терміновий, електронно/обчислювальний, матеріально/відповідальний, військово/спортивний, близько/східний, народно/пісенний, воєнно/стратегічний, науково/обґрунтований, темно/синій, науково/освітній, науково/пізнавальний, науково/популярний.*

12. Від поданих слів утворіть прикметники, поясніть їх правопис.

Реформа, зміна, щодня, без закону, без імені, будень, буква, чавун, олово, машина, скло, осінь, не ждати, не вблагати, не зрівняти, не збагнути.

13. Навівши переконливі аргументи, спростуйте або заперечте тезу Івана Огієнка «Кожний учитель – якого б фаху він не був – мусить досконало знати свою соборну літературну мову й вимову та соборний правопис. Не вільно вчителєві виправдовувати свого незнання рідної мови нефаховістю».

Практичне заняття № 10

Орфографічні норми української мови

1. Причини порушень орфографічних норм.
2. Правопис прізвищ і географічних назв.
3. Правопис власних поширених назв.
4. Написання повнозначних і службових слів.

Практичні завдання

1. Прізвища російського походження запишіть українською мовою, поясніть правопис.

Менделєєв, Горячєв, Горячев, Куликов, Никитин, Ильин, Тургенєв, Вєтров, Жєлезняк, Блєдних, Гнєдич, Мазуркєвич, Писарєв, Лєсков, Роцин, Сєргєєв, Артємов, Андрєєв, Григорьєв, Соловьєв, Прокофьєв.

2. Запишіть у дві колонки прізвища російського походження: 1) зі вставленою буквою *і*; 2) зі вставленою буквою *и*.

Од...ницов, Нов...ков, Сп...ров, Рогоз...н, Абр...косов, Ут...н, Пр...валов, Б...біков, М...ролюбов, Амєл...н, Остр...н, См...рнов, Ютк...н, Крєш...н, Рад...щєв, Кап...тонов, Уборєв...ч, Стьопк...н, Голиц...н, Жил...н, Ум...слов.

З других букв прочитаєте закінчення вислову: «Треба спочатку бути поганим громадянином, щоб...» [30].

3. Запишіть у дві колонки прізвища російського походження: 1) зі вставленою буквою *є*; 2) зі вставленою буквою *е*.

Стол...тов., Нікола...в, Анн...нков, Рїхт...р, Скитал...ць, Одо...вський, Сл...ницов, Подьяч...в, М'ятл...в, Плєщ...єв, Писар...в, Скобєл...в, Ломт...в, Андр...єв, Аг...єв, Л...рмонтов, Янг...ль, Мац...єв, Кон...в, Зв...рєв, Єс...нін, Ст...панов, Лість...в, Кам...нєв, Анг...ліна, Сн...гїрьов, Д...ржавїн [30].

З других букв прочитаєте закінчення вислову: «Чекають свого часу лише...» [30].

4. Подані географічні назви запишіть відповідно до правил правопису.

Старо (косянтинів), Білгород (дністровський), Кам'яно (гїрка), Біла (церква), Стара (гута), Воля (ковельська), Камінь (каширський), Санто (домінго), Новосїлки (на) (Дніпрї), Асканія (нова), Городище (перше), Рава (руська), Михайло (коцюбинське), П'яти (хатки), Гуляй (поле), Пуца (водиця), Велика (яблунька), Перше (садове), Верни (городок), Китай (город), Рудольф (штадт), Козинські (горби) (урочище), Сухий (яр) (село).

5. Запишіть назви відповідно до чинної орфографічної норми, поясніть правопис.

Національна академія наук України, день збройних сил України, державна митна служба України, народні депутати, доба бронзи, перша світова війна, центральна виборча комісія, віденська конвенція, кабінет міністрів України, конституційний суд України, генеральний прокурор України, постійний представник України в ООН, республіка Польща, дніпровські пороги, херсонські стени, соборна Україна, заповідник Біловезька пуца, мис доброї надії.

6. Малі літери, де потрібно, замініть на великі.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є (в)ерховний (с)уд України. До складу (р)ади (н)аціональної (б)езпеки й (о)борони України за посадою входять: (п)рем'єр-(м)іністр України, (м)іністр (о)борони України, (г)олова (с)лужби (б)езпеки України, (м)іністр (в)нутрішніх (с)прав України, (м)іністр (з)акордонних (с)прав України (Із Конституції України).

7. Запишіть подані займенники відповідно до правописних правил. Прокоментуйте написання.

Де(хто), (де)кого, в(де)кого, де(в)кого, аби(хто), аби(ким), будь(що), аби(з)ким, скільки(небудь), хтозна(який), хтозна(з)яким, із(хтозна)яким, будь(хто), будь(кого), до(будь)кого, будь(до)кого, ні(що), ні(про)що, казна(що), ні(хто), ні(від)кого, хтозна(чий), (чий)небудь, (де)що, хтозна(в)чиєму, на(ні)що, який(небудь), у(якому)небудь, хто(сь), у(кому)сь, будь(з)ким, будь(у)чому, ні(до)кого, скільки(небудь), ні(про)що.

8. Подані прислівники запишіть відповідно до правописних норм, поясніть написання.

(До)останку, (що)тижня, (в)основному, (на)весні, (с)просоння, (по)одинці, сам(на)сам,сама(самотою), зроду(віку), з (давніх)давен, пліч(о)пліч, по(нашому), по(перше), де(не)де, по(українськи), в(три)дорога, на(швидку)руч, з(не)нацька, за(молоду, не(з)руки, (до)пори, с(під)лоба, на(при)зволяще, (на)нівець, (по)троє, (по)чеськи, десь(інде), де(інде), день(у)день, (у)чотирьох, у(сто)крат.

(На)показ, на(прокат), (на)зустріч, на(про)чуд, з(ні)чев'я, вряди(годи), (на)двоє, (у)щертъ, (по)юнацьки, (по)латині, (в)останнє, (по)іншому, у(ні)чию, давним(давно), з(усіх)усюд, в(різно)біч, по(всяк)час, без(угаву), до(в)подоби, до(ладу), (на)сторожі, о(пів)ночі, на(пів)дорозі, (по)правді, (в)друге, (на)ходу, все(одно), в(одно)час, від(тепер).

9. Прочитайте речення, прокоментуйте написання прислівників і поясніть, де і які потрібно поставити розділові знаки (усно).

1. Результати наради залежать (перед)усім від голови який керує нею від того наскільки він зуміє підготувати нараду і спрямувати її учасників на дискусію. 2. (По)моєму кожна людина мусить хоч раз коли(небудь) сягнути свого зеніту. 3. Цілий день вітер гуде (на)дворі (над)вечір скресає річка. 4. Ще пам'ята (до)нині сивий Львів рядки друкованих (у)перше літер. 5. Бігти (на)впростець (чим)далі було важче. 6. Він дивився с(під)лоба якось (по)вовчому. 7. Більшість промовців припускаються подвійної хиби (по)перше

не посилюють голосу а (по)друге говорять навіть тоді коли пишуть на дошці тобто відвернувшись від слухачів. 8. Запам'ятайте критики роблять промовцеві різні закиди, що він надто зарозумілий дуже багато говорить висловлюється (за)надто (по)науковому тощо або майже (ні)коли не дорікають йому за стислість викладу. 9. Себе ми зрозуміли в(решиті)решт коли відчули силу і відвагу. 10. Я на голос батьків з(діда)прадіда йду розділяючи з ними і славу й біду. 11. (З)ранку (до)вечора лютувала негода (не)самовито завивав вітер і дощ лив як із відра.

10. Оберіть правильний варіант написання прислівників: без кінця-краю – без кінця краю, безперестанку – без перестанку, будь ласка – будь-ласка, відсьогодні – від сьогодні, давним-давно – давним давно, десь-інколи – десь інколи, дотепер – до тепер, дотла – до тла, запанібрата – за пані-брата, засвітла – за світла, мимоволі – мимо волі, навиворіт – на виворіт, на відмінно – навідмінно, насамоті – на самоті, на скільки – наскільки; не довподоби – недовподоби – не до вподоби, одвіку – од віку, один в один – один-в-один, одним одна – одним-одна, по-волинськи – по волинськи, повік віків – повік-віків, на віки вічні – навіки-вічні, на віки-вічні, рік у рік – рік-у-рік, устократ – у стократ.

11. Прочитайте речення й усно прокоментуйте написання *не*, *ні* зі словами разом або окремо.

1. Прекрасні і (не)вмирущі пісні склав наш народ на вічну пам'ять і (не)меркнучу славу про свою багатовікову боротьбу. 2. Рушієм і мірою життя є добро, а (не)зло, дружба, а (не)зненависть і (не)поневолення. 3. Людська (не)доля будила (не)розпач в мені, а бажання кращої долі, якіснішої. 4. (Не)має рабства для душі, (не)скутої нікчемним страхом смерті. 5. В дружній сім'ї (не)порозуміння тривають (не)довго. 6. Для щирої душі, (не)злого серця (не)треба красномовства, тільки правди. 7. Їмо плоди із дерева (не)знання – прозріння нам уже (не)притаманні. 8. (Ні)хто (не)має більшої любові, як той, хто душу поклада за друзів. 9. Хто (ні)чого (не)робить, той (ні)коли (не)має часу. 10. Краса – лиш відображення земного у (не)земному дзеркалі краси. 11. Я (не)люблю, коли кричать, (не)навиджу, коли лякають, соромлюся, коли звикають, принижень несучи печать. 12. Страшнішої (не)має сліпоти, як сліпота духовна. 13. Мені поля задумливо шептали свої (ні)ким (не)співані пісні. 14. Нас розлучали з рідними, з життям і навіть з мрією, але (ні)що й (ні)коли нас (не)розлучило з вірою. 15. (Не)легко бути людиною. 16. Пробачте поетам дивацтва (не)злі: (не)багато поетів живе на землі. 17. Хай буде все (не)бачене побачено.

12. Подані прийменникові конструкції запишіть відповідно до правописних норм.

За(для) втілення задуму, за(ради) прибутку, із(за) кордону, з(по)серед поля, по(під) вікнами, на(при)кінці зборів, у(про)довж року, по(при) всі негаразди, по(над) шляхом, з(під) коріння, (на)зустріч бурі, (в)наслідок непорозуміння.

13. Запишіть, розкриваючи дужки. Правильно розмежуйте прийменники та префікси.

Струмок збігає (з)гори, зорі дивляться (з)гори, підійшли (до)гори, здійняв руки (до)гори, (в)горі проклали тунель, голос чувся (в)горі над нами, вийти (на)зустріч матері, (на)зустріч зібралися всі, ставитись (по)батьківському, ходити (по)батьківському подвір'ї, живемо (по)новому, (по)новому руслу потекло життя, (з)краю села, сидів (с)краю.

14. Запишіть *не* зі словами разом чи окремо і поясніть правопис.

Не/можна, не/можливо, ще не/розв'язані задачі, не/з'ясоване досі питання, не/довиконати, не/має ресурсів, не/спростовані факти, не/виконано, не/скошена трава, не/треба, не/передбачений законом, нічим не/мотивований, не/фінансовано, не/платник податків, не/підходячи ближче, не/зводячи очей, не/навидячи підлість.

Практичне заняття № 11

Орфоепічні норми української мови

1. Вимова голосних і приголосних звуків.
2. Вимова звукосполук.
3. Вимова слів іншомовного походження.
4. Фонетична транскрипція.

Практичні завдання

1. Перекладіть текст українською мовою. Прочитайте український варіант тексту, дотримуючись усіх орфоепічних норм. Назвіть специфічні звуки української мови та знайдіть у тексті слова, в яких є такі звуки. Пригадайте, за якими артикуляційними рисами розрізняються звуки української мови, наведіть приклади. Проаналізуйте особливості звучання голосних і приголосних звуків української мови: вимовляючи окремі звуки, з'ясуйте, які з них дзвенять, свистять, дзижчать, дрижать, шиплять тощо. Звукові асоціації доповніть дотиковими, зоровими, смаковими. Наведіть власні приклади, які ілюстрували б особливості звукових систем різних мов. Підготуйтеся до обговорення лінгвістичних проблем, порушених у запропонованому тексті.

Каждый язык выбирает из множества звуков определённый набор и создаёт из них свою особую, неповторимую звуковую систему. В русском языке есть звуки, которых не встретишь в английских словах, – например, [щ] или мягкие согласные, как [м'] в слове *мать*. Даже те звуки, которые в этих двух языках кажутся похожими, всё равно произносятся по-разному. Русский [х] в слове *хобот* как будто хрипит, а английский [h] в слове *hat* (шляпа) как будто вздыхает, русский [р] как будто рычит, а английский [r] – слегка картавит, словно у говорящего горячая картошка во рту. Звук, который обозначается [ŋ], в конце слов *song* и *ring* звенит, как колокольчик. Русские [н] и [н'] так звенеть не

могут, поэтому русское **динь-дон** получается, пожалуй, менее музыкальным, чем его английский перевод **ding-dong**.

Каждого человека его родной язык очень жёстко приучил одни звуковые различия слышать хорошо, а другие совсем не замечать. Англичане, например, глухость и звонкость различают, а мягкость и твёрдость – нет, поэтому говорящим на английском трудно уловить разницу в произнесении русских слов **вяз** и **вязь**, так же как североамериканским индейцам племени делаваров – разницу между русскими **дом** и **том**. Один африканец жаловался, что никак не может понять, почему в начале совершенно одинаковых русских слов **тесный** и **честный** пишутся разные буквы. В его родном языке не было мягкости, и звук [т'] он слышал как [ч'], который в его языке был... Долгие и краткие гласные тоже различаются не во всех языках. Так, по-русски можно сказать: *Мама-а, смотри, какой у нашей розы огро-омный ши-ип!* А вот английская мама ничего бы не поняла, если бы её ребёнок в родном слове, звучащем приблизительно как *шип*, попробовал растянуть гласную, потому что получилось бы совсем другое слово: с коротким звуком оно значит корабль (*ship*), а с длинным – овца (*sheep*)... (За матеріалами дитячої енциклопедії).

2. Прочитайте, дотримуючись орфоепічних норм. Поясніть, в яких випадках сполучення літер **дж**, **дз** позначає два окремі звуки, а коли один.

Джерело, переджовтневий, подзвонити, надзвичайний, підзаголовок, віджатися, ходжу, посаджений, досліджувати, упереджений, ушкодження, народження, погоджено.

3. Пригадайте, в яких випадках дзвінкі приголосні в українській мові можуть оглушуватися, а коли оглушення стає порушенням орфоепічних норм. Згадайте, в яких випадках глухі приголосні треба вимовляти дзвінко. Прочитайте, дотримуючись орфоепічних норм. Прокоментуйте вимову дзвінких і глухих приголосних.

Обсяг, порядку, свідка, швидкість, засвідчити, підпис, знижка, відхиляти, важко, дорожчий, розподіл, безкоштовно, зчистити, зшити, нижче, підписати, боротьба, відшкодування, посвідчення, довідка, футбол, крадіжка, лічба, вокзал, поразка, забезпечення, необхідність, безпідставний, відставка, відповідач, розсуд.

4. Пригадайте, в яких випадках тверді приголосні в українській мові набувають м'якості. Прочитайте, дотримуючись орфоепічних норм. Прокоментуйте вимову твердих і м'яких приголосних: *претензія, гарантійний, свідок, святковий, різдвяний, звітний, співробітник, ясність, невідповідність, вдячність, пенсія, Наталці, Світланці, Маринці, Оленці.*

5. Пригадайте, в яких випадках свистячі приголосні уподібнюються до шиплячих. Як вимовляються сполучення звуків **д** і **т** поряд зі свистячими й шиплячими? Як вимовляється сполучення **-ться** і **-шся**? Прочитайте,

дотримуючись орфоепічних норм, поясніть контрольні моменти: *зжовк, безжалісно, привізиши, безжурний, без шуму, зважся, багатший; дочці, онучці, подружці, запоріжці, льотчик, коритце, хвилюєшся, намагаєшся, вітчизняний, усміхається, намагається.*

6. Прочитайте, дотримуючись орфоепічних норм, поясніть контрольні моменти:

а) *через суд, з ціною, через помилку, чоловік із жінкою, звільнити від сплати, погоджувати між собою, без згоди, під зазначену суму, хоч би, лиш друга частина, від відповідальності, перед дзеркалом, піднятися над звичайними обставинами, від живого свідка;*

б) *вищезазначені умови, у книжці, дипломатичне представництво, засвідчити повагу, обґрунтувати необхідність, надавати підтримку;*

в) *розстановка сил, подане нижче, на свій розсуд, надзвичайне становище.*

7. Прочитайте, дотримуючись орфоепічних норм. Запишіть фонетичною транскрипцією виділені слова:

Шістдесят, стіжки, криворіжці, дочці, агентство, зцілюється, екзамен, зважся, лічба, голубка, казка, подружці, свято, усміхаєшся, у грубці, на стежинці, на грушці, безжурний, зчистити, зцілення, зшити, довідка, розчин, невістці, футбол, шістсот, анекдот, дьогтю, якби, полегкість, принісиши.

8. Прочитайте текст, дотримуючись норм вимови голосних і приголосних звуків. Прокоментуйте контрольні моменти.

Етнографи поділяють цивілізації на «контактні» й «неконтактні». У «контактних» культурах погляд під час розмови й спілкування має більше функціональне значення (слід сказати, що люди контактних культур і стоять ближче один до одного, й частіше доторкаються). Це араби, латиноамериканці, народи півночі Європи. До «неконтактних» відносять індійців, пакистанців, японців, північноєвропейців.

Шведи, розмовляючи, дивляться один на одного більше, ніж англійці. Індіанці племені навахо вчать дітей не дивитися на співрозмовника, а в племенах вітуто й бороро промовець і слухач дивляться в різні боки, а якщо оповідач звертається до великої аудиторії, він зобов'язаний повернутися до слухачів спиною й спрямувати погляд вдалину. Японці в розмові дивляться на шию співрозмовника. В інших народів, наприклад, в арабів, вважається необхідним дивитися на того, з ким розмовляєш. Людина, яка мало дивиться на співрозмовника, здається представникам «контактних» культур нещирою й холодною, а «неконтактному» співрозмовнику «контактний» здається нав'язливим, безтактним, навіть нахабним і безсоромним.

9. Прочитайте, дотримуючись орфоепічних норм, слова іншомовного походження: *систематизація, дипломатичний, ратифікація, тенденція,*

періодизація, пріоритет, режим, шифр, чипси, капучино, риторика, ідеально, корупція, документ, цивільний, сертифікат, популяризація.

10. Прочитайте швидко скоромовки, дотримуючись правильної вимови.

1. Ніс Гриць пиріг через поріг, став на горіх, упав на поріг.
2. Ходить квочка коло кілочка, водить діток коло квіток.
3. Їхав Прокіп з Прокопихою ще й з маленьким Прокопенятком.
4. Бабин біб розцвів у дощ. Буде бабі біб у борщ.

Практичне заняття № 12

Акцентуаційні норми української мови

1. Причини порушень акцентуаційних норм.
2. Наголос як засіб розрізнення лексичного значення слова.
3. Особливості наголошування іменників і прикметників.
4. Особливості наголошування займенників і числівників.
5. Наголошування дієслівних форм і прислівників.

Практичні завдання

1. Поставте наголос у виділених словах залежно від їхнього значення. Характерна людина – характерний почерк; відбірне зерно – відбірна комісія; дозвільний час – дозвільний документ; лікарський кабінет – лікарські препарати; нескладна задача – нескладний юнак; отримати вигоду – квартира з усіма вигодами; наречена мати – наречений Андрієм; регулярне невиконання наказів – отримати погану оцінку за невиконання домашнього завдання; завдати шкоди – шкода, що його не було з нами; прошу Вашого дозволу – прошу до столу; лікарські препарати – лікарські поради.

2. У поданих словах поставте наголос.

Завдання, запитання, виразний, новий, вимога, ознака, визвольний, випадок, видання, цемент, приятель, приєднання, визнання, черговий, черговість, відповіді, вітчим, громадянин, зокрема, бюрократія, синонімія, антропонімія, топонімія, різкий, новина, індустрія, твердий, фаховий, котрий, помилка, помилки, довідник, псевдонім, урочистий, кропива, олень, рукопис, фартух, водопровід, загадка, показник, різновид, експерт, бюлетень, кілометр, каталог, диспансер, перепустка, маркетинг, менеджмент, аташе, вірші, віршовий, показник, царина, цінник, начинка, надлишок, середина, смерековий.

3. Перекладіть слова українською мовою. Поставте наголос в українських і російських варіантах поданих слів.

Вахтовий, вразрез, ненависть, ненавидеть, контрактový, населенный, одноразовий, крапива, подруга, текстový, одинадцять, приятель, феномен, порядковий, семестровый, значение, загадка, заголовок, школьний, ценник, фартук, маркетинг.

4. Поставте наголос у числівниках та складних словах відчислівникового походження.

П'ятиденний, десятьох, десяти, одинадцять, одинадцяти, одинадцятьох, одинадцятьма, одинадцятій, одинадцятиградусний, тринадцяти, чотирнадцять, на чотирнадцяти, чотирнадцятій, тридцяти, п'ятдесяти, сімдесят, сімдесятма, сімдесяти, вісімдесят, вісімдесяти, вісімдесятма, одноколірний, однолітка, одноколіїний, односкладовий, одноциліндровий, двоосновний, одноплемінний.

5. Прочитайте, не порушуючи акцентуаційної норми.

Відгомін, переспів, розголос, нелюб, причип, притінок, перепустка, припис, виклик, витрата, позначка, переїзд, розбрат, націнка, начинка.

6. Прочитайте, не порушуючи акцентуаційної норми:

а) *поблизу, повік-віки, спроквола, безвісти, байдуже, босоніж, верхи, водночас, разом, завдовжки, завжди, наскрізь, позаторік, урізнобіч, усередині, посередині, впоперек, вряди-годи, допізна;*

б) *борючись, орючи, боячись, беручи, пишучи, садячи;*

в) *ідемо, несемо, везете, жалити, ув'язнити, товпитися, жевріти, устояти.*

7. Поставте іменники в називному відмінку множини, поставте наголос.

Автор, аптекар, вексель, гадка, дужка, директор, договір, крапка, писанка, помилка, сторінка, токар, трактор, бухгалтер, бік, проректор, приятель.

8. Прочитайте приклади поєднання іменників із числівниками два, три, чотири, не порушуючи акцентуаційної норми.

На 2 боки, поставте 2 дужки, розмовляють 2 чоловіки, зустрілися 3 жінки, розмалювали 4 писанки, прочитали 3 сторінки, посперечалися 2 сестри, спілкуються 2 автори.

9. Поставте наголос або наголоси, якщо слово має подвійне наголошування.

Ненависть, горошина, показ, маляр, середина, придане, дочка, донька, загадка, низовина, морозець, курятина, курячий, обруч, коромисло, овочами, обмін, об'єм, полежав, постояв, спина, бородавка, напасть, зігнеться, жало, жалити, заробіток, різновид.

10. Поставте в родовому, давальному та місцевому відмінках займенники, зверніть увагу на їхнє наголошування: *цей, себе, свій, весь, та, котрий, самий*. З'ясуйте, чи змінюється наголос у словах, якщо вони вживані у прийменникових конструкціях. Наведіть приклади; відповідь обґрунтуйте.

11. Поставте наголоси у поданих словосполученнях.

Тимчасова перепустка, вичерпна відповідь, фірмовий одяг, найцікавіший епізод, квартира з усіма вигодами, багато грошей, мої уподобання, закон про недоторканність, сільськогосподарський інститут, десятий кілометр, чотирнадцятій за списком, у листопаді (місяці).

Практичне заняття № 13
Лексичні норми української мови

1. Причини відхилення від норм слововживання.
2. Суржик та причини його існування в українській мові.
3. Особливості вживання синонімів, антонімів, паронімів.
4. Власне українська та запозичена лексика.
5. Терміни та особливості їх уживання в професійному мовленні.

Практичні завдання

1. Поясніть, що таке **суржик**, і чому він, на вашу думку, існує в Україні.
2. Підберіть літературні відповідники до суржикових слів та словосполучень.

До таких понять відносяться, ця відповідь невірна, документ включає важні відомості, у тексті зустрічаються помилки, знакова система являється основною, пропозицію одобрив, подача документів, використав справочні матеріали, найосновніше питання, нарада по проблемам, бувши у користуванні, в двох словах, в деякій мірі, для наглядності, за останній час, в якості свідка, неоднорідні по складу, з другої сторони, як правило, в крайньому разі, в результаті, при аналізі встановлено.

3. Прочитай текст. Пригадайте, що таке метафора. Які метафори називаються стертими? Яким чином метафори, на думку автора, відображають язичницький світогляд давніх українців? Поясніть, як сформувалися такі метафоричні значення. Простежте наявність відповідних метафор в англійській, німецькій, французькій мовах. Користуючись етимологічним і тлумачним словниками, простежте, як змінювалася семантична структура виділених в останньому реченні слів. Чим зумовлені ці зміни? Поясніть пунктограми.

Язичницький світогляд давніх українців та їхніх пращурів, яскраво відображений у нашій мові, і тепер ще зберігає неповторну фразеологію, образну символіку слова: *дощ (сніг) іде, сонце сходить (лягає спочивати), місяць грає, зорі дивляться, вітер свище та ін.* Явищам природи, стихіям надавалися людські властивості. Кожна річ, рослина, річка, гора чи поле, за уявленнями давніх язичників, мають свою душу. Саме звідси, з язичництва, походить і український поетичний світогляд, відображений у зразках фольклору та обрядовому мовленні народу. Як писав Іван Огієнко, «українська мова ... має багато такого, що постало ще з дохристиянського часу». Християнство переосмислило багато українських слів і понять, пов'язаних з язичницькою вірою. Взявши їх до свого лексикону, християнські священники часто надавали цим словам зовсім іншого значення. Первісне ж значення багатьох слів забувалося або набувало негативного забарвлення. Так переосмислені колишні священні слова: *жрець, жерти* (приносити жертву), *біс, позорище* (видовище), *сонмище* (грумада), *творити* (чаклувати), *потворниця, відьма, кощюна, кощюнити* (співати народні думи –«кощюни»), *капище, бовван та ін.* (За Б. Лобовиком).

4. Використовуючи тлумачний словник, поясніть лексичне значення слів: *небокрай, небосхил, виднокрай, виднокруг, крайнебо, обрій, горизонт*. Складіть з цими словами речення чи виберіть речення з художніх текстів.

5. До іншомовних слів підберіть слова-синоніми: *дефект, імпульс, компетентність, компенсація, пріоритет, брокер, рентабельний, дебати, гуманізм, екстраординарний, імідж, шеф, анархія, апелювати, адаптувати, лімітувати, симптом, актуальний*.

Слова для довідок: *недолік, посередник, людяність, образ, керівник, прибутковий, поштовх, безвладдя, особливий, обговорення, справжній, звертатися, обмежувати, обізнаність, злободенний, відхилення, відшикодування, ознака, перевага, пристосувати, записувати, нехтувати, переважати*.

6. Замість крапок вставте одне із запропонованих слів.

1. Положення, стан, становище: *вихід із ... справ, міжнародне ... суспільства, горизонтальне ..., ... хворого, офіційне ...* 2. Громадський, суспільний: *... лад, ... обов'язок, ... діяч, ... система праці, ... справа, ... виробництво, ... система, ... робота, ... порядок, ... науки.* 3. Квиток, білет: *кредитний ..., казначейський ..., банківський ..., екзаменаційний ..., лотерейний ..., залізничний ..., театральний ..., студентський ..., партійний ..., щасливий ..., ... грошово-речової лотереї.* 4. Розповсюджувати, поширювати: *... засіб, ... досвід, ... літературу, ... діяльність, ... квитки, ... листівки.* 5. Взаємини, стосунки, відношення, ставлення, відносини: *... мислення до буття, ... до роботи, виробничі ..., ... до людей, ... двох чисел, приятельські ..., дипломатичні ..., ... тотожності, особисті ..., правові ..., ... між людьми, товарні ...*

7. Вставте замість крапок необхідні слова. Вкажіть, які пароніми частково мають спільні значення і в яких словосполученнях можуть бути взаємозамінні:

1. Тактовний – який володіє почуттям міри, такту, делікатний у поведінці; тактичний – який стосується тактики: *... поведінка, ... прийоми, ... міркування, ... перевага, ... схема, ... мистецтво, ... керівник, ... маневр.* 2. Проблематичний – маловірогідний, сумнівний, можливий, але недоведений; проблемний – те, що містить проблему, призначений для її дослідження: *... рішення, ... доповідь, ... судження.* 3. Економічний – який визначається рівнем розвитку економіки; економний – вигідний у господарському відношенні, той, хто дотримується економії, ощадливий; стриманий у вияві чого-небудь, помірний, точно розрахований: *... політика, ... двигун, ... витрачання палива, ... господар, ... автомобіль, ... рухи, бути ... у словах, ... технологія.* 4. Виборний – який визначається, вибирається голосуванням; виборчий – який стосується виборів: *... процес, ... комісія, ... кампанія, ... особа, ... округ, ... бюлетень, ... право, ... орган, ... посада.* 5. Перекладацький – який пов'язаний із процесом перекладу, перекладний – перекладений з однієї мови на іншу: *... робота, ... література, ... твір, ... процес.* 6. Дружний – згуртований, об'єднаний;

дружній – приятельський, приємний: ... клас, ... ставлення, ... атмосфера, ... родина, ... посмішка, ... бесіда. 7. Чисельний – який виражений числом; численний – який складається з великої кількості кого- або чого-небудь, великий числом: ... перевага, ... збори ... скарги, ... аналіз, ... помилки, ... різниця. 8. Змістовий – той, що стосується змісту; змістовний – багатий змістом: ...точність, ... твір, ...помилки, ... лекція, ... життя, ... навантаження. 9. Комунікативний – який стосується комунікації як процесу передання інформації, спілкування; комунікаційний – який стосується комунікації; комунікабельний – той, хто легко встановлює контакти і зв'язки з іншими людьми: ... людина, ... споруди, ... функція мовлення.

8. Замініть визначення синонімами – словами іншомовного походження. Поясніть їх написання.

1. Збройний напад однієї чи кількох держав на іншу державу для захоплення її території, політичного чи економічного підпорядкування її народу. 2. Форма керівництва яким-небудь колективом, при якому забезпечується активність і широка участь цього колективу в здійсненні всіх заходів. 3. Рівність, однакове становище, рівноправність сторін. 4. Логічний доказ, який наводять для підтвердження, обґрунтування чого-небудь. 5. Міжнародний договір або угода з якого-небудь спеціального питання. 6. Чужоземець, який прибув у іншу державу на постійне чи тривале проживання. 7. Дипломатичний документ із викладом суті питань, які обговорюються, звичайно додається до ноти (офіційного дипломатичного письмового звернення одного уряду до іншого). 8. Незалежність держави від інших держав у зовнішній і внутрішній політиці. 9. Група осіб усередині якогось товариства, організації, партії, що провадять політику протидії, опору більшості.

9. Зредагуйте текст. З'ясуйте, якими мовними нормами ви керувалися? Запропонуйте свій варіант назви тексту. Сформулюйте його тему. Назвіть ключові слова. Спробуйте скоротити текст; представте аудиторії свій варіант. Випишіть з тексту терміни, з'ясуйте їхнє значення.

Сьогодні у розвинених мовах близько 90 відсотків нової лексики становлять терміни в таких галузях науки як комп'ютерна техніка, біохімія, кібернетика, мікробіологія, хімія тощо. Поняття, які з'являються в науці вимагають появи нових термінів.

Українська мова запозичувала в різні історичні періоди з інших мов слова-терміни та окремі елементи усним та писемним шляхом.

Грецьке походження мають терміни: психологія, ксерокс, фонетика, космос, ідея, метод, аналіз; німецьке – штаб, шахта, крейда, ландшафт, лейтенант, лозунг, матриця; англійське – спонсор, менеджер, мітинг, ринг, ленч, лідер, ноу-хау. Музичні терміни наша мова запозичувала з італійської: акорд, піаніно, опера, соната, соло, мінор,

мандоліна, легато, браво, ліра; з голландської мови прийшли терміни мореплавства: флот, лоцман, трап, шлюпка, баркас.

Основною сферою застосування термінів є науковий стиль української мови. У таких текстах призначених для фахівців певної галузі, терміни не пояснюються, тому таким важливим стає засвоєння терміносистеми фаху вже з першого курсу навчання.

Між термінологічною лексикою і загальноживаною існує постійний зв'язок і взаємовплив. Є кілька шляхів творення української науковотехнічної термінології. Дослівний переклад російських термінів виявився неефективним, адже в українській мові іноді відсутні повні й точні аналоги таких термінів.

Другий шлях, яким пішли науковці й лінгвісти у спільному пошуку нових науковотехнічних термінів – це запозичення іншомовних термінів. Проте цей шлях також не мав максимального результату, оскільки був обмежений рамками іноземних термінів.

І тоді науковий пошук спрямували на створення власних українських термінів враховуючи попередні надбання. Та не маючи такого необхідного зв'язку між собою, науковці почали створювати власні терміни, які часом не зовсім відповідали суті поняття, як наслідок почали з'являтися терміни однакові за змістом. Згодом ця невідповідність значно ускладнювала роботу зі стандартизації науковотехнічної термінології.

Аналізуючи сучасні тенденції розвитку мови ми не можемо невиділити зміни, які відбуваються в її лексичному складі особливо у стилістиці усного і писемного мовлення. Це так звані «сленги» або «арго». Серед молоді все частіше використовується комп'ютерний сленг. Наведемо деякі приклади з цього сленгу з коротким тлумаченням: вінт – жорсткий диск, вінда – операційна система Windows, геймер – гравець, глюкати – працювати з помилками, клава – клавіатура, зависнути – припинити відповідати на команди, мама – материнська плата, перекачати, злити – переписати інформацію, постінг – стаття, надіслана в мережу, чайник – нічого не розуміє у комп'ютерах, юзер – користувач (За О. І. Карбовською, Л. М. Сидоренко).

10. Серед синонімів випишіть слова іншомовного походження, виділіть у них орфограми й обґрунтуйте за допомогою правил.

Інновація, нововведення; інвестиція, капіталовкладення; санкція, пеня; дефіцит, прибуток; зиск, вигода, винагорода; імпорт, ввіз; дисконт, зниження; ріелтер, торговий агент з нерухомості; іпотека, позика під нерухомість; лізинг, довгострокова угода; імідж, образ; рекетир, здирник; дистриб'ютор, розповсюджувач.

11. З'ясуйте значення слова **оборот** у наведених контекстах. Перекладіть словосполучення українською мовою, користуючись приміткою термінологічним словником. Запам'ятайте переклад словосполучень.

Банковський оборот, деєпричастний оборот, дело приняло плохой оборот, денежный оборот, документооборот, пять оборотов в минуту, оборот капитала, оборот речи, причастный оборот, пускать деньги в оборот, розничний товарооборот, рыночный оборот, смотри на обороте, фразеологический оборот, число оборотов.

Примітка: 1. *Оборот* – *оберт* (у значенні «повне коло чого-небудь навколо осі»); 2. *Оборот* – *обертання* (у значенні «рух чого-небудь навколо осі»); 3. *Оборот* – *оборот* (у значеннях: «повторюваний цикл у якому-небудь процесі»; «грошові суми, одержані від реалізації товарів за певний відрізок часу»; у бухгалтерському обліку – «валовий дохід або валовий обсяг продажу без жодних відрахувань»); 4. *Оборот* – *обіг* (у значеннях: «використання, вжиток»; «характерна для товарного виробництва форма обміну продуктів праці, грошей та інших об'єктів власності у формі купівлі-продажу; рух товарів та інших цінностей у суспільстві»); 5. *Оборот* – *зворот* (у значеннях: «бік, протилежний лицьовому»; у лінгвістиці – «певний, характерний чим-небудь спосіб поєднання слів»).

12. Зредагуйте сполучення слів і речення.

Згідно розпорядження, відповідно з постановою, виключення з правил, прийняти участь у нараді, повістка денна, діяти згідно наказу, слідуючі члени групи, діюче законодавство, приймати участь у конкурсі, сімейне положення, прийти в себе, прийняти необхідні міри, особовий підпис, особливий листок з обліку кадрів, задавати питання. Мова йдеться про порушення трудової дисципліни на підприємстві. Учасники зборів ухвалили повістку дня й розпочали обговорення плану міроприємств. Слідуюче засідання відбудеться у вересні 2018 року. Наші студенти по неділях відвідують клуб вихідного дня. На столі лежали папки з особистими справами працівників.

13. Визначте, до якої групи лексики належать виділені слова. Поясніть їхнє значення і визначте стильове забарвлення. Чи доцільне використання цих слів у тексті?

Світовий **бомонд** шаленіє, якщо в **модних галереях** чи на **подіумах** з'являються «справжні» речі. Може, тому, що останнім часом такі знахідки трапляються дуже рідко. **Азартні** «мисливці» за **автентичним ексклюзивом** вичерпали навіть найпотаємніші куточки **екзотичних** країн. Дивно (але насправді то наше щастя), як вони досі не забралися до України. Однією зі світових **сенсацій** могли б стати українські ліжники. Виткані на старих **верстатах** за стародавньою **технологією** із **натуральної** вовни, вони не тільки **утилітарно** необхідні (доведено, якщо хвору на застуду, **грип** чи **ревматизм** людину оголеною загорнути у ліжник, через деякий час приходить полегшення і хвороба

відступає), а й **естетично** довершені, спроможні прикрасити найвибагливіший **інтер'єр**.

14. Замініть сталі словосполучки однослівними відповідниками (див.: П. Селігей. Типи багатослів'я в наукових текстах // Українська мова. 2013. № 4. С. 24–35).

Автентичний факт, вжити заходів для збереження, грудна дитина, до останнього часу; збільшити в три рази, значна кількість, зробити зіставний аналіз, кількісний склад, мешканці сільської місцевості, набутти характеру, надавати медичну допомогу, на даний момент, науковий співробітник, незначна кількість, основні положення, особи чоловічої статі, підростаюче покоління, поганий стан здоров'я, посідати домінуючу позицію, розділити на дві половини, складова частина, складні погодні умови, справляти позитивний вплив на ефективність.

15. Виберіть із поданих у дужках варіантів правильне тлумачення слова.

Апофеоз (найбільше піднесення, урочисте завершення події); **апробація** (випробування, офіційне схвалення); **ефемерний** (швидкоминущий, надуманий); **мізантроп** (благодійник, людиноненависник); **мінорний** (веселий, смутний); **мішура** (дрібні проблеми, підроблена розкіш); **монографія** (праця, що має одного автора, праця, в якій досліджено одне питання); **обструкція** (вид протесту, неправильне твердження); **одіозний** (одержимий, небажаний); **помпезний** (потворний, пишний); **превентивний** (запобіжний, переважаючий); **петиція** (звернення, скарга); **філігранний** (вишуканий, опрацьований до найменших деталей).

16. Завдяки яким мовним засобам Єжи Лець досяг афористичності висловів?

1. Бурхливим є море байдужості. 2. Подумай, перш ніж думати. 3. Не штука сказати: «Я є!», треба бути. 4. Люди, які не мають нічого спільного з мистецтвом, не повинні мати з ним нічого спільного. 5. Моральність падає на щоразу зручніші ложа. 6. Інтелектуальна посуха заливає нас потоком слів. 7. Я гарний, я сильний, я мудрий, я добрий. І все це я сам відкрив.

17. Підкресліть конструкції, у яких дотримано лексичної норми та відредагуйте ненормативні.

Впасти в обморок, вступити до навчального закладу, гальмувати швидкість, жити за чужий рахунок, згорнути книжку, знімати квартиру, вітальний адрес, надіслати на адресу, оплатити рахунок, попасти в ціль, попасти на дорогу, приносити подяку, робити висновки, складати іспит, спантеличений вигляд, відноситися по-дружньому, біль в області поясниці, виключити комп'ютер, вогнестрільна зброя, дипломатичні відношення, ефектний засіб від кашлю, за дешевою ціною, згідно з моїми переконаннями, інформаційне повідомлення, коротше кажучи, питання піднімалося втретє, потерпіти поразки, поставлена проблема, приносити вибачення, провести підсумок, провести роботу по створенню, співпадіння думок.

18. Знайдіть і виправте помилки, зумовлені впливом російської мови: *замісник директора по виховній роботі, ведучий спеціаліст, взаємовідношення в колективі, в одному екземплярі, заключити контракт, обоюдна згода, руководящий орган, займатися в університеті, виписка з протоколу, любе питання, повістка денна слідує, рахую своїм обов'язком, самий наймолодший учасник, юридичне лице, на протязі двох років, на минулому тижні.*

Практичне заняття № 14–15

Граматичні норми української мови

1. Відмінювання іменників, числівників.
2. Особливості відмінювання прізвищ.
3. Творення і відмінювання імен по батькові.
4. Прикметники і займенники в професійному мовленні.

Практичні завдання

1. Прокоментуйте думку професора І. Вихованця: *Як у годиннику пружина чи якийсь інший механізм рухає стрілки, так і мову приводить у рух граматики.*

2. Запишіть іменники у формі родового відмінка однини у дві колонки: 1) із закінченням *-а, -я*; 2) із закінченням *-у, -ю*.

Мед, ураган, Дунай, Ужгород, квітець, рис, Омельченко (особа чоловічої статі), Інгул (річка), старт, туризм, Гайдай (особа чоловічої статі), Острог (місто), ювілей, синус, електрон, Буг, Арарат (гора), Ромодан (місто), гіпс, Алжир (держава), циферблат, екскаватор, Тибет (нагір'я), Ельтон (озеро).

З перших літер прочитайте початок цитати з твору А. Малишка, що закінчується словами «...тому глибини всякі перейти» [30].

3. Поясніть наявність паралельних форм родового відмінка однини іменників. Уведіть подані форми в речення.

Рима – Риму, Алжира – Алжиру, рахунка – рахунку, терміна – терміну, блока – блоку, пояса – поясу, папера – паперу, листа – листу, каменя – каменю, вітру – Вітра.

4. Подані власні назви запишіть у родовому відмінку, прокоментуйте закінчення.

Ковель, Київ, Луцьк, Любешів, Лейпциг, Алтай, Кіпр, Крит, Китай, Донбас, Харків, Дністер, Буг, Тибет, Кривий Ріг, Воронеж, Дон, Кавказ, Світязь, Козачий Брід, Івано-Франківськ, Дніпро, Сахалін, Бердичів, Псков, Париж, Дунай, Рейн, Байкал, Люксембург, Ужгород, Крим, Стир, Урал.

5. Поставте іменники в орудному відмінку однини, прокоментуйте (назвіть відміну, групу).

Гончар, столяр, вежа, коментар, коментатор, ректор, снігур, комар, хабар, варвар, долар, школяр, здобувач, магістр, бондар, суддя, ім'я, Нінель, магістраль, бунтар, Ігор, Юрій, Чаплін, Ільїн, перпендикуляр, футляр.

6. Запишіть у родовому відмінку множини, прокоментуйте правопис відмінкових форм.

Засідання, зусилля, обличчя, почуття, бажання, відкриття, життя, весілля, роздоріжжя, сторіччя, століття, знання; громадянин, лучанин, болгарин, татарин, осетин, циган, гість, вікно, кільце, колесо, пальто, полотно, плащ, помідор, кілограм, чобіт, туфля, прізвище, гривня, вишня, серце, сестра, поле, гасло, дно, відро, око, болото, сузір'я, каменярь, хазяїн.

7. Прикметники, що в дужках, поставте у формі потрібного роду.

(Вимогливий) журі, (торговий) аташе, (довгостроковий) ембарго, (актуальний) інтерв'ю, (європейський) турне, (старий) піаніно, (комунікабельний) конферансьє, (святковий) Токіо, (вечірній) Тбілісі, (древній) Кутаїсі, (далекий) Мехіко, (загадковий) Капрі, (повноводний) Міссурі, (смішний) кенгуру, (молодий) поні, (київський) метро, (запізнілий) таксі, (короткий) резюме, (затишний) купе, (кислуватий) ківі, (пахучий) шампунь, (новий) тюль.

8. Запишіть у кличному відмінку.

Добродій Дмитрук, добродійка Марія, брат Степан, друг Ілля, товариш Георгій, сторож Клименко, пан Ковалишин, пані Надія, пан Іванців, колега Андрій, друг Василенко, сестра Галина, Сергій Савич, Петро Васильович, Наталія Дмитрівна, Олена Михайлівна, Соломія Павлівна, Олег Вікторович.

9. Подані словосполучення запишіть у формі давального відмінка, звертаючи увагу на милозвучність мовлення. Прокоментуйте написане.

Завідувач відділу Данилевич Остап Петрович, директор Гаврилишин Орест Павлович, керівник Коваленко Сергій Григорович, ректор Шульга Назар Віталійович, бухгалтер Коваленко-Левицька Наталія Сергіївна.

10. Запишіть у формах родового, орудного та кличного відмінків однини, поясніть правопис закінчень.

Доля, круча, хлопець, кобзар, вівчар, учень, лікар, муляр, маляр (і маляр– з кінцевим наголошенням-яр), ювіляр, каменярь.

11. Подані власні особові назви запишіть у формі кличного відмінка.

Орест Михайлович, Петро Сергійович, Ігнатій Андрійович, Олег Адамович, Ігор Анатолійович, Валерій Едуардович, Василь Васильович, Андрій Володимирович, Марія Петрівна, Ольга Василівна, Наталія Сергіївна, Наталя Вікторівна.

12. Виправте помилки в граматичних формах слів.

Біла тюль, візит братів Кличко, виснажлива кір, подякував Андрію, далекий путь, зайти до приймальної, зла собака, зубна біль, коментар Максима Петренко, краплі від нежиті, маленька колібрі, не видно трамваю, номер телефона, оригінал диплому, осінні листя, пам'ятник Тараса Шевченка, парфуми з Парижу, Сергіє Олеговичу, строкате какаду, у продажі є тістечка, шість фестивалей, десять гривнів, солоне івасі.

13. Підкресліть слова (чи словосполуки), в яких дотримано морфологічної норми (щодо родового відмінка однини іменників). Поясніть причини помилок.

Аналіза, ансамбля, Буга, відмінка, вітра, вокзала, волейбола, Дністра, Донбаса, екзамена, Житомира, заліка, кілограма, майдана, моста, памфлета, сюжета, Стира, тролейбуса, тротуара, момента, мотору, обміна, поштаря, процесу, рельєфа, ритма, світогляду, списку, столяра, струма, суб'єкту, телефону, теніса, бондаря, атестата, фейлетона, фразеологізму, футляра, хабаря, хлору.

14. Утворіть форму родового, давального та орудного відмінків чоловічих прізвищ. Сформулюйте правила, за якими відмінюються прізвища в українській мові (як іменники I відміни, II відміни – твердої, м'якої чи мішаної групи; як прикметники). Назвіть прізвища, які не відмінюються.

Лимар, Бондар, Гончар, Поштар, Мороз, Корецький, Іванців, Іванів, Кутній, Марковський, Волошин, Василюшин, Вітер, Пономарів, Добрідень, Півторадні, Панібудьласка, Лебідь, Калинець, Гудзій, Палій, Сокіл, Лопало, Кривоніжка, Кривоніжко, Музика, Ломака, Ломако, Ломага, Ломаго, Куценко, Польських, Александрових.

15. Провідмінійте власні назви. Порівняйте відмінкові форми прізвищ. Поясніть, чим зумовлені різні системи відмінювання цих прізвищ.

- 1. Василь Ткаченко, Марія Ткаченко;*
- 2. Павло Бандурко, Микита Бандурка;*
- 3. Станіслав Швець, Мирослава Швець;*
- 4. Ольга Михайлова, Ольга Михайлів;*
- 5. Павло Михайлів, Степан Іванців;*
- 6. Олесь Рись, Іван Піч, Андрій Розкіш.*

16. Серед чоловічих і жіночих найменувань по батькові знайдіть ті, що не відповідають мовним нормам.

Галина Віталіївна, Орест Григорійович, Олена Григоріївна, Любомир Георгійович, Валентин Ілліч, Павло Савич, Валерій Кузьмович, Іван Миколович, Євгенія Миколаївна, Ольга Георгіївна, Михайло Львович, Тамара Львівна, Світлана Василівна (Світлани Василівної, Світлані Василівній, Світлано Василівно).

17. Провідмінійте, наводячи паралельні відмінкові форми, числівники 175, 348, 787, 1014.

18. Виправте помилки.

Виконайте завдання на сторінці сто тридцять, читайте параграф сім. Шістьсот гривнів коштував ремонт. Чотири місяця тривали ці роботи. В аудиторії знаходилося двадцять трое студентів. Із сіма студентами обговорили цю проблему. Шістьдесят чотири букваря подарували тій школі. Дві великих аудиторії було виділено профкомом для виставки. На вісьми наплічниках були позначки. В декількох словах вони розповіли про це. Трьохповерховий будинок було здано інженерами в експлуатацію вчасно. Більша половина мешканців Києва була на вічі. Чотири лікаря прибули без п'ятнадцять вісім на роботу. Ста третього примірника цього видання не було виявлено. Сім цілих і вісім десятих процентів становив їхній дохід. Понад

трьох місяців тривав розгляд цієї справи. Більше восьмидесяти років тривало це дослідження.

19. Розкрийте дужки, числа запишіть словами, а іменники узгоджуйте з числівниками.

Півтора (гривня), 0,25 (літр), 33 (студент), 2 (однаковий бюджет), 3 (день), 1,5 (місяць), 4 (громадянин), 30,5 (відсоток), 4 (друг), 8 (друг), 15 (доба), 1,6 (градус), 4,6 (мільйон) тонн, 2/3 (метр), 141 (слухач), 2 (лучанин).

20. Проаналізуйте подані словосполучення з погляду їх нормативності. У випадку порушення норми відредагуйте.

Два фахівця, півтори метри, півтори дні, півтори години, півтора місяці, півтора кілограми, півтора роки, півтора гривні, півтори тонни, півтора десятки років, п'ять з половиною кілограм, з дев'яносто чотирма вихованцями, двоє ножиць, двоє мішків, тридцять двоє учасників, два мільйона, три селянина, обидвом учасникам, два громадянини, вісім цілих сім сотих кілометра, шестидесятирічний ювілей, п'ятисотрічний ювілей, двохтисячний рік, статисячний відвідувач.

21. Прочитайте вголос, зверніть увагу на наголошення та словозміну числівників.

Територія України простягається із заходу на схід на 1316 км, а з півночі на південь – на 893 км. На півдні Україна омивається Чорним морем, площа якого досягає 422 тис. кв. км., глибина – до 2210 м. Воно відоме більше як 2000 видів морських організмів. Площа Азовського моря (теж південь України) становить до 40 тис. кв. км., а глибина – від 8 до 15 м.

Переважна частина території нашої держави (близько 95%) має рівнинний характер, пересічна висота якої дорівнює 175 м над рівнем моря, а найвища – 515 м (гора Берда на Хотинській височині). На гірські області – Карпати українські з найвищою вершиною г. Говерлою, що досягає 2061 м, і Кримські гори – припадає близько 5% території нашої держави. Територія України давно відома 43 нафтовими, 114 газовими і 46 нафтогазовими родовищами, кількість яких збільшується.

В Україні налічують 73 тис. водотоків, з яких 131 – ріки завдовжки понад 100 км кожна та близько 20 тис. озер і лиманів, з яких 7 тис. площею понад 0,1 км. кв. Річковий стік пересічно за рік характеризується 83,5 км. куб. (без Дунаю), з них 47,3 км припадає на місцевий стік.

На території України виділяють понад 1200 видів ґрунту, маємо також багату флору і фауну. У складі природної флори – близько 30 тис. видів вищих і нижчих рослин та понад 44 800 видів тварин (ураховуючи акваторії Чорного та Азовського морів). Є національним багатством і потребують охорони понад 5320 територій та об'єктів загальною площею більше 1 млн. га, у тому числі 12 заповідників,

4 заповідно-мисливські господарства, 2 природні національні парки, 221 заказник і 123 пам'ятки природи (З енциклопедичного словника).

22. Від поданих слів утворіть прикметники за допомогою суфікса **-ськ(ий)**. Поясніть чергування приголосних чи його відсутність.

Прилуки, Кам'януха, Дрогобич, Сиваш, Череваха, Рига, Ладога, Волга, Норвегія, Цюрих, Чикаго, Хмільник, Білоторовичі, Овруч, Кременчук, Острог, Калуга, Калуш, Кривий Ріг, Збараж, Париж, Гамбург, Золотоноша, Лейпциг, Воронеж, Прага, Ірак, Мекка, ткач, калмик, волох, ескімос, таджик, латиш, казах, словак, товариш.

23. Від поданих іменників утворіть відносні прикметники (з суфіксами **-ов-**, **-ев-**), поясніть написання.

Матч, яблуня, мовлення, щавель, вишня, гроші, кришталь, плече, полин, ситець, стронцій, тиждень, тінь, марш, парча, марля, емаль, душ, перець, сургуч, марганець, діагональ, плац, грудень, тюль, нуль, взуття, насіння, дощ, сторож, річ, алюміній, кварц, метал.

24. Від поданих іменників утворіть присвійні прикметники чоловічого та жіночого роду, прокоментуйте написане.

Читач, спадкоємець, директор, лікар, столяр, каменярь, шахтар, секретар, мачуха, нянька, кредитор, приятель, коваль, сторож, касир, завідувач, перукар, професор, Валентин, Валентина, Володя, Ольга, Василь, Андрій, Марія, Наталя, Павло, Олекса, Леся.

25. виправте помилки в реченнях.

Ласкаво просимо сідати на найпередніший ряд. Показувати кінострічку потрібно в більш зручніший час. Самий успішний був цей проект. Завдання виконано краще попереднього. Влітку гарячіше сонце, зеленіша трава, щасливіші діти. Обід був їстивнішим за вечерю. Надіне вбрання було щонайвишуканішим. Самий довгий день спостерігається 22 червня. Фірма виготовляє найдубовіший паркет. Найбільш помилковою була саме ця ситуація. Петро молодший сестри на три роки. Справи йшли тихіше води і нижче трави. Доповіді повинні бути більш дохідливіші. Цей колектив є самим сильним. Сестричина сукня була гарніша. Обсяг продукції став більш кращим. Цей графік найоптимальніший.

26. Зредагуйте помилки, пов'язані з неправильним уживанням займенників.

1. Вечорами графські діти запрошували молодь до себе в гості, щоб ті приходили у традиційному селянському одязі. 2. На сесії Верховної Ради парламентський комітет з питань бюджету виклав його бачення основного фінансового кодексу країни і подав на розгляд уряду його пропозиції. 3. Заввідділенням звернувся з заявою до директора, в якій висловлює прохання надати собі додаткову місячну відпустку. 4. Діловодство – це діяльність, яка охоплює процес укладання документації, а також організацію роботи з ними під час здійснення управлінської діяльності. 5. Можна навести свіжий і досить кумедний приклад: суперечка, який подає «Українська правда». 6. Молода,

прогресивна частина парламенту – це майбутнє країни: на них виборцями покладено великі надії. 7. Але збільшення медової продукції потребує її відповідного йогоекспорту.

27. З'ясуйте порушення мовної норми. Запишіть правильний варіант.

Полять бур'яни на грядках, колиться стерня, вулиця освітлюється сонцем; проблеми розглядалися багатьма дослідниками; планується робота секцій; документи приймаються до 20.12.2017; якість гарантується; що стосується справи; дата береться в дужки; оголошується слідуєчий порядок денний; оголошується конкурс на заміщення вакантної посади; на сьогоднішній день вживаються всі можливі заходи; питання буде розглядатися; видання друкувалися; по цим заходам ведеться облік; магістерська робота пишеться студентом на одну з актуальних тем; Ви запрошуєтеся на заходи; план складається комісією; теорема доводиться; копія засвідчується нотаріусом.

28. Проаналізуйте в поданому реченні функцію постфікса **-ся**. Створіть свої 2 приклади, в яких постфікс є стрижневим для висловлюваного: Коли людина часом не хоче **приспосовуватися**, тоді її просто **приспосовує**, як хвиля прибиває (В. Стус).

29. Доберіть щонайбільше правильних відповідників до ненормативних слів та словосполук з дієприкметником.

Бажаючий відповідати, біжучий рядок, блимаючий вогник, блокуючий сигнал, взаємовиключаючі твердження, визиваючий тон, виснажуючий день, висячий міст, діючий правопис, домінуюча думка, заспокоююча думка, знаючий студент, зростаюча швидкість, інтегруючий чинник, інформуючий про проблеми, існуючі права, конкуруюча фірма, консолідуючий чинник, координуюча група, мітингуюча громадськість, небезпечний для оточуючих, не заслуговуючий довіри, обнадіюючі факти, постійно діюча комісія, правляча партія, прогресуюча форма, процвітаюча країна, профілююча катедра, роззброююча усмішка, співаючий ректор, спонукаючий до дії, супроводжуючі документи, сутеніючий обрій, сяюча усмішка, уточнююче правило, хвилюючий момент, шокуючий успіх.

30. До поданих конструкцій доберіть з довідки українські самобутні відповідники (використайте усі подані варіанти).

Уверх лицем, в деякій мірі, в іншому місці, в минулому році, в першу чергу, в повній мірі, з порожніми руками, крапка в крапку, по мірі можливого, час від часу, у більшості випадків.

Довідка: впорожні, вряди-годи, горілиць, деінде, достеменно, за змогою, за можливістю, за спромогою, здебільшого, насамперед, передусім, сповна, точнісінько, торік, частково.

31. Поєднайте правильно слова у словосполуках, прокоментуйте.

Більшість (фестиваль), на хвилях (Світязь), добрих (серце), звернутися до (колектив), відсутність (тунель), говорити з (муляр, каменярь), майструвати з (тесля, тесляр), довіряти (лікар), дякувати (господар), збір (громадяни), з власною (річ), відповідного (документ), зміст (термін), їхати до

(Умань, Париж, Володимир-Волинський, Ватикан), милуватися (нехворощ), насолоджуватися (пейзаж), мій любий (Ілля), нема (апетит), пасти (вівця), пливти (Прип'ять, Стир, Дунай), цікавою (подорож), працювати зі (столяр), присутність (болгари, грузини), святкувати з (ювіляр), сім (стаття), спостерігати за (явір, якір), стежити за (шахтар), правого (сектор).

32. З'ясуйте характер помилок, зредагуйте.

Авторитетний журі, півтора місяці, любий працівник, слідує документи, два зошита, прийняли участь, повістка дня зборів слідує, зниження курсу гривни, получили сто п'ять гривнів, копія документу, по власному досвіду, перший дебют, о двадцять першій годині вечора, залізнодорожний квиток, лотерейний квиток, у восьмидесятих роках, енергійний болільник, писемна людина, погана уява про події, аптекарові поради, згідно плану кафедри, рахую своїм обов'язком, мале поні, в дальнійшому приймемо міри, в'їдлива пиль, легка тюль, представити справку, у текстах зустрічаються помилки, будинок знаходиться навпроти театру, на сьогоднішній день, студент користується авторитетом колег, прийняти наступні рішення, посібник стане в пригоді студентам.

Практичне заняття 16

Синтаксичні і пунктуаційні норми української мови

1. Особливості синтаксису професійного мовлення.
2. Складні випадки керування.
3. Типові помилки в побудові речень із дієприслівниковими зворотами.
4. Розділові знаки в простих і складних реченнях.

Практичні завдання

1. Утворіть словосполучення відповідно до синтаксичної норми.

Згідно (постанова), насміхатися (однокласник), захворіти (грип), вдячний (товариш), вживати (заходи), відповідно (ситуація), вибачити (друг), дотримати (слово), завдати (шкода), заснований (XIII століття), зрадити (свій обов'язок), ігнорувати (побажання), надіслати (адреса), не вивчити (теорія), оволодіти (ситуація), опанувати (навички), переповнений (терпіння), поновити (посада), попередити (приїзд), послухати (порада), прийти (справа), сповнений (бажання), увести (склад комісії), набувати (властивість), радіти (успіхи).

2. У яких словосполученнях порушено керування? Напишіть правильні відповідники.

Багатий онуками, багата на корисні копалини, байдужий наслідками, бачити власними очима, вжити заходи, властивий для мови, вчитися сучасним бальним танцям, докоряти батькові, дорікати його, доторкатися гарячого, дотримати слово, завдати біль, запобігати руйнуванню, заплатити проїзд, оплатити рахунок, заплатити за навчання, заслужувати подяки, зраджувати принципам, легковажити попередженням, набувати імунітет,

навчити мові, не побачив виставу, не спинити свободи, одружився на однокласниці, опанувати фахом програміста, прагнути до успіху, притаманний для цих людей, хворіти ангіною.

3. Запишіть речення, правильно поєднуючи підмет з присудком.

Більшість студентів прочитала (прочитали) тексти. Ваші двадцять учнів виконало (виконали) вправу. Декілька колишніх учнів прийшло (прийшли) до нас на роботу. Декілька колишніх учнів, які вчилися добре, прийшло (прийшли) до нас на роботу. Дехто з присутніх був (були) на зборах. Два учні захворіло (захворіли). Значна частина шкіл перебуває (перебувають) в стані ремонту. Кілька питань не було (не були) розглянуті. Коли Італія 1861 року здобула незалежність, мовою Данте користувалося (користувалися) всього 600 тисяч мешканців із 25 мільйонів населення країни. Минуло (минули) три тижні. Півтори тисячі людей спостерігало (спостерігали) за цим видовищем. П'ять науковців розповіло (розповіли) журналістам про свої здобутки. Багато учнів добре вчать (вчить). Багато учнів та студентів добре вчать (вчить). Більшість студентів працюють (працює) і вчать (вчить).

4. Виправте, де потрібно, ненормативне поєднання прикладки з означуванням словом.

Біля села Ржищів; з країною Сербією; з журналом «Українським літературознавством»; на острові Ямаїці; до вулиці Лугової; до міста Сан-Франциско; зі станцією Підзамче; з королівством Марокко; з деревом горіх; до гори Ельбрус; на вулиці Андріївському узвозі; до країни Чорногорія; з островом Кубою; на вулиці Коцюбинського; до журналу «Дивослова»; на острові Мадагаскарі; до міста Володимира-Волинського; з готелем «Профспілковим»; за вулицею Зимовою; до гори Евересту, над рікою Стиром.

5. Уведіть у поданий текст вставні слова: без сумніву, відомо, мабуть, очевидно, певно, по-моєму, по-перше, по-друге, отже. Зіставте утворений і попередній текст, проаналізуйте відмінності.

Якщо довго шліфувати шматок скла, то вийде окуляр, через який краще побачиш світ. Так і себе треба шліфувати. Зовні – водою, повітрям, сонцем і зелом, що зросло на землі. А зсередини – спокоем, доброю волею, корисним і радісним трудом. Шліфуй себе – і будеш чистим і твердим, як скло. І промені з неба, переломившись через тебе, осяють і нагріють інших (М. Дочинець).

6. Спишіть текст, вставляючи розділові знаки; поясніть їх уживання.

Справжній художник у своїй праці має стверджувати красу. Живопис цемузика барв і кольорів це пісня яка застигла на полотні. Звісно не можна підходити з однією міркою до портрета картини пейзажу чи етюда. В портреті головне передати внутрішній духовний світ людини щоб відчули ми багатство душі героя його характер. Не обов'язково скажімо знатного шахтаря малювати з відбійним молотком

чи в касці металурга освітленого вогнемдомни комбайнера на комбайні ткалю біля верстата. Адже ці атрибути такзваний інтер'єр що засвідчує лише професію героя а не його внутрішній змістдушевну красу. Основне в портреті героя це його обличчя очі через якіпроступає душа.

Інша річ пейзажі. На них художник відпочиває органічно зливається зприродою. Вона підказує вчить викликає творчі пориви породжує високенатхнення. Живопис стає музикою твого серця а картина піснею без слів (За І. Цюпою).

7. Знайдіть речення, у яких порушені синтаксичні норми. Зредагуйте ці речення. Прокоментуйте пунктограми.

1. *Остан, ніби повагавшись якусь мить, пішов собі додому. Такого успіху він міг досягти, тільки тяжко працюючи майже всю добу.* 2. *Читаючи твори Т. Г. Шевченка, моє серце обливається кров'ю.* 3. *Усі спочатку погодилися на поїздку, але, згадавши про екзамени, частина відмовилася.* 4. *Мати схопилася з місця і, звівши руки, завила з радості, мов та чайка.* 5. *Лежачи на березі моря, що безтурботно гонило хвилі, і заглибившись у свої думки, забулося мені і про турботи, і про біль.* 6. *На квітках, то злітаючи вгору, то знову сідаючи на пахучі чашечки, клопоталися бджоли.* 7. *Лише дійшовши схилу віку, мені більш зрозумілою стала поезія.* 8. *Повернувшись додому, йому заманулося створити свою наукову школу.* 9. *Зробивши комусь маленьке добро, на душі стає затишно.* 10. *Не знаючи меж своїм бажанням, не можна стати гарним громадянином.* 11. *Можна залишитися невігласом і закінчивши університет.* 12. *Скочивши на долівку, взяв із мисника гранчасту склянку і, холонучи від страху, почав на печі наміряти насіння.*

8. Знайдіть відокремлення й уточнення. Поставте пропущені розділові знаки. Визначте синтаксичну функцію відокремлених членів речення.

1. *Деякі проблеми вкрай важливі для України можна було б спробувати вирішити в межах Європейського Союзу.* 2. *Відмінною рисою нашого часу стало те, що населення України з метою виживання повернулося до старого традиційного методу господарювання до сімейного господарства.* 3. *Враховуючи викладене частину першу статті 7 Закону пропоную виключити.* 4. *Ніхто окрім уповноважених законодавством посадових осіб не має права втручатися в законні дії працівника Державної служби охорони.* 5. *Нотаріально завірена в Україні відмова від громадянства іншої держави може залежно від специфіки законодавства цієї держави не визнаватись нею.* 6. *З огляду на неспроможність державного бюджету профінансувати заходи пов'язані з вирішенням проблем соціального захисту населення виникла потреба у пошуку та забезпеченні альтернативних джерел фінансування.* 7. *Стандарти Національного депозитарію узгоджені Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку є обов'язковими до виконання прямими та опосередкованими учасниками Національної депозитарної системи.* 8. *Тонкий знавець фольклору Максим Рильський вважав першочерговим завданням*

зберегти для нащадків скарби усної словесності. 9. Буквене письмо відкрили фінікійці невеликий, але надзвичайно активний народ торговців і мореплавців. 10. Учися чистоти і простоти і стоптуючи килим золотий забудь про вежі чорної гордині. 11. Оповитий тишею степ дихав пахощами росяних трав. 12. Втоплена вона заснула голову поклавши на камінь. 13. Хлопці вітаючись подавали чоловікам руки. 14. Дивлюся на сонце мружачись. 15. Обліплений снігом я майже не бачив перед собою дороги. 16. Оповитий тишею вечір опускався на землю.

9. Знайдіть вставні та вставлені конструкції. Визначте, яке значення вони передають. Поставте пропущені розділові знаки.

1. Як встановлено статтею 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. 2. Більшість промовців припускаються подвійної хибі по-перше не посилюють голосу а по-друге говорять навіть тоді коли пишуть на дошці тобто відвернувшись від слухачів. 3. Якщо йдеться про короткочасне порушення вашого виступу поблизу проїжджає ваговоз на вежі б'є годинник тощо то в цьому випадку краще на хвилину зупинитися. 4. У проекті не знайшли належного відображення окремі на наш погляд актуальні питання сьогодення. 5. І кожен фініш це по суті старт.

10. Поставте розділові знаки, поясніть пунктограми.

1. Культура мовлення це ще й загальновизнаний етикет типові формули вітання побажання запрошення тощо. 2. Формуляр-зразок передбачає і державний герб і емблему організації і зображення державних нагород і код форми документа тощо загалом тридцять один реквізит. 3. Луки гори пишні сади виструнчені у святковому вбранні все пришикло знемагаючи від сонця. 4. Все знайоме і рідне до болю в душі і криниця в саду і червона калина.

11. Прочитайте подані речення й усно поясніть, де і які потрібно поставити розділові знаки. В одному реченні пряму мову замініть непрямою.

1. Піфагор застерігав Перш ніж почнеш говорити дай час дозріти думці під твоїм язиком. 2. Заговори щоб я тебе побачив писав давньогрецький філософ Сократ. 3. З ким доводиться мати справу говорив Езон з тим будь поступливим і чемним. 4. Запитаймо у себе Відколи з якої пори почали українці себе у собі зневажати. 5. Без поваги без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості ні духовної культури писав В. Сухомлинський. 6. Щоб фраза Л. Костенко Ми поранені люди ми дуже поранені люди нас не стосувалась варто дотримуватись правил мовленнєвого етикету як у діловій сфері на державній службі так і в повсякденному житті. 7. Г. Скворода писав Легкий повітряний шум спричиняє випущене слово але воно часто або смертельно ранить або радість викликає і збуджує душу.

12. Поставте розділові знаки, поясніть пунктограми.

1. Ті що народжуються раз на століття умерти можуть кожен день. 2. Душа належить людству і епохам. Чому ж її так раптом потрясли осінні

яблука що сумно пахнуть льохом і руки матері що яблука внесли. 3. Малі озера блискають незлісно й колише хмара втомлені громи. 4. У дворі здійснюється такий неймовірний галас наче тут завалився будинок або трапилося ще щось страшніше. 5. Пишіть листи і надсилайте вчасно коли їх ждуть далекі адресати коли є час коли немає часу і коли навіть ні про що писати. 6. Страшні слова коли вони мовчать коли вони зненацька причаїлись коли не знаєш з чого їх почать бо всі слова були уже чиймись. 7. І той любов'ю повниться до світу хто рідну землю має під ногами. 8. Коло хати цвітуть чорнобривці і тягнуться до сонця соняшники. 9. Так само дихало простором і солоним вітром море і білили вітрила на рибальських човнах і сонячними ранками далекий острів курів хвилями рожевого туману. 10. Мені відкрилась істина печальна життя зникає як ріка Почайна. 11. Я знаю слабкість це одна з диверсій а я ще в диверсантах не була. 12. Сумління людське виявляється схоже на вулик його теж можна розтривожити. 13. Відчувай у думці кожен порух тонко розумій усе навкруг той хто лає не завжди твоїй ворог той хто хвалить не завжди твоїй друг. 14. Бувають дивні на землі діла серед зими черешня зацвіла. 15. Ще не вмерла Україна але може вмерти ви самі її ледачі ведете до смерті! 16. Прийшла Покрова сиди чумаче вдома. 17. Дівчину чекав сюрприз вона одержала повідомлення що її зарахували до складу студентів. 18. Здушили сльози не виходь на люди. 19. Якби ти добре в Бога попросила то мали б ми ще й радість на віку твоя пішла б за гетьманського сина а мій хазяйську сватав би дочку. 20. Мене ізмалку люблять всі дерева і розуміє бузиновий Пан чому верба від крапель кристалева мені сказала Здрастуй! крізь туман. 21. Петро Метелиця стоячи на носі катера прислухався до щасливого настрою який усе дужче брав його за душу і піднесено думав про те як добре плисти по незнайомій річці... 22. Ліс темнів за яром і коли наблизились то помітили що зблизька він світліший бо листя на березах та осиках жовтіло. 23. Василь Стус був найсудовіший найнепримиренніший у боротьбі за Україну він говорив і писав за будь-яких обставин ясно як перед Богом і платив за це життям. 24. Зусиллям двох поетів Михайла Старицького й Олени Пчілки слово «мрія» зійшло на багатобарвній ниві української мови завітло зачарувало нас своєю красою. 25. І вкотре переконаєшся скільки таємниць приховує мова цей океан людської творчості й мудрості! 26. Англіїці уперше прибувши до Австралії й побачивши дивну тварину були дуже здивовані звірятка з маленькою головою короткими передніми й довгими задніми кінцівками пересувалися стрибками.

Змістовий модуль 2
УКРАЇНСЬКА МОВА У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
УСНА ФОРМА

ТЕМА 4. Українська мова в діяльності філолога, вчителя-словесника.
Мовленнєві стратегії, тактики і прийоми

Практичне заняття № 17

Спілкування як інструмент професійної діяльності

1. Основні поняття теми: спілкування, ділове спілкування, комунікація, комунікативна ситуація, комунікативне завдання.
2. Функції спілкування.
3. Види, типи і форми професійного спілкування.

Практичні завдання

1. З'ясуйте зміст термінів *спілкування, комунікація, комунікативна ситуація, комунікативне завдання*.
2. Поясніть, у чому полягає відмінність усного мовлення від писемного.
3. Схарактеризуйте (як Ви розумієте) складники прагматичної компетентності та педагогічного дискурсу вчителя / викладача у процесі дидактичної взаємодії з учнями / студентами.

Прагматична компетентність – це якість реалізації інтенції мовця через вдало обрані мовнокомунікативні стратегії і тактики за допомогою найпродуктивніших мовних засобів у певній комунікативній ситуації.

Джерелом комунікативних потреб є **інтенція** – осмислений або інтуїтивний намір адресанта, який визначає внутрішню програму мовної діяльності і спосіб її втілення. Комуніканти можуть мати різну інтенцію (мету) спілкування: інформаційну – довести свою інформацію до співрозмовника; предметну – отримати щось, дізнатися про щось, змінити поведінку співрозмовника; комунікативну – сформулювати певні стосунки із співрозмовником. Іntenція адресанта детермінує мовнокомунікативну стратегію.

Мовнокомунікативна стратегія – це правила і послідовність комунікативних дій, яких дотримується адресант для досягнення певної комунікативної мети.

Виконання мовнокомунікативної стратегії забезпечує мовнокомунікативна тактика.

Мовнокомунікативна тактика – зумовлені стратегією мовні кроки, що в сукупності дають змогу досягти головної комунікативної мети.

У вербальній комунікації найбільш загальною категорією є **дискурс**. Це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, що має

різні форми вияву (усну, писемну), детермінується стратегіями і тактиками учасників, залежить від когнітивних, лінгвальних і позалінгвальних (соціальних, психічних, психологічних) чинників. Закономірно, що в освітньому середовищі домінує педагогічний дискурс.

Педагогічний дискурс – різновид спілкування, який відбувається в межах освітнього соціального інституту, має на меті соціалізацію нових членів суспільства, характеризується статусно-рольовими відносинами учасників спілкування (викладач – студент, учитель – учень).

У професійній діяльності педагог вирішує різні **комунікативні завдання**: інформує, пояснює, доводить, коментує, інструктує, запитує, узагальнює, спонукає. Домінантні **жанри педагогічного дискурсу** – урок, лекція, практичне заняття, лабораторне заняття тощо. Змодельуйте ситуацію бесіди з учнем, який порушує дисципліну на уроках [26].

4. Прокоментуйте вислів: *Вміння спілкуватися з людьми – це товар, який можна купити так, як ми купуємо цукор або каву. І я заплачу за це вміння більше, ніж за щось інше на світі* (Д. Рокфеллер). Наведіть свої міркування щодо ролі спілкування у професійній діяльності філолога.

5. Поставте необхідні розділові знаки, поясніть їх. Прокоментуйте один із наведених афоризмів (за Вашим вибором):

1. *Говорити багато й добре дар гострого розуму говорити мало й добре властивість мудрого говорити багато й погано означає дурня говорити мало й погано ознака безумного* (Ф. Ларошфуко). 2. *Істинне красномовство на думку Ф. Ларошфуко це вміння сказати все що треба і не більше ніж треба* (з посібника). 3. *Оратором достойним уваги є той хто послуговується словом для думок а думкою для істини й доброчесності* (Ф. Фенелон). 4. *Блаженний хто нічого не знає він не ризикує бути тим хто не зрозумів* (Конфуцій). 5. *Коли зустрінеш достойну людину то думай як зрівнятися з нею коли ж зустрінеш недостойну думай як не стати схожим на неї* (Конфуцій). 6. *Неук має велику перевагу перед освіченою людиною він завжди задоволений собою* (Наполеон). 7. *Щоб мати те що любиш полюби те що маєш* (Конфуцій).

6. Виправте помилки.

У повному об'ємі; цікаве міроприємство; по проханню; кращий всіх; мені повезло; моє відношення до...; на заключення; слідує чиним; слідує проблеми; відігравати значення; по добрій волі; співпадають думки; чим далі; приходить до висновку, другими словами; як правило; прийняти міри, не мішайте виступаючому; наносити шкоду; чисто популістське рішення; зауваження по змісту магістерської роботи; поговоримо один на один, на протязі місяця; в роботі зустрічаються деякі помилки; зустріч із депутатом Ігором Бондаром.

7. Підберіть цікаві факти про особливості спілкування (4–5). Наприклад:
Чи відомо Вам, що...

✓ для сприйняття звучання і змісту слова людини необхідно не більше однієї секунди. Якщо слова невідомі, необхідно 3-5 секунд. Для повного розуміння питання – не менше 14-15 секунд;

✓ співрозмовники виявляють більшу критичність до звучання голосу, ніж до зовнішності, манер тощо;

✓ чоловіки в розмові перебивають жінок вдвічі частіше, оскільки люблять слухати самих себе;

✓ найбільш поширеною формою вітання в діловому світі є потиск руки – традиційний символ довіри. У далекому минулому простягнута рука демонструвала відсутність зброї та дружні наміри.

Практичне заняття № 18

Професійна мовнокомунікативна компетенція

1. Основні закони спілкування.
2. Стратегії спілкування.
3. Гендерні аспекти спілкування.

Практичні завдання

1. Схарактеризуйте закони спілкування. Проілюструйте їх прикладами.

2. З'ясуйте, які закони спілкування ілюструють наведені українські прислів'я і приказки. Прокоментуйте значення паремій (влучних висловлювань фольклорного походження) для вираження комунікативного кодексу українців.

1. *Байка байкою, а борщ стигне.* 2. *Біль мовчанки не знає.* 3. *Будь кришталевий, не оминеш обмови.* 4. *В добрий час говорити, а в лихий мовчати.* 5. *Від привітливих слів язик не одсохне.* 6. *Він на тебе каменем, а ти на нього хлібом!* 7. *Глухий недочує, то домислить.* 8. *Говори, Грицю, легше тобі буде.* 9. *Говори, та назад оглядайся.* 10. *Говоріть, панове громадо, я вже говорив.* 11. *З веселими не жаль і повеселитися.* 12. *За вашим шепотінням і нашого крику не чути.* 13. *На гнів немає ліків.* 14. *Най уже відмеле, коли насипав.* 15. *Не вчи дітей штурханцями, а вчи добрими слівцями.* 16. *Погані вісті не сидять на місці.* 17. *Розкажи другу – піде по колу.* 18. *Слово вилетить горобцем, а вернеться волом.* 19. *Слухай старих людей: чужого розуму наберешся і свого не загубиш.* 20. *Сорока – сороці, ворона – вороні, грак – гракові, дурень – дурневі.* 21. *Хоч би був чистий як лід та білий як сніг, то тебе обмовлять з голови до ніг.* 22. *Як крикнеш у ліс – так і відкликнеться.*

3. У чому полягає регулятивна функція спілкування?

4. Яка специфіка спілкування вчителя з учнем (батьками, колегою, директором школи)? Наведіть приклади.

5. Прокоментуйте в контексті обраної професії та проілюструйте прикладами формулу ділового успіху, зокрема й у спілкуванні, яку запропонували західні спеціалісти: «Успіх = професіоналізм + порядність».

6. У чому полягають гендерні аспекти спілкування в учнівському / студентському колективі?

7. Проведіть статусно-рольову гру «Студент–викладач» про мову і мовлення.

8. Користуючись словником, поставте наголос у поданих словах. Поясніть випадки подвійного наголошування.

Одинадцять, кілометр, пізнання, новий, фірмовий, також, жалюзі, фаховий, феномен, фейсбук, листопад, каталог, недоторканність, магістерський, прошу, випадок, завжди, середина, черговий, вимова, всього, квартал, корисний, почасти, текстовий, ознака.

9. Виправте помилки.

Бачив своїми очима, без всяких засобів, без всякого сумніву, вами запропоновано, в самий раз, все інше буде, в той же момент, кожен не може зробити, кожен не може повідомити, мати своє враження, моє день народження, нами ухвалено рішення, ні під яким виглядом, повідомив дехто Петришин, саме важливе, своє день народження, своїми силами, сказали на весь голос, такий самий, тобою проведено, той чи інший, у кожному разі, у той же час, в самий раз, без всяких питань.

10. Прочитайте текст, з'ясуйте, що може заважати ефективності спілкування.

Спілкуванню властивий діалоговий характер. Воно відбувається між двома людьми, рідше – між людиною і групою, ще рідше – між людиною і суспільством.

Діалог репрезентує комунікативну взаємодію між людьми, а також те, що ця взаємодія відбувається з певною метою: висловити своє ставлення до когось, поінформувати, спонукати до дії, обмінятися поглядами, переконати в чомусь тощо. Досягнення мети буває різним - успішним, недостатньо успішним або й зовсім невдалим. Тому виникає питання ефективності, дієвості спілкування. Адже воно незрідка натрапляє на різні ускладнення або й перепони, пов'язані з віковими, статевими, соціальними, національними відмінностями співрозмовників, їх неоднаковим характером і темпераментом, ступенем освіченості й вихованості, розбіжностями у поглядах на життя та іншими якостями, властивими конкретним людям.

Розумові здібності, ерудиція, сила волі, працездатність та інші позитивні якості можуть не мати потрібних результатів, якщо людина не вмє належно спілкуватися, і, навпаки, досконале спілкування може стати ключем до успіху людини в суспільстві. Вміння спілкуватися, товариськість, комунікабельність (фр. communicable – «той, що

з'єднується», від пізньолат. *communicabilis* – «поєднуваний») – це риси людини, які цінують найбільше. Йдеться не лише про людей як членів суспільства загалом, а й як представників певних професій [20].

Практичне заняття № 19–20

Невербальні засоби спілкування в професійній діяльності

1. Універсальне й ідіоетнічне в невербальному спілкуванні.
2. Класифікація невербальних засобів.
3. Оптичні компоненти спілкування (жести, міміка, поза, хода, контакт очей, одяг, косметика) у роботі вчителя.
4. Ритміко-інтонаційні засоби (темп мовлення, тембр голосу, гучність, тональність, злитність, інтонація, паузи) – важливі складники навчального процесу.

Практичні завдання

1. Чому під час спілкування, крім словесних, важливі невербальні засоби?
2. Як можна «читати людину» за жестами (види жестів), мімікою? Що і як можна висловити поглядом?
3. Схарактеризуйте ритміко-інтонаційні компоненти спілкування, властиві вчителю / викладачеві.
4. Схарактеризуйте класифікацію жестів за функційним призначенням. Які жести необхідні, а які заборонені під час проведення уроку / лекції?
5. Які невербальні засоби у співрозмовників можуть означати неспокій, неухважність, зневагу, роздратування, зацікавленість, доброзичливість?
6. Прочитайте уривок із тексту А. Содомори «Рука». Складіть свій текст на одну з тем («Очі», «Усмішка», «Брови», «Постава») чи запропонуйте свою.

І якщо очі – дзеркало душі, то руки – її тлумачі. Дивніші, ніж язик, що навчився говорити. І навіть, коли мовою володіємо досконало, без рук, які теж по-своєму промовисті, не обходимося. Рука кличе, рука – проганяє. Рукою привітно махаємо, рукою – погрожуємо. Руками розводимо, руки опускаємо. Руками сплескуємо чи хапаємося за голову. Руки схрецуємо на грудях, переплітаємо, заломлюємо, ламаємо, складаємо до молитви. Руки зводимо до неба, закладаємо за спину, потираємо від задоволення, плещемо в долоні. Руки подаємо назустріч; руками – відсахуємося. Руками закриваємо обличчя, аби не бачити; дивимося з-під долоні – аби краще бачити... У кожному русі – стан душі, вияв бажання, волі. Навіть голосуємо – руками. Бо рука – то голос. Коли мовчимо – говорять руки. Вони, як і душа, рідко бувають непорушними. Хіба що при молитві: долонею до долоні, пальцем до пальця. Але ця непорушність, повторюємо, – не бездіяльна, бо й по руках, не розпоршуючись, молитовна енергія струмить угору, до Всевишнього.

7. Як Ви розумієте твердження: *Мовний голос – результат складної фізіологічної і психічної діяльності людського організму, він стимулюється інтелектом мовця, його емоціями, волею.*

8. Д. Ревуцький, розглядаючи особливості тембру людського голосу, використовує (з певними застереженнями) класифікацію французького теоретика Легуве, який виділяв чотири основні типи тембру.

а) **тембр золотий** – мажор (урочистий, величний, гордий, радісний, тон захоплення, натхнення);

б) **тембр срібний** – також мажор (також світлий, радісний, одночасно милий, граціозний, передає почуття щастя, радості, задоволення);

в) **тембр мідний** – мінор (темний, тяжкий, енергійний, глухуватий). Це тон туги, обурення, суворої похмурості;

г) **тембр оксамитовий** – також мінор (м'який, сердечний, майже завжди журливий, елегійний, мрійний). У ньому тихий жаль, журба без відчаю, жаху.

Дослідник радить стежити за тим, щоб **золотий** тон читання не був надутим, «громогласним»; щоб **мідний** тон не переходив у завивання; щоб **срібний** тон занадто не виявляв безцеремонності, а **оксамитовий** не нив.

9. Вивчіть скоромовки напам'ять. Зверніть увагу на поради Д. Ревуцького щодо читання скоромовок: «Слід починати з повільного темпу, навіть робити короткі паузи після кожного слова; стежити, щоб була найкраща вимова слів. Вимовляти слова треба так, нібито ви на когось гніваєтесь, і не дуже голосно, отже надзвичайно виразно вичитуєте йому його провини. Далі можна прискорювати темп і доводити до читання швидкого, як тільки можна, але не перестаючи дбати весь час про найбільшу виразність».

1. *Ой збирала Маргарита маргаритки на горі, розгубила Маргарита маргаритки на дворі.* 2. *Проміняла Парася карася на три пари чистокровних поросят, ой побігли поросята по росі, простудились поросята, та не всі.* 3. *Прийшов Прокіп – кипів окріп, пішов Прокіп – кипить окріп, як при Прокопі кипів окріп, так і без Прокопа кипить окріп.* 4. *Протокол про протокол протоколом запротокольований.* 5. *Ткач тче тканини на хустки Ірині.* 6. *Фараонів фаворит на сапфір зміняв нефрит.* 7. *Чом чорним чорнилом чорніє рядок?* 8. *Риє рилом рів рівненько порося до рівчака.* 9. *Щастя щире шириться щосили.* 10. *Галька Гальці гальки назбирала.* 11. *Жук жовтий жолобом жорен повзе.*

10. А. Макаренко писав: «Я став справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити «Іди сюди!» з 15–20 відтінками, коли навчився надавати обличчю, поставі, голосу до 20 нюансів. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не почує того, що треба». Спробуйте сказати фразу «Іди сюди!» з різними відтінками. Яким при цьому має бути голос, вираз обличчя, жести?

11. Проведіть тренінг: за допомоги невербальних засобів передайте різні почуття, зокрема: захоплення, подив, розчарування, спонукання, пересторогу, заборону.

12. Назвіть невербальні засоби, якими Ви можете скористатися на батьківських зборах, розповідаючи про успішність учнів.

Практичне заняття № 21

Індивідуальні та колективні форми фахового спілкування

1. Функції та види бесід. Стратегії поведінки під час ділової бесіди.
2. Способи впливу на людей під час безпосереднього спілкування.
3. Співбесіда з працедавцем.
4. Нарادي, збори, перемовини як форми колективного обговорення проблем.

Практичні завдання

1. Які є способи впливу на людей під час безпосереднього спілкування? Якими з них може скористатися вчитель на уроці, працюючи з класом / під час індивідуальної бесіди з учнем?

2. Змодельуйте бесіду з батьками підлітка, який жорстоко побив іншого учня. Яку стратегію Ви оберете, якщо: 1) батьки реагують адекватно; 2) батьки реагують агресивно, намагаючись захистити свою дитину?

3. Назвіть основні етапи співбесіди з працедавцем, враховуючи підготовку до неї. З'ясуйте, яке значення для досягнення успіху матиме підготовка до співбесіди. Назвіть основні її моменти.

4. Сформулюйте відповіді на такі запитання (можливі під час співбесіди):
1. Чому Ви обрали саме цю професію? 2. Опишіть Ваш ідеальний режим роботи. 3. Запишіть 7 слів, що характеризують Вас як особистість. 4. Чим Ви займаєтесь у вільний час? 5. Яке Ваше найбільше досягнення за межами роботи? 6. Назвіть 3 негативні риси Вашого характеру. 7. Які засоби Ви використовуєте, щоб бути організованим?

5. Які є підходи до ведення перемовин?

6. Що необхідно враховувати під час підготовки та проведення наради?

7. Уявіть, що ви директор школи й проводите виробничу нараду, а Ольга Микитівна Крамар (класний керівник проблемного класу) без поважних причин не з'явилася на нараду. Усно змодельуйте бесіду, яку ви проведете з О. М. Крамар у такому разі.

8. Підберіть літературні відповідники до суржикових слів та слово-сполучень.

Документ включає важні відомості; підготувати тези виступів; пропозицію одобрили; подача документа; збори прийняли слідуючі рішення; використав справочні матеріали; саме основне питання; нарада по проблемам, безналічний, в двох словах, в деякій мірі, відчислення, відноситься до когось; по ініціативі; по вині; по всякому поводу; по формі; по призначенню; по його пропозиції; по зразку; по дорученню; при допомозі словника; так як; слідуючим виступає; по адресу; а іменно, другими словами, в якості свідка.

9. Виберіть правильний варіант.

Оплачувати проїзд, послуги, рахунок – оплачувати за проїзд, послуги, рахунок; заслужувати уваги – заслужувати на увагу; завідувач відділу – завідувач відділом; властиві для цієї професії риси – властиві цій професії риси; притаманний автору – притаманний для автора; повідомляти по телефону –

повідомляти телефоном; читати на англійській мові – читати англійською мовою; говорити українською – говорити на українській мові;повідомити директору –повідомити директора; завдати шкоди – завдати шкоду; заслуговувати уваги – заслуговувати на увагу.

10. Прочитайте текст, виправте помилки. Прокоментуйте виділені тези. Чи з усіма тезами Ви погоджуєтесь?

Правила, дотримання яких дозволяє схилити людей до вашої думки.

1. Ніколи не сперечайтесь. Якщо ви сперечаєтесь, гарячкуєте і заперечуєте, то можете іноді здобути перемогу, але перемога ця буде безглуздою, тому що ви ніколи не отримаєте прихильності співрозмовника (Бен Франклін). У суперечці неможливо здобути перемогу: якщо вже ви програли, то насправді програли. Якщо ж отримали начебто перемогу, бо заперечили доводи співрозмовника, зуміли довести, що він помиляється, то ви змусили відчути вашу перевагу, зачепивши його самолюбство. І в цьому випадку ви також отримали поразку, тому що людина, яку намагаються переконати проти її волі, не відмовиться від своєї думки, своїх переконань. Єдиний спосіб перемогти в суперечці – ухилитися від неї.

2. Виявляйте повагу до думки співрозмовника. Ніколи не треба говорити людині, що вона помиляється. Лише деякі люди здатні мислити логічно. Здебільшого ми необ'єктивні, частіше маємо упереджені думки. Коли ми помиляємося, можемо зізнатися в цьому самі собі. Якщо до нас підійдуть м'яко й тактовно, можемо зізнатися в цьому й іншим, але тільки не в тому випадку, якщо хтось намагається нав'язати нам цю думку. Запам'ятаймо, що це не допоможе переконати людину, а тільки викличе в неї внутрішній опір, тому що сказати «Ви помилилися» – все одно що сказати «Я розумніший». Нав'язливу думку про помилки співрозмовника можна розцінити лише як вияв неповаги до нього, його власної гідності. Тому з самого початку маєте повідомити, що ви самі можете помилятися. Таке визнання зорієнтує співрозмовника на більш об'єктивне сприйняття ваших аргументів. Ніколи не варто починати із заяв на зразок «Я вам доведу...». Якщо ви збираєтесь щось довести, хай про це не знають.

3. Якщо ви помилилися, визнайте це. «Якщо б я був правий у сімдесяти п'яти випадках зі ста, то не міг би бажати нічого кращого» (Теодор Рузвельт). Якщо це був максимум з того, на що міг сподіватися один з видатних людей ХХ сторіччя, то що можна сказати про нас із вами? Якщо ви в чомусь помилилися, визнайте і негайно повідомте про це співрозмовнику. По-перше, це його роззброїть, самокритика позбавить

його бажання сперечатися, і він буде готовий вислухати. По-друге, це напевне займе поблажливу позицію, зведе вашу помилку до мінімуму.

4. З самого початку **дотримуйтеся доброзичливого тону**. «Краплина меду привертає більше мух, ніж цілий галон жовчі» (Авраам Лінкольн). Якщо ви сповнені невдоволенням і недоброзичливістю, то ніяка логіка й ніякі аргументи не допоможуть переконати людину. Недоброзичливість, навпаки, миттєво налаштує людину проти вас і спонукатиме лише до захисту власної думки.

5. **Примусьте співрозмовника з самого початку відповідати позитивно**. Не розпочинайте бесіду з обговорення тих питань, на котрі ви з ним маєте розбіжні погляди. За будь-якої можливості наголошуйте, що ви одностайні і прагнете досягти однієї мети, що між вами існують розбіжності лише в методах, а не в суті. Пам'ятайте, що в психологічному відношенні людина, коли говорить «ні», не просто вимовляє звичне слово з двох літер. Весь її організм налаштовується на активну протидію. З'являється враження, що людина фізично бажає відсахнутися від вас. Інколи навіть помітним стає її фізичний рух. Коли ж людина відповідає «так», не відбувається ніякої протидії. Чим більше «так» отримуємо від співрозмовника з самого початку, тим більша вірогідність схилити його до прийняття рішення. Цей метод також називають «методом позитивних відповідей».

6. **Дозвольте говорити вашому співрозмовнику**. Більшість людей, коли намагаються схилити когось до своєї думки, занадто багато говорять самі, що й призводить до помилки. Якщо ви не погоджуєтесь з думкою співрозмовника, можете, звісно, перебити його. Та він не зверне на вас уваги, доки не розповість про всі свої ідеї. Тому вислухайте його терпляче й неупереджено, надайте можливість викласти свої думки. Після цього співрозмовник буде готовий вислухати вас.

7. Хай ваш **співрозмовник вважає, що рішення належить йому**. Люди більш схильні вірити в ідеї, що виникли у власній голові, а не в запропоновані кимось. Розумніше було б діяти так, щоб співрозмовник сам міг зробити відповідні висновки. Нікому не приносять задоволення спроби нав'язати якийсь товар чи вказати що робити. Нам приємно вважати, що діємо з власних переконань, за власними рішеннями; ми прагнемо, щоб були враховані наші бажання й думки.

8. Намагайтеся **дивитися на речі з погляду вашого співрозмовника**. Людина не завжди правильно приймає рішення, але вона так не думає, тож не варто за це засуджувати її. Треба спробувати зрозуміти її, як це роблять мудрі й толерантні люди. Завжди є причина, яка спонукає іншу людину думати й поводитися саме так, а не інакше. Щоб

переконати співрозмовника, не викликаючи невдоволення чи образи, варто зрозуміти його думку.

9. Закликайте до благородніших мотивів. У людини зазвичай є два мотиви вчинків: один – «красивий», тобто благородний, другий – справжній. Про справжній мотив добре знає сама людина, не потрібно акцентувати його. Люди переважно думають про красиві спонукання до своїх вчинків, тому закликайте саме до цих благородних мотивів.

10. Висловлюйтесь зрозуміліше. Якщо ваш співрозмовник далекий від вашого фаху, не використовуйте спеціальні терміни, інакше вас він не зрозуміє. **Забезпечте наочність для своєї інформації.** Пам'ятаючи про те, що «краще один раз побачити, ніж сто разів почути», не засипайте співрозмовника цифрами, навіть незаперечно переконливими, краще продемонструйте діаграму, графік. Небагато скаже фраза «Висота піраміди Хеопса сягає 147 метрів», краще застосувати порівняння з чимось знайомим, наприклад: «Піраміда має висоту, більшу за п'ять дев'ятиповерхових будинків».

11. Драматизуйте свої ідеї, подавайте їх ефектно. Згадаймо, як намагаються переконати нас кожного дня в рекламі, як ефектно й наочно подають аргументи. Рекламу чи не кожного засобу для миття супроводжують стиранням масних плям, рекламу кожної зубної пасти – демонстрацією усмішки з ідеальними зубами. Варто використовувати подібні прийоми і в переконанні.

Практичне заняття № 22

Культура усного мовлення фахівця-філолога

1. Особливості усного спілкування.
2. Комунікативні ознаки культури мовлення.
3. Проблема «мовного суржику» в українському соціумі.

Практичні завдання

1. З'ясуйте, чим усне спілкування відрізняється від писемного.
2. Розкрийте поняття *культура мовлення*.
3. Назвіть комунікативні критерії культури мовлення, сформулюйте їх визначення, наведіть приклади.
4. Які мовнокомунікативні тактики рекомендовано використовувати викладачеві / вчителю під час реалізації таких стратегій: *пояснювальної, організаційної, оцінної, сприяння, контрольної?* [26].

Мовнокомунікативні стратегії і тактики

Мовнокомунікативні стратегії		Мовнокомунікативні тактики
Пояснювальна	передбачає послідовність інтенцій, спрямованих на інформування адресата, повідомлення йому знань і думок про світ	Найменування, описування, інтерпретування, надання дефініції, перефразування, абстрагування, узагальнення, конкретизації, наведення прикладу тощо.
Організаційна	зорієнтована на організацію спільних дій учасників педагогічного процесу	Привертання уваги, запитання, наказу, прохання, запрошення, дозволу, заборони, заклику
Оцінна	виражає ступінь значимості педагога як представника норм суспільства і реалізується в праві вчителя давати оцінку подіям, обставинам і персонажам, про які йдеться в навчанні, і досягненням учня	Похвала, комплімент, схвалення, несхвалення, порівняння, протиставлення, докір, осуд, дискредитація, мітігація (пом'якшення категоричності оцінки)
Сприяння	підтримка учня та виправлення його помилкових дій	Акцентування на позитивній інформації, виправдання, втішання, підбадьорення, заохочення, конструктивна критика
Контрольна	спрямована на отримання об'єктивної інформації про засвоєння учнем матеріалу, осмислення та прийняття системи цінностей суспільства	Прямого запитання, каузації виконання мовленнєвої дії, верифікації, провокування, сумніву, уточнення

5. Прокоментуйте текст. Доповніть його характеристикою культури слухання. Культура мовленнєвого спілкування охоплює два складники: культуру говоріння та культуру слухання. Про одну людину кажуть, що вона говорить, як співає, про іншу – вона вміє не тільки слухати, а й чути. Поясніть запропоноване висловлювання.

Розглянемо характеристику «говоріння». Це механізми побудови висловлювань відповідно до індивідуальних особливостей людини, що говорить. Це й особливості використаної лексики, і володіння граматиною, і багатство асоціацій, і продуктивність чи стереотипність мовлення, його динамічність, ставлення до співрозмовника. Конструюючи висловлювання, ми стимулюємо іншу людину до створення внутрішнього образу, подібного до того, що йому передається. При цьому відбувається розв'язання конкретних комунікативних завдань відповідно до мети мовлення й особливостей ситуації (Г. Чайка).

6. Наведіть приклади суржикових слів та словосполучень, зафіксованих у мовленні учнів, студентів. Поясніть, чому мовний суржик шкідливий.

7. Які найважливіші способи підвищення мовленнєвої культури Ви можете порекомендувати?

8. Схарактеризуйте працю «Антисуржик» за ред. О. Сербенської [2] за таким планом: 1) коротка довідка про автора; 2) бібліографічні дані; 3) структура роботи; 4) чим корисна праця для вчителя-філолога; 5) що нового Ви дізналися з книги.

9. Замініть подані «мовні динозаври» на традиційно українські словосполучення:

а) *вияснити питання, другим разом, на слідуючій неділі, самий активний студент, служба безпеки, крайня необхідність, скласти думку, спокійної ночі, співпадіння обставин, немає смислу, підпис завіряю, при необхідності, минулорічний, наступаючий (рік), безнаказаність, галопуюча (інфляція), ємкий, командирівочне посвідчення, користуватися успіхом, сумнозвісний, передпосилка, обнародувати, недопустимо, шари суспільства, правлячий, оснащення, обмовитися, координуюча рада;*

б) *у повному об'ємі; краций всіх; мені повезло; моє відношення до...; на заключення; слідуючим чином; слідуючі проблеми; повістка дня; відігравати значення; по добрій волі; співпадають думки; чим далі; приходити до висновку, другими словами; не мішайте виступаючому; наносити шкоду; чисто популярське рішення; зауваження по змісту курсової роботи; поговоримо один на один, на протязі місяця; вірно відповідати.*

10. Визначте рядок, у якому немає помилок у вживанні прийменників:

а) *по дорученню, по непорозумінню, по ініціативі;*

б) *за бажанням, з питання, на замовлення;*

в) *з алгебри, з примусу, по адресу;*

г) *по вимозі, через помилку, по закінченню,*

г) *оцінки по предметах, працюють по обраних спеціальностях, надіслати по пошті;*

д) *по формі, за таких обставин, по математиці, по проханню.*

11. Обґрунтуйте тезу В. Сухомлинського «Мовна культура людини – це дзеркало її духовної культури».

ТЕМА 5. Український комунікативний кодекс.

Мовний етикет у науково-педагогічній діяльності філолога

Практичне заняття № 23–24

Мовний етикет і його структура

1. Історія виникнення етикету.

2. Особливості українського комунікативного кодексу.

3. Поняття *спілкувальний етикет, мовний етикет, мовленнєвий етикет*.
4. Типові порушення етикету.

Практичні завдання

1. Які етапи в історії етикету виокремлюють дослідники?
2. Схарактеризуйте особливості етикету як вияв ментальності українців.
3. Про які особливості менталітету українців свідчить зіставлення етимології деяких слів російської та української мов?
 - 1) *виховувати* – *ховати від усього негативного; воспитать* – *питать*;
 - 2) *лікарня* – *лікувати, давати здоров'я; больница* – *терпеть боль*;
 - 3) *шанувальник* – *пошана, повага; поклонник* – *поклонение*;
 - 4) *освіта* – *світло; образование* – *формирование по образцу*;
 - 5) *подружжя* – *дружба; супруги* – *сопряженная пара*;
 - 6) *шлюб* – *злюб, кохання; брак* – *братъ*.
4. Які етичні норми з минулого підтвержені в сучасних умовах?
5. Яка роль мовного етикету у формуванні професійної компетентності вчителя / викладача?
6. Які типові порушення етикету Вам доводилось спостерігати в діловій і повсякденній поведінці людей?
7. Виділіть мікротеми поданого тексту. Чому ввічливість – основа спілкування в колективі? Аргументуйте.

Ввічливість – основа фахового спілкування

В Україні завжди високо цінували ввічливість у ставленні до людей. Про це, зокрема, свідчить чимало слів на позначення цієї якості: *ввічливий, вихований, гречний, запобігливий, люб'язний, обхідливий, поштивий, привітний, уважний, чемний, шанобливий...* Цю низку синонімів суттєво доповнюють слова, запозичені з інших мов: *галантний, делікатний, коректний, куртуазний, тактовний* тощо. Головним у цій низці є слово *ввічливий*. Інші синоніми називають різні відтінки ввічливості.

Ввічливість – це чемність, дотримання правил пристойності у вчинках і в мовленні, вияв вихованості. Це основа етикетної поведінки, невід'ємна ознака нормальних взаємин між людьми.

Ще великий князь Володимир Мономах (1053–1125) у славетному «Поученні», звертаючись до своїх дітей та всіх, хто слухатиме цю його «грамотицю», радив: «при старших годиться мовчати, премудрих слухати», «бесіду вести без лукавства, а щонайбільше розумом вбирати», «не лютувати словом, не ганьбити нікого в розмові», «брехні остерігатись», «не проминути ніколи людину, не привітавши її, і добре слово їй мовити». Подібно міркували люди в інші часи та в інших краях, Іспанський філософ XVII ст. Бальтасар Грасіан писав: «Грубість шкодить усьому, навіть справедливому і розумному, люб'язність усе скрашує: позолотить «ні», підсолодить істину, підрум'янить навіть старість. У всіх

правилах важливо «як»...». Оце «як» – як сказано, написано, поглянуто, відреаговано, як сидимо, вітаємось, їмо, жестикулюємо тощо – для культури спілкування має першорядне значення. Дуже часто саме від нього залежить успіх чи неуспіх контактів між людьми [20].

8. Проілюструйте прикладами різні способи мовного вираження ввічливості: а) лексичні засоби ввічливості; б) граматичні засоби ввічливості; в) додаткове вмотивування мовленнєвої дії.

9. Прочитайте текст і усно зробіть висновок: що краще вибрати – **Ви**-спілкування чи **ти**-спілкування під час виконання службових обов'язків. Наведіть основні випадки використання особових займенників **ВИ** і **ТИ** у професійному спілкуванні. Прокоментуйте найтипівіші помилки у використанні цих займенників.

Ви-спілкування і ти-спілкування

Це важливі ознаки комунікативної компетенції людини, володіння нею мовленнєвим етикетом. Вони притаманні щоденній неофіційній комунікації. Неглибоке знайомство в одних випадках і неблизькі довготривалі стосунки – в інших вимагають уживання ввічливого «Ви». Крім того, Ви-звертання свідчить про повагу учасників спілкування. У середовищі неосвічених і малокультурних людей ти-спілкування є більш прийнятною формою соціальної взаємодії.

Іноді вважають, що ти-спілкування – це вияв душевної і духовної близькості й перехід на ти-спілкування є спробою інтимізації стосунків. Однак у випадках ти-спілкування з чужими людьми часто втрачається відчуття унікальності особистості й неповторності міжособистісних зв'язків.

Паритетні стосунки в спілкуванні передбачають можливість вибору ти-спілкування або Ви-спілкування залежно від нюансів соціальних ролей і психологічної дистанції між партнерами (Ф. Бацевич).

10. Доберіть матеріал і підготуйтеся до виступу з теми «Український мовленнєвий етикет».

11. Знайдіть помилки у поданих мовних формулах, запишіть правильні варіанти. З'ясуйте, в яких етикетних ситуаціях ними послуговуються:

1. Я вибачаюсь. 2. Хочу принести Вам подяку. 3. Не стійте у дверях, присядьте! 4. Я до Вас по такому ділу. 5. До зустрічі через пару днів. 6. Скажіть, будь ласка, скільки годин. 7. Ви вірно вчинили. 8. Ви, безперечно, праві. 9. Я розділяю Вашу стурбованість. 10. Вибачаюсь, але тут Ви не праві. 11. Усього Вам самого найкращого. 12. Чи можна Вас поспитати? 13. Я задаю Вам питання. 14. Хочу принести Вам свої вибачення. 15. До зустрічі на слідуючому тижні. 16. Зустрінемося через час. 17. Вибачте мене. 18. Не перебивайте мене. 19. Давайте поспілкуємося. 20. Бажаю усього самого кращого.

Практичне заняття № 25

Парадигма мовних формул у стандартних етикетних ситуаціях

1. Стандартні етикетні ситуації спілкування.
2. Основи мовного етикету вчителя / викладача.
3. Етичний аспект міжособистісних стосунків у колективі вчителів / викладачів.
4. Етикетна ситуація обміну візитними картками: основні правила.

Практичні завдання

1. Опишіть українські гіперпарадигми мовних формул, якими послуговуються у ситуаціях вітання, прощання, поради, розради, схвалення.

2. Підготуйте пам'ятку для вчителів-словесників «Мовленнєвий етикет на уроці».

3. Змодельуйте мовленнєву ситуацію «Зустріч із професією» і проведіть комунікативну гру. Для цього: 1) запросіть на зустріч осіб різних професій; 2) підготуйте гостям запитання про особливості їхніх професій.

4. Випишіть із тексту ті прийоми встановлення контакту із співрозмовником, якими Ви найчастіше послуговуєтесь. Обґрунтуйте свій вибір.

Є кілька загальноновизнаних прийомів, які допомагають встановити контакт із співрозмовником і привернути увагу до себе:

- прийом «ім'я людини – найкраща мелодія для неї»;
- прийом «дзеркало ставлення» – щирість, посмішка, виявлена повага тощо;
- використання компліментів співрозмовникові на тлі антикомпліменту собі;
- прийом «уважного і терплячого слухача»;
- прийом «інтерес до особистого життя співрозмовника, його проблем, почуттів та переживань» (Г. Чайка).

5. Змодельуйте комунікативну ситуацію і проведіть рольову гру з використанням формул мовного етикету: 1. Ви у незнайомому місті й шукаєте потрібну Вам установу. 2. Ви не погоджуєтесь з висловленою думкою співрозмовника. 3. Ви відвідали відкритий урок, який проведено бездоганно. 4. Учень неуважний на уроці, намагається гратися смартфоном. 5. Старший учень на перерві «роздає штовхани» молодшим. 6. Директор просить Вас провести уроки замість учителя, який захворів, а Ви не можете з певних причин.

6. З'ясуйте, чим комплімент відрізняється від лестощів. Запишіть компліменти, які Ви можете сказати:

- після тривалих перемовин, що завершилися для Вас вдало;
- коли розмова з представниками батьківського комітету закінчилася успішно;
- колесі під час роботи;
- вчителеві після відвідання його уроку;

- співробітникові, який без допомоги нотатника назвав необхідні відомості.

7. Змоделюйте ситуацію: 1. Ви прийшли на наукову конференцію і хочете познайомитися з доповідачем. 2. Вам потрібно познайомити колектив учителів з головою батьківського комітету. Як Ви це зробите, якими етикетними формулами скористаєтеся?

8. Використовуючи етикетні формули, письмово змоделюйте бесіду між директором (керівником) та особою, яка без поважних причин не з'явилася на заняття (роботу).

9. Які вимоги до візитних карток (розмір, колір, стиль)? Назвіть основні правила «церемонії» обміну візитівками.

Практичне заняття № 26

Етичні правила спілкування телефоном та в Інтернеті

1. Форми звертання як вияв мовного етикету.
2. Етикет телефонної розмови.
3. Етичні норми використання мобільних телефонів.
4. Етичні вимоги до профілю вчителя / викладача у соціальних мережах.

Практичні завдання

1. Схарактеризуйте парадигму етикетних звертань у комунікативних ситуаціях офіційного та напівофіційного спілкування.

2. Подані словосполучення запишіть у формі кличного відмінка, вкажіть на можливі паралельні форми.

Високоповажний міністр, шановний пан суддя, Ваша Святість, високодостойний пан Амбасадор, вельмишановний пан генерал, Ваша Високодостойність Пан Президент, пан учитель, шановний лікар, вельмишановний ректор, добродійка Марія, Іван Петрович, товариш Георгій, пан Ковалишин, пані Надія, Сергій Савич, Петро Васильович, Наталія Дмитрівна, Олена Михайлівна, Соломія Павлівна, Олег Вікторович, юний читач, Анатолій Деметійович, голова комісії.

3. Зазначте, в яких реченнях правильно вжито форму звертання: 1. Сьогодні Ви якийсь пригнічений, Ігоре Іванович. 2. Марія Василівна, Ви передплатили газети і журнали? 3. Ви, Наталіє Петрівно, погоджуєтесь із такою думкою? 4. Ви, пане Іване Петровичу, підготували звіт? 5. Дорогі колеги, зичу вам успіхів! 6. Вітаю вас, шановні пані і пани!

4. Змоделюйте типову ситуацію телефонної розмови: 1) з батьком учня – телефонуєте Ви; 2) з інспектором районного / міського відділу освіти – телефонують Вам на роботу.

5. Зредагуйте телефонну розмову:

– Алло! Це хто?

– А Вам хто треба?

– Директор школи. Я не знаю як його звати.

- А хто це дзвонить?
- Віталій Ліпич.
- А Ви хто такий?
- Я закінчив СНУ. Хотів запитати, чи є у Вас вакансія вчителя історії.
- Директорові ніколи з Вами говорити.

6. Укладіть правила етикетного користування мобільним телефоном.

7. З'ясуйте, яким має бути профіль учителя в соціальній мережі. Прокоментуйте наведені поради вчителям, які мають свій блог чи зареєстровані у Twitter, Facebook або будь-якій іншій соціальній мережі.

1. Захистіть свої приватні сторінки.
2. Стежте, щоб загальнодоступна сторінка виглядала професійно.
3. Перед тим, як щось опублікувати, запитайте себе «Як би я на це відреагував, якби був татом чи мамою одного з учнів?»
4. Покажіть своїм учням приклад того, як потрібно поводитися онлайн.
5. Чітко вказуйте інформацію про себе та свої цілі. Якщо ви хочете ділитися ідеями, матеріалами та інтересами з іншими вчителями, то вкажіть у себе на сторінці: «Я працюю в початковій школі... і под.».
6. Ніхто не забороняє вам викладати свої фото, але обирайте їх з розумом.
7. Захистіть свої паролі (не дозволяйте учням користуватися вашим комп'ютером чи мобільними пристроями).
8. Стежте за своїми «підписниками» та «друзями». Регулярно переглядайте їхні сторінки, адже навіть якщо на вашій сторінці немає нічого такого, на їхніх могло появитись.
9. Зробіть свої профайли «приватними», щоб їх змогли переглядати лише ваші «друзі» або ті, кому ви надаєте доступ. Таке обмеження можна поставити на Instagram.
10. Попросіть друзів та родичів не позначати вас на фото, які можуть скомпрометувати вас як професіонала.

ТЕМА 6. Культура прилюдного (публічного) виступу

Практичне заняття № 27

Публічний виступ як важливий засіб комунікації переконання

1. Жанри публічних виступів.
2. Оратор (промовець) та аудиторія.
3. Вибір теми (предмета) промови.

Практичні завдання

1. Схарактеризуйте жанри публічних виступів.

2. Назвіть види промов і схарактеризуйте їх.

3. Цицерон писав: *«Оратор повинен володіти дотепністю діалектика, думками філософа, словами мало не поета, пам'яттю законодавця, голосом трагіка, грою такою, яку кращих акторів»*. А які вимоги до сучасного оратора? Сформулюйте стисло і зрозуміло, за взірцем вислову Цицерона.

4. Поясніть, що означає поняття *ефект першого враження*, і сформулюйте поради, як його досягти в позитиві.

5. Прокоментуйте в контексті завдань ділової риторики твердження відомого американського ораторознавця Френка Снелла про роль і значення встановлення контакту зі слухачами: *«Перші речення за значимістю можна порівняти зі стуком торговельного агента у ваші двері – і те, і те має бути цілеспрямованим, позитивним, цікавим. Інакше на вас чекає невдача»*.

6. Прочитайте вислови відомих ораторів. Який, на вашу думку, механізм передавання настрою?

1. *Кожний справді хороший публічний виступ повинен бути схвильований* (Цицерон). 2. *Плач сам, якщо хочеш, щоб я плакав* (Горацій). 3. *Вкладайте душу у свій виступ. Справжня емоційна щирість допоможе більше, ніж усілякі правила* (Дейл Карнегі).

7. Прочитайте текст, зредагуйте виявлені помилки. З'ясуйте роль невербальних засобів під час виголошення промови.

Про вигляд оратора

Хто відчуває, й відчуває сильно, того обличчя є дзеркалом душі... Звідси виходить, що мова обличчя завжди була визнана найточнішим тлумачем почувань душевних. Часто один погляд, одне опускання брови говорить більше, ніж усі слова оратора, а тому він повинен вважати найістотнішою частиною свого мистецтва – вміння налаштувати обличчя відповідно до мовлення; а особливо очі – орган душі настільки сильний, наскільки й виразний, як і мова, – повинні прямувати за всіма його рухами й передавати слухачам почування серця. Найпрекрасніша промова стає мертвою, коли не оживлюється її обличчя...

Щасливий той, кому природа подарувала гнучкий, сильний, чистий і дзвінкий голос. Древні мудреці настільки поважали це обдарування, що винайшли науку робити його приємним. Часті вправи, напруження грудей і смак до музики можуть доповнити або приховати недоліки природи...

Хто має справу з людьми, той повинен мислити добре, а говорити краще.

Роздумуючи про вигляд оратора загалом, ми відкрили істинний початок рухів руки й побачили зв'язок, який існує між ними та словом. Ми переконані, що рука доповнює думки, які не можна висловити, і,

відповідно, рух її тоді лише потрібен, коли оратор більше відчуває, ніж може сказати, коли серце його зігрите пристрасстю, коли мовлення не встигає за швидкістю його почуттів. Звідси можна вивести важливе правило, що рука тоді тільки повинна діяти, коли слід доповнювати поняття... (М. Сперанський).

8. З'ясуйте, що потрібно враховувати, аналізуючи аудиторію слухачів. Визначте способи впливу на аудиторію, налаштовану негативно.

9. Поширте речення відокремленими членами (зверніть увагу, як змінюється зміст).

1. *Думки філософа Г. Сковороди про «сродну працю» актуальні дотепер.*
2. *Грамматика характеризується більшою непроникливістю для чужомовних впливів.* 3. *Мова бере участь у творенні людини.* 4. *Освіта України на сучасному етапі розвитку виходить на якісно новий щабель.* 5. *Кожен мовець повинен виробити звичку свідомо аналізувати свою мову.* 6. *Важливе значення має тон, інтонація, темп мовлення.*

10. Сформулюйте поради недосвідченому промовцеві «Як готуватися до виступу з науковою доповіддю».

Практичне заняття № 28–29 Структура публічного виступу

1. «Закон краю» у промові. Експозиція.
2. Вимоги до вступу промови. Комунікативні завдання штучного, природного та змішаного вступу.
3. Прийоми викладу основної частини виступу.
4. Мовні засоби переконування.
5. Способи завершення промови.

Практичні завдання

1. Які прийоми найчастіше використовують у вступі? Схарактеризуйте їх.
2. У сучасному світі йде велика боротьба за увагу. Коли говорите на сцені, змагаєтеся за увагу слухача з його сусідом, соцмережами й поштою на смартфоні. Кріс Андерсон пропонує чотири варіанти сильного початку:

- почніть з невеликого драматизму;
- зацікавте слухачів небанальним запитанням;
- продемонструйте переконливий слайд, відео чи об'єкт;
- заінтригуйте, але не розказуйте про весь секрет відразу.

Підберіть приклади, які ілюструють ці варіанти вступу.

3. Як ви розумієте формулу «Промова як дослідження»? Чому добрий оратор завжди цитує або враховує думки інших людей?

4. Які є способи подання матеріалу в основній частині промови? Схарактеризуйте їх, наведіть приклади.

5. Прокоментуйте текст. Наведіть свої приклади з кульмінаційною та антикульмінаційною побудовою повідомлень.

Учені визначають кілька порядків побудови повідомлень: кульмінаційний порядок (найсильніші аргументи наводять наприкінці), антикульмінаційний порядок (зворотний, коли, навпаки, повідомлення починається з сильного аргументу) та розміщення сильних аргументів усередині повідомлення. Наприклад, викладач хоче наголосити, чому студентам краще не пропускати заняття з культури спілкування. Для цього він може побудувати речення з *серединним* порядком повідомлення: «У зібраному вигляді матеріал ніде не надрукований, тому вам не можна пропускати заняття з культури спілкування, бо доведеться багато працювати самостійно». Кульмінаційний порядок повідомлення такий: «У зібраному вигляді матеріал ніде не надрукований і доведеться багато працювати самостійно, тому вам не можна пропускати заняття з культури спілкування». Антикульмінаційний порядок повідомлення: «Вам не можна пропускати заняття з культури спілкування, бо в зібраному вигляді матеріал ніде не надрукований і доведеться багато працювати самостійно». Яка ж форма викладу є ефективнішою? Виявилось, що кульмінаційний і зворотний порядок дають кращі результати, аніж серединний (із невеликою перевагою першого над другим) (Г. Чайка).

6. Поставте необхідні розділові знаки, поясніть. Доберіть 2-3 аргументи, щоб підтвердити висловлену думку: «Ніяке інше вміння яким може володіти людина не дасть їй можливості з такою швидкістю зробити кар'єру і добитися визнання як уміння добре говорити» (Чонсі М. Дег'ю).

7. Підготуйте переконливі аргументи pro et contra на тему: «Інтелектуальність – це успадкована чи сформована риса людини?».

8. Прокоментуйте поради вправному ораторові від К. Тухольського: *Короткі речення. Короткі речення. Короткі речення. Ясний план у голові – і якомога менше на папері. Факти – або звернення до почуттів. Праця – або арфа. Оратор – не енциклопедія. Енциклопедію мають люди вдома. Один і той самий голос втомлює. Говори не більше сорока хвилин. Не шукай ефектів, які не ведуть до головної мети. Трибуна безжальна: людина на ній більше оголена, ніж на пляжі. Пам'ятай: чим коротша промова, тим менше шансів провалитись.*

9. Кріс Андерсон пропонує такі способи завершення промови:

- *Камера назад.* Під час промови ви говорили про окремий аспект проблеми, своєї роботи? Покажіть тепер ширшу картину.

- *Заклик до дії.* Що ви хочете, щоб ваша аудиторія зробила? Скажіть.

- *Персональна обіцянка.* Приклад – промова Ілона Маска, в якій він каже: «Я ніколи не здамся, і я маю на увазі ніколи».

- *Цінності та візія.* Спробуйте намалювати в уяві аудиторії майбутнє, яке надихатиме.

Підберіть приклади, які ілюструють ці варіанти завершення промов.

10. Прокоментуйте вислів: «Поняття словесної наочності пов'язане з асоціаціями». Які виражальні засоби забезпечують словесну наочність у наведеному фрагменті?

Стрімка течія життя підхопила наш корабель і понесла. Команда розгубилася, бо за роки споживацького життя геть зникчемніла. Ми їй не зчулися, як зблякли найвищі цінності. В інформаційний вакуум увірвався вітер часу – все завихрилося й перемішалось: правда, вигадка, почорнілі споруди напівправд (Є. Сверстюк).

11. Підготуйте і виголосіть короткий публічний виступ (3 хвилини) на одну із запропонованих тем.

1. Виступ директора школи на святі першого дзвоника.
2. Виступ директора школи з нагоди відкриття нової школи.
3. Виступ директора школи з нагоди 20-річного ювілею школи.

Практичне заняття № 30–31

Презентація як різновид публічного мовлення

1. Типи презентацій.
2. Стель і комунікативні принципи презентації.
3. Культура мовлення та інтонаційна виразність виступу.
4. Основні критерії оцінювання публічної промови.

Практичні завдання

1. Напишіть промову на тему «Видатний український мовознавець». Створіть у програмі PowerPoint презентацію (10–12 слайдів), яка б допомогла вам зацікавити, привернути увагу аудиторії.

2. Виголосіть промову перед аудиторією.

3. Будьте готові аналізувати публічні виступи ваших однокурсників за поданими критеріями.

Основні критерії оцінювання публічної промови:

- 1) точне, цікаве формулювання назви теми; чинник актуальності і новизни теми;
- 2) ефектність вступу; інформаційна насиченість;
- 3) логічність розвитку теми; аргументація основних положень; контраргументація;
- 4) контакт з аудиторією; засоби активізації уваги слухачів; мистецтво цитування; афористичність мовлення; прийоми драматизації виступу; наочність;
- 5) поведінка оратора, жести, міміка;
- 6) стилістична виразність виступу; інтонаційна різноманітність; елементи театралізації; цікаві приклади тощо.

Змістовий модуль 3

АНАЛІЗ І ЛІТЕРАТУРНЕ РЕДАГУВАННЯ ТЕКСТІВ РІЗНИХ СТИЛІВ

ТЕМА 7. Текстові категорії та їх характеристики

Практичне заняття № 1–2

Поняття тексту. Одиниці тексту

1. Текст як завершене інформаційне ціле.
2. Одиниці тексту: структурно-семантичні (висловлення (речення), ССЦ, фрагмент) та композиційні (абзац, параграф, підрозділ, розділ тощо).
3. Висловлення як мінімальна одиниця тексту. Тема і рема.
4. Міжфразова єдність (ССЦ). Мікротема. Типи зв'язку висловлень у ССЦ: ланцюговий (послідовний), паралельний.
5. Засоби зв'язку висловлень у ССЦ і тексті: лексичний повтор, займенники і прислівники, синоніми, перифрази, родо-видові назви, вставні слова, сполучники тощо.

Практичні завдання

1. Уважно прочитайте уривки, доведіть їх текстову природу.
2. Проаналізуйте один текст (на вибір) за поданою нижче схемою.

А. Крила вбитої чайки

На луки лягло тихе надвечір'я, озера обгортались рожевою млою, іржавіли і меркли калюжі, з яких пили воду чибіси, поволі гасили свій блиск. Дощик перестав – і все навколо запахло, посвіжішало, заблищало. Просихали комиші і прибережні лози, і зелена діброва ген на тій горі, що бурим ведмедем лягла у річку, бо втомилася.

Від вечірнього сонця, теплої росинки, запашного привілля мені стало так весело, так радісно, що я співав і розмовляв з буслами, які в задумі стовбичили по калюжах, кланявся кожному кущеві і не знав, куди подіти свою радість, як вгамувати жагу до голубого світу, що колихав мене, як морська хвиля...

Раптом зграя чайок, наполохана чиймось кроками попід лозою, з шумом перелетіла на косу. На тлі голубої води мені було найкраще видно одну з них: вона стояла непорушно, повернувши набік голівку, немов до чогось прислухаючись. Потім опустила голову і стала чистити дзьобик об своє пір'я.

З-за куща гримнув постріл. Птиця підплигнула на місці і впала в траву. Але до неї ніхто не підходив: видно, така здобич мисливця не цікавила. Я підбіг до чайки, взяв її за крило: пташка було ще тепла, між білим пір'ячком на грудях чорніла ранка, з якої тихо капала кров. Очі померкли, голівка безвільно звисала на тоненькій шийці. Я взяв чайні крильця і пішов додому.

Вранці на прогулянку не ходив. Сидів під хатою, курив, мріяв, а на бантині під стріхою висіли на ниточці крила вбитої чайки. Вони тихо ворушились, маяли, летіли у білий світ і огортали мене сумом і тривогою.

Не знаю, скільки часу я просидів біля хати наодинці зі своїми думками; щось давнє, тривожне ворушилося в мені. І я згадав одну уже напівзабуту історію... (Г. Тютюнник).

Б. Культура: між щирістю і лицемірством

«Життя прожити – не поле перейти». Дійсно, саме так. Тільки – мінне. І небезпека, що очікує на кожному кроці, є цілком реальною. Будь-який вибух загрожує зруйнувати найцінніше для людини – її власне «я». Чи не потреба самозахисту спричинила і виникнення складної системи норм стосунків між людьми, що в повсякденному спілкуванні звично називають культурою.

Модель нашого життя, де кожен реалізовує себе в міру можливостей, – транспорт. Хто причаївся, щоб його випадково не зачепили, хто готовий захищатися від усіх. І тут уже не до церемоній. Ніхто не зважатиме, ким є опонент: жінкою чи літньою людиною, інвалідом чи просто втомленим громадянином з вантажем. Уже ніхто не дивується, коли ініціаторами інциденту стає знервована не виплатами пенсій бабуся чи роздратований студент-безбілетник. А часом надповажний, пристойно вбраний чоловік таке витинає не зовсім зграбній сусідці, що аж дроти над тролейбусом почервоніли. Але не сподівайтесь, що хтось вступиться за жінку, присоромить кривдника: «Будьте стриманіші, ви ж мужчина!»

Чи ж має силу це визначення тепер, коли повальна фемінізація зачепила найважливіше в чоловіках – мужність, яка полягає в надійності, готовності бути по-справжньому сильним. Тут і повинна прийти на допомогу справжня культура поведінки.

У чому ж може реалізувати себе чоловік? Більшість відповідей на це питання будуть пов'язані з матеріальним забезпеченням. Однак насправді сутність проблеми значно простіша. Самореалізація (не тільки чоловіка, а й будь-якої людини) найповніше відбувається через можливість зробити щось конкретне для когось конкретного. Сучасна реальність деформувала цю філософсько-психологічну категорію. Фрейдівська теза «все, що робить чоловік, він робить для жінки» тепер перетворилась на «чоловік робить усе, щоб нічого не робити». У кращому разі – щоб робити щось для себе коханого.

Психологія міжлюдських взаємин просякнута індивідуалізмом. Тому й етикет зрештою стає на службу корисливій меті підкорення життєвих вершин. Увічливе «підтакування» начальству – і підлеглий вже

кандидат на підвищення. Кілька компліментів жінці – і чоловік одержує як мінімум симпатію, а як максимум – можливість маніпулювати нею. Логіка споживацького підходу до елементарної ввічливості не є новою. Ще з давніх часів поведінка, в якій більше пряника, аніж батога, перебуває на озброєнні багатьох людей, стаючи засобом успішної кар'єри.

Проте, зберігаючи і захищаючи власне «я» за допомогою стратегії інтелігентного підлабузництва, чи не втрачає людина це «я» остаточно і без вороття? І якщо, за словами Ларошфуко, «лицемірство – це данина, яку порок платить добродетелі», чи ж варто підвищувати цю данину до абсурду? (За О. Єременко).

В. Повільний убивця

У великих містах часто складаються несприятливі для життя людей обставини. Наприклад, одним з агресивних забруднювачів міського середовища є шум.

Надмірний шум впливає на органи слуху. Під впливом гучних звуків барабанна перетинка постійно розтягується, при цьому зменшується її еластичність. Отже, потрібні дедалі гучніші звуки, щоб вона почала коливатися. Розвивається приглухуватість. За статистикою, на цей недуг сьогодні страждає 10–15 відсотків населення. У 20 відсотків юнаків і дівчат, котрі постійно слухають гучну музику, слух виявився погіршеним, як у 85-літніх людей. Не менш небезпечним для органа слуху є й використання навушників.

Шум відволікає нас, впливає на нервову систему. Під впливом шуму змінюється частота пульсу, частота й глибина дихання. У шумному приміщенні до організму людини швидше потрапляють газоподібні шкідливі домішки, що є в повітрі. Тривала дія шуму призводить до швидкої втоми, погіршення пам'яті, зменшення уваги, втрати працездатності, підвищеної дратівливості. Від шуму погіршується сон, а після сну люди відчувають утому, головний біль. Усе це дозволило вченим стверджувати, що шум повільно нас убиває (За Д. Тревелом).

Схема аналізу тексту

1. Різновид тексту: художній / нехудожній, монологічний / діалогічний, прозовий / віршований, полікодовий (креолізований).
2. Стиль тексту: науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, епістолярний, конфесійний, художній.
3. Тема та ідея (основна думка) тексту. Мікротеми.
4. Функційно-смісловий тип мовлення: опис, розповідь, роздум. Змішаний тип мовлення.
5. Структурно-семантична організація тексту. ССЦ, їх кількість і межі.

6. Характеристика ССЦ (кількість висловлень у складі ССЦ, способи зв'язку одиниць ССЦ, тип ССЦ – ланцюговий, паралельний).

7. Композиційна організація тексту. Абзаци, їх кількість та співвідношення з ССЦ.

Практичне заняття № 3

Зв'язність і цілісність тексту

1. Цілісність і зв'язність як конструктивні ознаки тексту.
2. Зв'язність локальна і глобальна.
3. Цілісність тексту як тематична, концептуальна і модальна єдність.
4. Ключові слова.
5. Абзац як композиційна одиниця тексту. Функції абзацу.

Практичні завдання

1. Оберіть будь-який текст і доведіть, що йому притаманні основні конструктивні ознаки – тематична цілісність і структурна зв'язність.

2. Проаналізуйте співвідношення між ССЦ і абзацами цього тексту.

3. Прочитайте тексти; визначте кількість ССЦ (мікротем) і абзаців.

А. 21 серпня 1971 року, досліджуючи царське поховання скіфів під Товстою Могилою у Дніпропетровській області, відомий український археолог Борис Мозолевський знайшов велику нагрудну прикрасу – золоту пектораль, що важила 1150 грамів і сягала 30,6 сантиметра в діаметрі. За вагою, за розмірами і за художньою цінністю ця річ – найвидатніша археологічна знахідка за всю історію скіфознавства в Україні. Латинське слово «пектораліс» означає «нагрудний». Пектораль виготовлена із золота високої 958-ої проби, має чистий сонячний колір, вражає філігранним різьбленням (З енциклопедії).

Б. Усяка любов прекрасна. І тільки вона одна й прекрасна.

Тому що на землі єдине «істинне саме по собі» – це любов.

Любов виключає обман: перше «я обманув» означає: «я вже не люблю», «я менше люблю».

Гасне любов – і гасне істина. Тому «існувати на землі» означає постійно та істинно любити (В. Розанов).

В. Випили по кубку. Тоді Шрам і питає:

– Скажи ж мені, Божий чоловіче, ти всюди вештаєшся і всячину чуєш: чи не чував ти, що в нас діється за Дніпром?

– Діється таке, що бодай і не казати! Не добре, кажуть, починає на сій Україні Тетеря, а за Дніпром чиниться щось іще гірше. Жодного ладу між козаками.

– А старшина ж із гетьманом на що?

– Старшини там багато, да нікого слухати.

– Як нікого? А Сомко?

- А що ж Сомко? Хоть він і розумом, і славою взяв над усіма, та не дають йому гетьманувати.

- Як це так?

- А отак, що диявол замутив голову Васюті Ніжинському. Уже й чуприна біла, як у мене, і зовсім дід; доживав би віку на полковництві, а от же захотілося на старість гетьманувати. А як він собі мається добре, то й ті бояри, що на Москві коло царя, що хочять роблять і його тягнуть за руку. А Сомко, бачте, навпростець іде, не хоче нікому придіте поклонімося.

- Бо Васюта хоче собі гетьманства і не слухає Сомка, а запорожці собі гетьманом Брюховецького зовуть.

- Якого це Брюховецького? - аж скрикнув Шрам. -Що це за поява?

- А поява така, що слухаєш да й віри не ймеш. Ви знаєте Іванця?

- Отак! Чого б не знати джури Хмельницького!

- Ну а чули, яку наругу прийняв він од Сомка?

- Здається, Сомко назвав Іванця свинею, чи що?

- Не свинею, а собакою, та ще старим собакою, та ще не на самоті чи там як-небудь напідпитку, а перед отаманством, перед старшиною...

- Га-га-га! - сміявся Черевань. - Одважив солі добре! Котюзі по заслугі! (За П. Кулішем).

4. Прочитайте текст, назвіть види зв'язку між елементами і компонентами тексту.

Однією з рис, конче необхідних менеджеру, є впевненість у собі. Це - особлива якість характеру особистості, що визначає загальну спрямованість всієї її діяльності та ціннісних орієнтацій і виступає як регулятор свідомості та поведінки. Впевнені в собі люди говорять спокійно, чітко, ніколи не кричать, дивляться в очі співрозмовнику і не перебивають його, дотримуються оптимальної дистанції між собою та співрозмовником. Вони вміють говорити про свої почуття та бажання, свої претензії, висловлюють власну думку, часто використовують займенник «я», вміють, якщо треба, твердо сказати «ні». Невпевнена в собі людина намагається уникнути будь-якого самовиявлення. Вона не хоче і не може розкрити свої думки, бажання потреби, бо це їй неприємно, або не знає, як це зробити, або взагалі вважає, що інші її однаково не зрозуміють. Їй заважають бути впевненою у собі нечітке уявлення про те, що вона хоче зробити, побоювання за негативні наслідки, занижена самооцінка. Така людина із задоволенням дає можливість іншим приймати рішення за себе, тому рідко досягає бажаної мети. Якщо невпевнена в собі людина розпочинає якусь справу, то перші труднощі легко її можуть зламати. Більше того, якщо така людина працює керівником організації, то її особистісна невпевненість зашкодить усій організації (Г. Чайка).

Практичне заняття № 4

Функційно-сміслові типи мовлення (тексту). Класифікація текстів

1. Текст-опис, його функції та основні ознаки.
2. Текст-розповідь, його основні функції та ознаки.
3. Текст-роздум, його основні функції та ознаки.
4. Проблема класифікації текстів:
 - 4.1. Тексти художні і нехудожні.
 - 4.2. Функційно-стильова класифікація (тексти наукового, публіцистичного, офіційно-ділового, епістолярного, конфесійного і художнього стилю).
 - 4.3. Поняття полікодового (креолізованого, мультимодального) тексту.

Практичні завдання

1. Доберіть кілька текстів (ССЦ) різних функційно-сміслових типів мовлення.

2. Укладіть таблицю основних особливостей текстів різних функційних стилів та мовних засобів їх утілення.

3. Підберіть зразок полікодового (змішаного) тексту; прокоментуйте взаємодію вербальних та невербальних засобів (ілюстрації, таблиці, графіки, діаграми, символи, формули тощо).

4. Доведіть або спростуйте думку, що подані нижче речення можна вважати текстом.

І поки житиме мова – житиме народ. Основна функція мови комунікативна. Мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, рівень нашої свідомості. Мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного Я. Нації вмирають не від інфаркту – спочатку їм відбирає мову.

5. Визначте функційно-стильовий різновид тексту, доведіть це.

Слов'янські мови – група споріднених мов індоєвропейської мовної сім'ї. У наш час це найпоширеніша мовна сім'я на Земній кулі, бо цими мовами говорить близько половини землян. Причому індоєвропейськими мовами послуговуються не тільки в Європі, але й в Америці, Азії, Австралії й Африці. Слов'янські мови поширені на території Європи й Азії. Загальна кількість носіїв цих мов – близько 300 млн. осіб.

Сучасних індоєвропейських мов налічують більше 150; ще більше мов і діалектів було в минулому. Деякі з них збереглися в пам'ятках писемності, а від інших лишилися окремі слова чи уривки фраз, а то й тільки згадки. Мовні групи охоплюють як живі (сучасні), так і мертві мови (тобто ті, якими люди вже не спілкуються), причому давня фіксація допомагає відтворити історію окремих мов, їх груп та сімей. Індоєвропейські мови охоплюють 7 груп і 3 ізольовані мови. Найчисленніші зараз індійська, романська, германська, слов'янська та іранська групи індоєвропейських мов.

У слов'янських мовах так багато спільного і подібного, що їх походження від одного предка не викликає у фахівців сумніву. Водночас кожна зі слов'янських мов має ряд специфічних структурних особливостей, які пов'язані з часом виникнення, географічною поширеністю, з функціями, писемністю та іншими ознаками. Спираючись на специфічні ознаки, якими слов'янські мови відрізняються одна від одної, лінгвісти протягом останніх двохсот років розробили декілька їх класифікацій.

Одна з перших наукових класифікацій слов'янських мов належить основоположнику слов'янської філології Й. Добровському. Ураховуючи територіальну поширеність кількох давніх фонетичних явищ, Добровський поділив усі мови на 2 підгрупи: північно-західну (до неї він відніс чеську, словацьку, польську, верхньолужицьку і нижньолужицьку мови) та південно-східну (старослов'янська, російська, болгарська, македонська, сербохорватська і словенська). Хоча класифікація ця спирається не стільки на сучасний стан слов'янських мов, скільки на давніший, її підтримували такі видатні вчені, як А. Шлейхер, О. Шахматов, Б. Цонев та ін.

Тепер найбільш популярний поділ слов'янських мов на три підгрупи, підтриманий свого часу видатним мовознавцем-славістом О. Шахматовим. До східної належить російська, українська та білоруська; до цієї групи прилягає також русинська мова. Західну групу становить польська мова (з кашубським діалектом), чеська, словацька, верхньолужицька, нижньолужицька та мертва полабська. До південної підгрупи належить болгарська, македонська, сербська, хорватська, словенська та мертва старослов'янська. Тричленна класифікація слов'янських мов справді враховує більше структурних ознак, але й вона неодноразово була піддана критиці. По-перше, класифікацію мов треба створювати на основі лінгвістичного, а не географічного критерію; по-друге, виокремлені три підгрупи мов нерівноцінні у структурному співвідношенні тощо.

ТЕМА 8. Лінгвістичні аспекти редагування

Практичне заняття № 5–6

Редагування та його різновиди

1. Поняття редагування у широкому і вузькому розумінні. Завдання редагування.
2. Загальне (універсальне) редагування та його основні складники.
3. Спеціальне редагування та його підвиди: літературне, наукове, літературно-художнє.

4. Літературне редагування та його особливості (вдосконалення мови і стилю оригіналу, уникнення граматичних, синтаксичних, стилістичних та інших помилок).

Практичні завдання

1. З'ясуйте, в чому полягає сутність загального редагування.

Дуже влучно схарактеризував сутність загального редагування український письменник Михайло Яцків, згадуючи, як редагував Іван Франко рукописи, надіслані до друку. Ось витяг із його книги «Муза на чорному коні»: *Треба їх (рукописи) виправляти, скорочувати, зводити до єдиного правопису. Найбільша біда з поезіями: в тих, що мають деяку думку, немає форми, кульгає ритм і наголоси, а в тих, що читаються легко, важко дошукатися думки. Треба розв'язувати перевесла і в'язати снопи наново, треба перемолочувати їх. Остання фраза йде на початок, перша – на кінець. Починається скучна важка робота: переписування чужих праць і надання їм «обличчя», «хребта і крові».*

2. Прочитайте. Доберіть заголовок; зредагуйте текст. Поясніть усі можливі редакторські правки.

Одним з ефективних логічних прийомів є коментар.

Коментар – це пояснення чи тлумачення (недвозначне, стисле, лаконічне), уточнення чи конкретизація досліджуваного факту. Використовується в усіх жанрах, а в таких, як замітка, огляд, кореспонденція займає провідне місце. Коментар доцільний там, де є потреба в поглибленому і прискіпливому аналізі фактів, де необхідне їх всебічне висвітлення. Коментарем може бути навіть одне вдало вставлене слово, а також окремі частини речення, цілі фрази, абзаци. У випадку, коли твір складається з конкретного факту і коментаря до нього, коли метод дослідження співпадає з композицією і жанровою належністю, – тоді перед нами коментар за всіма параметрами: за методом, композицією і жанром. Проте найчастіше коментар використовується як один із засобів здійснення аналізу і синтезу. Особливо до місця він, коли йдеться про великі за розміром публікації – статті, публіцистичні нотатки, нариси-дослідження журнального варіанта (За Л. Солодкою).

3. Запишіть тексти про механізми редакторської праці, обравши правильний варіант із кількох запропонованих. Зредагуйте їх.

І.1. У/В сфері літературного редагування відбувається опредмечення комунікативно/інформаційних потреб суспільства керувати інформаційною системою керувати процесами **комунікації в/у** суспільстві потреба суспільного захисту інформаційних систем тощо. **2. До/речі** підготовка редакторських кадрів обов'язково повинна включати розвиток **і/и** виховання названих суспільних потреб при читанні

дисциплін ідеологічного спрямування. **3.** На факультетах журналістики **й/іредагування** необхідно читати окремий курс про суспільні інформаційні процеси регулювання інформаційних процесів розкриваючи роль **й** етику редактора при втручанні **в/у** суспільні інформаційні процеси. **4.** Разом **із** тим мотиваційний аспект аналіз(у/а) суспільної діяльності має **й/і** глибокий інтимний зміст оскільки суспільні потреби реалізуються через потреби конкретних осіб.

II.5. Ознакою гармонії особи і суспільства є факт використання одного **й** того ж предмет(у/а) для задоволення як власних, так і суспільних потреб. **6.** Ідеальним, звичайно, є **випадок**, коли **суспільно/виробничі** мотиви збігаються з особистими, а фахівець живе виробництвом, як своїм власним життям, або робота фахівця – це і є його особисте життя. **7.** Тобто виробник має високі суспільні потреби, мотиви, цілі, смисли. **8.** Якщо робота редактора над текстом твор(у/а) приносить редакторові добрий **заробіток** **й** дає належний соціальний **захист**, якого потребує редактор як людина, то суспільно/виробнича діяльність від того тільки виграє і відбувається природне задоволення суспільних потреб. **9.** Якщо ж особисті потреби **й** мотиви не співпадають із суспільними, то наявний **конфлікт** між людиною як особистістю і людиною як виробником, фахівцем. **10.** Цей соціально/психологічний конфлікт має різні вияви **й** прояви, все залежить від соціального **статус(а/у)** людини, її психології, її громадянської зрілості, її політичного спрямування **й** суспільної орієнтації. **11.** Безперечно, будь/яке суспільство, будь/яка соціальна група, будь/яке виробництво вимагає від людини уміння швидко **адаптуватися** до суспільно/виробничих потреб, само/пожертви заради спільної справи.

Завдання до тексту

Композиція тексту

1. Визначте, який стиль і підстиль репрезентує запропонований текст.
2. Визначте типологічну будову тексту (науковий опис, наукова розповідь, науковий роздум).

Лексичний рівень

3. У 9 та 10 реченнях знайдіть слова, які можуть мати пароніми. Підберіть паронім, уведіть до контексту, який дозволить виявити лексичне значення кожного слова.
4. До виділених насиченим шрифтом слів у I абзаці доберіть синоніми.
5. До виділених насиченим шрифтом слів із 1 та 9 речень доберіть українські відповідники.
6. Знайдіть у I абзаці помилки, які порушують такий критерій мовної культури, як доступність, а в 9 реченні – неправильно вжите слово. Зредагуйте речення.

Граматичний рівень

7. Випишіть із абзацу II іменники чоловічого роду (виділені курсивом та насиченим шрифтом), обравши із дужок правильний варіант закінчення або поставивши у формі родового відмінка однини.

8. У I абзаці оберіть правильний варіант прийменників У/В, З/ЗІ/ ЗО/ІЗ, сполучників І/Й/ТА.

Орфографічний і пунктуаційний рівень

9. Випишіть підкреслені слова, знявши скісну риску й оформивши написання разом, окремо або через дефіс.

10. Перепишіть речення з I абзацу, розставивши розділові знаки.

11. Поясніть розділові знаки у реченні 8.

12. На які помилки, на вашу думку, не було вказано? Зредагуйте їх.

13. Зробіть бібліографічний опис джерела, використовуючи подані елементи бібліографії: Із розділу «Механізми редакторської праці та їх теоретичне обґрунтування», який уміщено на сторінках 81–82 у підручнику В. В. Різуна «Літературне редагування», виданому в Києві у видавництві «Либідь». Підручник вийшов друком 1996 року, обсяг книги – 240 сторінок.

4. Зредагуйте речення, звернувши увагу на узгодження підмета з присудком.

Хай на ньому цвітуть/ цвіте росяниста доріжка, і зелені луки, й солов'їні гаї ... (А. Малишко). Радів/ раділи і садок, і поле, і долина... (Л. Глібов). Захоплено вітав/вітали Крушельницьку Львів і Петербург, Варшава і Відень, Буенос-Айрес і Нью-Йорк (О. Гончар). В її темній глибині відбиваються/ відбивається і ліс, і гори, і село з хатками та садками, і небо безодне та синє з білими, наче павутиння, хмарками... (Панас Мирний).

Хмари і крапельки води на латах, пісок на урвищах берегів і туман над річкою набряк/набрякли густим червоним мороком (Гр. Тютюнник). Завод і лан, село і місто злились/злилось в єдину пісню чисту (М. Рильський).

Цієї весни нарешті зацвіли/ зацвіла вишня і груша, посаджені батьком три роки тому (А. Шкіль). Тунелями потяглися/ потяглася туєва алея, ялівцева алея, що zostалися ще від давнього планування... (О. Гончар).

5. Прочитайте подані речення, знайдіть допущені помилки та поясніть їх.

Четверо науковців поділилося інформацією з журналістом про українознавство в США й Канаді.

УВАН був започаткований у листопаді 1945 року в Австрії групою українських учених-емігрантів як спадкоємниця УВАН у Києві 1920-х – початку 1930-х років.

Частина наукових співробітників Інституту мистецтвознавства, фольклористики й етнографії ім. М. Рильського перебували на науковому стажуванні в Альбертському університеті.

Воскобійники – відомі в США українці. Галина чи Олексій ініціювали зароблені кошти віддати на видання творів І. Багряного.

6. Виберіть речення з граматичною помилкою й обґрунтуйте її суть (помилки в утворенні форм слів, помилки у побудові словосполучень, помилки у структурі речень).

Уже не один космічний корабель був виведений на орбіту з людиною на борту.

Її вражало несумлінне ставлення до роботи своїх подруг.

Давно шукаю сковороду для яєшні і млинців з нержавіючої сталі.

Розпочато підготовку мисливців для винищення вовків і осіб, які будуть керувати облавою.

Треба навчити виготовляти моделі гуртківців.

Притиснувши руку до дерева, кров зупинилася.

Вражений Дмитрик її словами, чимдуж поспішив додому.

7. Прочитайте, поясніть уживання розділових знаків. Зробіть синтаксичний аналіз підкреслених речень.

А. Україна, безправна і знедолена, споконвіків славиться героями. Це справжні українці-патріоти, одержимі ідеями свободи і незалежності.

На хвилі історичних припливів і відпливів Тарас Шевченко то приходить до нас, як велике сонце, то віддаляється, як далека зірка, від якої залишається сама назва. Вдаюся до цього космічного порівняння не задля звеличення. У нашому мікросвіті справді живе макросвіт. На нас діють його закони, навколо нас витають, нас будять і опромінюють вічні супутники – носії Духу. Істину вчення Григорія Сковороди про єдність трьох світів – мікросвіту, макросвіту і світу Біблії – ми гостро відчули у ХХ столітті, коли від втрати цього третього світу почали розпадатися і глухнути перші два. Ми стали ворогувати з природою і з собою.

Феномен Шевченка відбиває нашу національну природу, наше світосприймання, наше минуле і нашу надію на майбутнє. Він символізує душу українського народу, втілює його гідність, дух і пам'ять. Отже, Шевченко в нас більше ніж великий поет – він національний пророк і мученик, розіп'ятий і воскреслий.

Нині, коли Україна стала місцем найжорстокіших експериментів віку, великою Чорнобильською притчею, Шевченкове сонце зазирає нам у вічі так, як ще ніколи. У спробі збагнути його ми натрапляємо на скляну стіну, споруджену часом великих духовних спустошень.

Б. В роки радянського тоталітарного режиму з'являються нові поборники свободи і справедливості. І серед них найвеличнішою є постать Василя Стуса – «летючої зірки української літератури».

Тієї зірки не бачили, коли небосхил був захмарений і засліплений сезонними ліхтарями...

Перед тінню мученика світ смирніє. Тінь даленіє, знайомі риси розпливаються, і на їх місці згущуються образи вселенського страждання, що нас єднає на гірській землі.

Вістка про табірну смерть Василя Стуса вразила, як грім. 5 вересня 1985 року про неї повідомили всі радіостанції світу. До Москви пішли урядові протести. Була найчорніша година перед Чорнобилем.

Україна мовчала в клінічній анабіозі (тимчасовий стан організмів, при якому відсутні видимі прояви життя), і тільки мале коло друзів замученого поета збиралося в київській хаті біля свічки перед розп'яттям. І сюди поверталася його душа, вибілена стражданнями, як білий птах.

Перші оцінки Стуса-поета були, крім української, в німецькій пресі. Перші зворушливі некрологи – в українській еміграційній і в польській підпільній пресі. То були справді братні слова співчуття, що супроводжувалися наведенням захопливих табірних вітань Василя Стуса до нескореної Польщі, – польським борцям за волю.

Один Бог знає, як дорого заплатив Стус за ці слова, за «Таборові зошити», перекинуті через залізну завісу. Але то був чоловік, який говорив і писав за будь-яких обставин ясно, як перед Богом, і платив за це життям (Є. Сверстюк «Блудні сини України»).

8. Зредагуйте учнівський твір-мініатюру.

Мені найбільш доподобили польові квіти різнокольорові. Та все ж найулюбленіші тендітні ромашки що здалеку вирізняються на барвистому килимі. Милують око білосніжні голівки з жовтою серединкою такі привабливі і прекрасні. Пильно вдивляється і бачиш ромашка привітно киває голівкою, лагідно усміхається пелюстками. Ця квітка мила і вродлива, як наречена.

Практичне заняття № 7

Етапи редагування та їх особливості

1. Етапи редагування: перше (наскрізне) читання; робота над структурою та заголовком; визначення єдиного стилю тексту; робота із вступною та висновковою частинами.
2. Сутність редакторської правки та її головне завдання.
3. Основні правила видавничої етики.

Практичні завдання

1. Зредагуйте текст, добравши до нього заголовки. Поясніть усі можливі редакторські правки.

Аналітична дія в журналістському творі може здійснюватися методом «логічного ланцюжка» або у вигляді «хронологічно-послідовного ланцюжка».

Логіка вчить, що зв'язок «логічний ланцюжок» означає: на підтвердження явища наводиться ряд фактів в їхній логічній послідовності. Остання виникає тому, що пояснюючи причину появи

того чи іншого факту, автор певною мірою вказує на джерело появи цієї причини, а в названому джерелі є своє джерело. І так клубок розмотується до своєї вихідної точки.

При використанні «хронологічно-послідовного ланцюжка» аналітико-синтезуюча дія відбувається як послідовний розвиток думки, як констатація фактів, подій, причин їх появи за чіткоотриманим хронологічним принципом.

Одним із різновидів «логічного ланцюжка» є метод пошуку істини: йдучи слідами певних подій, журналіст розплутує тугий вузол фактів, явищ, думок і поступово підводить читача до потрібного висновку. Цей метод характерний для судової хроніки, виступів з правової, кримінальної тематики.

Отже, історично так склалося, що вітчизняна журналістика прагнула впливати насамперед на розум, свідомість читача. Звідси визначальна роль у ній аналізу і синтезу як логічних прийомів пізнання дійсності.

Успіх забезпечений тому, хто вміє аналітично мислити. Насамперед уміє роздивитися досліджуваний предмет навсербіч, іззовні, зсередини, шляхом розчленування на складові, встановити причинно-наслідкові зв'язки між різними його сторонами (За Л. Солодкою).

2. Прочитайте текст і виконайте завдання до нього. З'ясуйте, які редакторські правки варто ще зробити.

I. Якими б важливими не були організаторські здібності журналіста яким би вагомим не був вклад працівника редакції у створенні відповідної атмосфери у редакційному колективі яким би контактабельним і пробивним не був співробітник газети головне що робить його професіоналом у сфері масової комунікації це вміння правдиво [оперативно] аргументовано яскраво і переконливо писати говорити і показувати якщо йдеться про аудіо/візуальні засоби інформації.

II. Здатність ця може бути більшою або меншою. Вона може усвідомлюватись чи ні самою особою. Ця здатність може бути виявленою змолоду, а не/рідко так і залишається не/розкритою чи не/розвиненою.

III. Але й серед тих, у кого явні літературні задатки, хто, як кажуть, володіє пером, трапляються особистості із особливими нахилами. Одні тяжіють до ґрунтового наукового **аналізу(а)** і спокійного вдумливого **опису(а)** природних і соціальних явищ. Такі переважно обирають науку. Інші схильні до образного, художнього осмислення життя і тому пробують свої сили у поезії чи прозі. А є й такі, які не можуть мовчати, які прагнуть негайно поділитися своїми

думками із сучасниками і які шукають для цього трибуну. Не всі з них стають журналістами/професіоналами. Більше того, практика свідчить, що одна і та ж людина може бути і вправним журналістом, і вдумливим дослідником – соціологом чи істориком, і не/поганим белетристом. Але є й крайнощі, коли [талановитий] художник не може впоратись з елементарним репортажем, а майстер журналістського слова терпить **фіаско**, коли береться за роман чи драму. Не говоримо вже про ті щасливі випадки, коли видатні мислителі, філософи, політологи довго не поривали із газетою, журналом чи навіть телебаченням, а політики здобували особливу славу саме завдяки мас/медіа.

IV. І все/ж, кожен із видів літературної праці має свою специфіку, вимагає своєрідних задатків. Літературна робота в журналістиці не/належить до найскладніших. Нерідко вона видається на/вдивовижу простою. Не/будучи найскладнішим видом літературної творчості, журналістика, за загальним визнанням, є в/одночас найважчим її видом.

V. Журналіст має бути всебічно/обізнаною людиною, бути якоюсь мірою універсалом, бачити зв'язки між різними явищами.

Завдання до тексту

Композиція тексту

1. Визначте, який стиль і підстиль репрезентує запропонований текст.
2. Доберіть заголовки до тексту.
3. Визначте типологічну будову тексту (науковий опис, наукова розповідь, науковий роздум).

Лексичний рівень

4. До виділеного насиченим шрифтом слова в V абзаці доберіть синоніми.
5. До виділеного насиченим шрифтом слова з III абзацу доберіть український відповідник.
6. Доберіть антонім до слова (слів): *мовчати, своєрідний, складний, різний*.

7. За дефініцією визначте термін:

... – інформаційний жанр публіцистики, оперативне повідомлення кореспондента (репортера) з місця події в пресі, радіо, по телебаченню.

Граматичний рівень

8. Від слів, поданих у квадратних дужках, утворіть: від першого – просту форму найвищого ступеня порівняння; від другого – складену форму вищого ступеня.
9. Знайдіть речення, трансформували яке потрібно поставити тире між підметом і присудком.

10. Випишіть іменники чол. роду (виділені курсивом та насиченим шрифтом), обравши із дужок правильний варіант закінчення.

Орфографічний і пунктуаційний рівень

11. Випишіть підкреслені слова, знявши скісну риску й оформивши написання разом, окремо або через дефіс.

12. Розставте розділові знаки в I абзаці.

3. Серед наведених прикладів дієслівного та прикметникового керування знайдіть ненормативні та зредагуйте їх.

Чути власними вухами, вжити заходів, хворіти грипом, запобігти злочинам, опанувати професію, додержувати слово, додержуватися законів, навчати музиці, читати на польській мові, їхати на тролейбусі, скористатися нагодою, звертатися за допомогою, заслугує на увагу, властивий професії, притаманний для автора, свідомий свого значення, характерний мені.

4. Зредагуйте прийменникові конструкції.

Підніматися по сходах, називати по імені, викликати по службових справах, добрий по натурі, по прибутті поїзда, іти по дорозі, при вивченні теми, за ініціативою, надіслати по пошті, важливий по значенню.

5. Знайдіть у реченнях плеоназм (плеоназм (від грецького «надмірність, перебільшення») – вираз, у якому є близькозначні, хоч і різні за звучанням слова, одне з яких зайве; плеоназми в мовленні – явище негативне, окрім випадків, коли їх уживають із певною стилістичною метою).

1. На сьогоднішній день креативну творчість підтримують у багатьох фірмах, оскільки вони хочуть отримати добрі прибутки. 2. Наша сучасна модерна цивілізація звикла до всіх вигод і комфорту, забуваючи про те, що все це може закінчитися зовсім скоро. 3. У кожної людини є чимало потенційних можливостей для досягнення успіхів у житті.

Практичне заняття № 8

Редагування текстів за допомогою комп'ютерних програм

1. Співвідношення понять *видавнича справа* й *редагування* та *едитологія*.
2. Основні можливості програми текстового редактора Microsoft Word.
3. Програма «Рута» для редагування україномовних текстів.
4. Найсуттєвіші недоліки програм текстових редакторів.
5. Особливості роботи редактора з комп'ютерними програмами перекладу з однієї мови на іншу.

Практичні завдання

1. Зредагуйте учнівський твір про осінь; скористайтеся системою позначення помилок у письмових роботах школярів.

Рік має чотири пори року весну, літо, осінь і зиму і кожна з них по своєму особлива. Але на мою думку найкраща пора осінь.

Із закінченням літа до нас приходить золота осінь. Літо, яке дарувало нам завжди теплу погоду пройшло, а натомість настала чарівна красуня – осінь. Із її приходом, усе навкруги стає загадковим. Дерева і кущі одягаються в золотисті та багряні сукні, повітря стає прозорим та свіжим, набуває гіркувато пряного аромату. В цієї пори року є багато особливостей які мені доводилося по-перше, золоте листя

на деревах, яке надзвичайно прикрашає навколишню місцевість, по-друге фрукти досягають і ми можемо збирати їх та насолоджуватися їхніми вишуканими смаками, по-третє дні стають коротшими, а ночі довгими і все це не може не радувати молодь яка любить прогулюватися вечірнім містом.

Осіню ми забуваємо про безтурботне літо, купання в теплій водоймі та печену в багатті картоплю. Настала пора згадати про школу і з свіжими силами та ясным розумом, відправитися за новими знаннями. В ті дні, коли яскраво світить сонце, коли різними кольорами виблискують листя дерев, саме тоді починаємо розуміти, що осінь не така сумна і безнадійна, як це здалось раніше, що вона швидко закінчиться і врешті решт треба насолоджуватися кожною миттю, що подає нам життя. І як чудово пройтися парком теплої осінньої днини, пожбурляти ногами шоколадні каштани, опале листя, відпочити у цій суцільній, прохолодній тиші.

Осінні квіти по справжньому тішать око – ромашки, жоржини, гербери, айстри. Їх можна побачити повсюду біля дитячих садків, шкіл, на присадибних ділянках, у парках, уздовж проспектів та на площах. Як на мене то ці квіти створюють надзвичайну атмосферу свята.

Мене надзвичайно вражає осінній ліс. Тут ми з батьками щороку йдемо на пошуки таких грибів як: підберезники, масляки, опеньки, лисички та козирі. І хочь кажуть що в них не має поживних речовин, але зате їх смак не порівняти ні з чим. Як цікаво спостерігати за лісовими тваринами які готуються до зими. Маленька білочка носить до своєї нірки різні запаси їжі ягоди, гриби, горіхи. Багато тварин впадають у сплячку, наприклад ведмідь і борсук, але на відмінну від інших, їхній сон чутливий, вони можуть прокидатися. Озерні жаби зариваються в мул на дні водойм.

Отже осінь насправді дивовижна пора року, з її живописними пейзажами і непередбачуваною погодою, яка буде дивувати нас кожного дня. Ми повинні любити і поважати осінь за те що вона така урожайна, красива та незвичайна.

2. Прочитайте текст і виконайте завдання до нього.

Замок Любарта

Мовчазним свідком багатьох історичних подій міста є Луцький замок – пам'ятка архітектури національного значення, символ величчя та могутності Луцька. Не один раз з мурів замку сипалися зливи стріл та каміння. Та за всю історію свого існування замок жодного разу не був захоплений ворожими військами. Він захистив Волинь у Луцькій війні 1431 року та беріг лучан від татарських нападів у XV–XII століттях.

Луцький замок – один із небагатьох середньовічних замків України, який зберігся до наших днів і входить до п'ятірки найкрасивіших фортифікаційних споруд країни. Його вік – більше 600 років. Замок побудований в 1340–1383 роках великим князем литовським і землі Волинської Дмитрієм - Любартом – саме тому можна почути ще одну його назву – замок Любарта. Упродовж кількох віків Луцький замок був могутньою фортецею, адміністративним, політичним і духовним осередком краю.

Щось надзвичайно таємниче і романтичне відчуваєш поряд із замком, варто лише зайти на його подвір'я, і, здається, ніби опиняєшся у глибині віків. Історія, яка творилася між цими похмурими і величними мурами, справді вражає.

Завдання до тексту

Визначте стиль і тип мовлення, тему та основну думку. Поміркуйте, що відображає заголовок – тему чи основну думку тексту. Дайте власну назву тексту і вмотивуйте її.

Фонетика. Орфоепія. Зробіть фонетичний розбір слова **опиняєшся**.

Лексикологія. Фразеологія. Випишіть словосполучення, ужиті в переносному значенні. Доберіть синоніми до слів **побудований, свідок**. Поясніть лексичне значення слів **фортифікаційний, осередок**.

Будова слова. Словотвір. Виконайте словотвірний і морфемний розбір слова **побудований**.

Морфологія. Випишіть прикметники і прислівники, від яких не можна утворити ступені порівняння. Зробіть частиномовний аналіз передостаннього речення. Провідмініяйте словосполучення **шістсот років**.

Синтаксис. Пунктуація. Знайдіть у тексті складне речення з різними видами зв'язку, зробіть повний синтаксичний аналіз речення. Обґрунтуйте вживання розділових знаків у цьому реченні. У підкресленому реченні визначте граматичну основу.

Практичне заняття № 9

Проблеми перекладу і редагування текстів

1. Суть і види перекладу. Буквальний, адекватний, реферативний, анотаційний переклад.
2. Типові помилки під час перекладу російськомовних текстів українською мовою.
3. Вибір синоніма під час перекладу.

Практичні завдання

1. Запишіть переклад тексту українською мовою. Доповніть його власними міркуваннями про переваги і недоліки машинного перекладу.

Перевод – деятельность, заключающая в передаче содержания текста на одном языке средствами другого языка, а также результат

такой деятельности. Ее теоретическим осмыслением и оптимизацией занимается дисциплина, называемая наукой о переводе и включающая в себя несколько направлений, среди которых выделяются теория перевода, анализ перевода, методика обучения переводу. Особое место занимает машинный перевод – научная и одновременно технологическая дисциплина, связанная и с наукой о переводе, и с компьютерной лингвистикой. Как и многие другие разделы прикладной лингвистики, перевод по существу междисциплинарен – он связан не только с наукой о языке, но и с литературоведением, когнитивными науками, культурной антропологией, страноведением.

2. Перекладіть поданий нижче текст двома способами (і порівняйте обидва варіанти): а) власний переклад з використанням словника; б) машинний переклад.

Вербальний імідж – мнение, форміруемое в процесі речевого об'єднання (устного или письмєнного). В. О. Ключевский говорив: «Уметь разборчиво писати – перше правило вєдливости». Теоретики пропонуєть спосіб формирування вербального іміджа: «разговаривать, а не говорить», «говорить то, что хотят услышать», «провоцировать улыбку», «использовать речь, ободряемую обществом».

Если существуют проблемы с речью, вызывающие барьеры в речевом общении (неумение ясно и четко излагать мысли в беседе), следует избегать высказываний экспромтом в усной речи, тщательно готовиться к встрече с собеседником. На становление позитивного вербального іміджа влияют темп, выразительность, четкость усной речи. Опросы молодых людей, проведенные в прямом эфире телевидения, показали, что ни благоприятные внешние данные, ни богатство не могут сделать імідж невест привлекательным, если девушки беспомощны в вербальном общении. Умение общаться рождает взаимную нежность, счастье взаимного преодоления невзгод в жизни.

3. Прізвища іншомовного (слов'янського) походження запишіть українською мовою. Поясніть їх правопис.

Менделєєв, Немцов, Горячев, Горбачєв, Николаєв, Никитин, Голиков, Голицин, Ильин, Тургенєв, Вєтров, Жєлезняк, Писарєв, Лєсков, Роцин, Сєргєєв, Куликов, Алфєров, Артємов, Фєдоров, Андрєєв, Звєрєв, Прокофьєв.

4. Запропонуйте один із можливих видів перекладу та обґрунтуйте свій вибір.

Память воды

Что такое память воды?..

Все началось в одной из закрытых лабораторий Германии. Лаборантка случайно уронила в сосуд с дистиллированной водой запаянную ампулу с сильнодействующим ядом, и вода приняла

смертельные свойства яда, не соприкасаясь с ним. Позже учеными было доказано, что даже после полной химической очистки память воды сохраняет информацию обо всех веществах, находившихся в воде, в виде электромагнитных колебаний, и эти колебания могут быть благотворными или отравляющими для любого организма.

Что же такое память воды?

Вода – это самое распространенное вещество на Земле. Тем не менее, можно сказать, что память воды еще полностью не изучена. Но на рубеже 21-го века память воды была разгадана. Оказалось, что вода состоит из супермолекул. Эта структура меняется, если на воду воздействовать различными способами: химическим, электромагнитным, механическим. Под этими воздействиями ее молекулы способны перестраиваться и таким образом запоминать любую информацию.

Память воды позволяет впитывать в себя, хранить и обмениваться с окружающей средой данными, которые несут свет, мысль, музыка, молитвы или простое слово. Подобно тому, как каждая живая клетка хранит в себе сведения обо всем живом организме, память воды каждой ячейки способна хранить в себе информацию обо всей нашей планетарной системе.

Память воды состоит из ячеек, каждая из которых представляет собой минимальный компьютер. А если так, то человек, состоящий в основном из воды, представляет собой программируемую систему. Любые внешние факторы, в том числе и общения людей друг с другом, меняют структуру и биохимический состав организма. Это происходит на клеточном уровне, программируется даже сама молекула ДНК вплоть до полного ее разрушения. Программа, основанная на молекулярном уровне, заложена в память воды, и компьютер воды для каждого организма человека индивидуален. Возникает вопрос: воздействуем ли мы через память воды друг на друга своими мыслями, словами, такими чувствами, как зависть или любовь? Способны ли мы программировать сами себя и окружающих? Безусловно, и это подтвердили ученые!

Духовный мир проявляет себя в материальном мире вполне конкретно. Японский ученый доктор Э. Массаро замораживал капельки воды и затем изучал их под сильным микроскопом, имеющим встроенную фотокамеру. Его работа наглядно продемонстрировала различие в молекулярной структуре воды при ее взаимодействии с окружающей средой.

Этот метод дал возможность показать, каким образом энергетические вибрации человека, мысли, слова, идеи и музыка воздействуют

на память воды. Получение красивых снежинок разной формы после «прослушивания» водой Моцарта, Шуберта или Бетховена – это еще один пример того, что различные факторы, которые влияют на память воды, меняют структуру воды таким образом, что кристаллизация происходит с другой фазовой траектории.

Когда мы мыслим, то структура той жидкости, которую мы при этом употребляем, под эти мысли подстраивается. Не надо ничего пить с плохими мыслями – от этого будет только хуже. Духовно образованный человек всегда это помнит. Существует память воды, которая обменивается информацией со всей Вселенной, и у нее есть очень важное общение для человечества. Она предлагает нам заглянуть глубже в нас самих.

5. Запишіть фонетичною транскрипцією: *стіжки, криворіжці, дочці, лічба, шістдесятиріччя, зчистити.*

6. Зробіть морфемний та словотвірний аналіз таких слів: *написаний, безмежно, по-українськи, прочитавши, вихід, розкріпачення.*

7. Зробіть синтаксичний аналіз речень.

1. Існування таких давніх за походженням антропонімів ще раз підтверджує думку, що прізвища – це своєрідне дзеркало, в якому відображені історія, культура, побут народу, його світогляд, мова, духовні надбання та менталітет. 2. Пишіть листи і надсилайте вчасно коли їх ждуть далекі адресати коли є час коли немає часу і коли навіть ні про що писати.

Практичне заняття № 10

Переклад і редагування наукових текстів

1. Особливості редагування наукового тексту.
2. Помилки у змісті й будові висловлювань.
3. Вимоги до оформлення цитат у науковому тексті. Некоректне цитування.
4. Коректурні знаки для виправлення текстових оригіналів.

Практичні завдання

1. Зредагуйте текст. Поясніть усі можливі редакторські правки.

Спроби побудови більш справедливішого і рівноправного суспільства вживалися завжди. Для боротьби з антигромадськими силами створювалися організації з благородними програмами. Нажаль, ці ідеї були спотворені із-за егоїзму. Сьогодні більш ніж коли б то ми спостерігаємо, як моральність і благородні принципи уступають місце прагненню власної вигоди, особливо в сфері політики. Деякі з філософських прагнень застерігають нас відлюбих занять політикою взагалі, так як політика стала синонімом аморальності. Політика,

позбавлена етики, не підвищує благосостояння людей, а життя, позбавлене моральності, зводить людей до рівня тварин. Однак не можна утверджувати, що політика сама по собі «брудна». Скоріше, засоби нашої політики спотворили її високі ідеї і благородні поривання, що були направлені на покращення положення людей. Природно, віруючі виражають свою стурбованість тим, що релігійні лідери «встряють» у політику (За Далай-ламою).

2. Зредагуйте текст, послуговуючись коректурними знаками. Вкажіть, які мовні норми порушено.

STILUS 3.01. Серед усіх програм машинного перекладу що розглядаються, STILUS 3.01 являється найбільш відомішим поміж користувачів. Ця програма входить до складу офісного пакета Stylus Lingvo Office.

У новій версії цієї програми значно розширено набір команд перекладу у Word Excel, підтримку можливостей перекладу поточного абзацу, виділеного тексту, всього тексту, завантаження документу, що редагується у STILUS. Крім цього, у новій версії є можливість, не завантажуючи STILUS, використовувати будь-який з напрямів перекладу, що є у розпорядженні, підключати та відключати спеціалізовані словники, поповнювати та корегувати їх, добавляти слова до списку зарезервованих слів і переглядати список незнайомих слів та словосполучень.

Наразі STILUS динамічно відстежує напрями перекладу. Наприклад якщо текст перекладався з російської мови англійською, а потім виникла потреба в перекладі англійського тексту, то STILUS це помітить і змінить напрям перекладу на потрібний, попередньо запросивши підтвердження. Ця програма машинного перекладу вирізняється можливостями настройки всієї системи, якістю перекладу та супроводжуючою документацією. У цьому перекладачі з меню можна вибирати словники потрібного напрямку перекладу для мовних пар: англо-російська, російсько-англійська, німецько-російська, російсько-німецька, французько-російська та російсько-французька.

3. Запропонуйте один із можливих видів перекладу російськомовного наукового тексту (мінімум одна сторінка друкованого тексту).

4. Зробіть синтаксичний аналіз речень, попередньо розставивши розділові знаки.

1. Сивий бузок котрим обсажені були стежки переліз на їх гладеньке місце й вільно піс собі там де ходили людські ноги. 2. Значна група прізвищ мотивованих діалектизмами північного наріччя співвідносна з апелятивами що характеризували особу за її зовнішнім виглядом вказували на індивідуальну особливість людини. 3. Доц іде не там де ждуть а там де жнуть.

ТЕМА 9. ЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕДАГУВАННЯ

Практичне заняття № 11–12

Логіка і культура редакторської праці

1. Поняття логіки та логічної культури.
2. Інтуїція, здоровий глузд та логіка в роботі редактора.
3. Міркування, його структура.
4. Поняття. Поняття і слово.
5. Логічні операції над поняттями.

Практичні завдання

1. Спираючись на інтуїтивну логіку, визначте, які з наведених міркувань правильні. Прокоментуйте своє рішення.

Кожен іменник відповідає на запитання «хто?» або «що?». Слово «він» відповідає на питання «хто?». Отже, слово «він» – іменник.

Якщо є причина, то є наслідок. Але причини немає. Отже, немає і наслідку.

Завтра буде або сніг, або дощ. Оскільки завтра буде сніг, то дощу не буде.

Якщо він був у Західній Європі, то бачив Лондон і Париж. Він не бачив ні Лондона ні Парижа, отже, він не був у Західній Європі.

Якщо це студент університету, то він повинен відвідувати лекційні та практичні заняття. Це студент СНУ імені Лесі Українки, отже, він повинен відвідувати лекції та практичні заняття.

2. Розв'яжіть логічні задачі.

Ви – пілот літака, який летить із Лондона до Києва з двома посадками – в Берліні і Варшаві. Скільки років пілоту?

Горіло сім свічок. Три згасли. Скільки свічок залишилося?

Професор лягає спати о восьмій вечора, а будильник заводить на дев'яту ранку. Скільки часу спатиме професор?

Зазвичай місяць закінчується 30 або 31 числом. У якому місяці є 28 число?

Ви заходите до малознайомої затемненої кімнати. У кімнаті є дві лампи: гасова та бензинова. Що ви запалите насамперед?

Чи є перше травня в Австралії?

У Петра десять корів. Усі, крім дев'яти, здохли. Скільки живих корів залишилося?

Один потяг їде з Берліна до Києва, а інший – з Києва до Берліна. Вирушили вони одночасно, але швидкість першого потяга в три рази більша, ніж швидкість другого. Який потяг буде далі від Москви у момент їхньої зустрічі?

Самотній нічний сторож помер удень. Чи отримає він пенсію?

Цеглина важить один кілограм плюс ще півцеглини. Скільки саме важить цеглина?

Під яким кущем сидить заєць під час дощу?

Колоду треба розпиляти на дванадцять частин. Скільки треба зробити розпилів?

На руках 10 пальців. Скільки пальців на 10 руках?

Якщо ви любите граматику, то вас зацікавить питання: як правильно сказати «не бачу білий жовток» чи «не бачу білого жовтка»?

Лікар призначив хворому три уколи, по одному через кожні півгодини. Скільки потрібно часу, щоб зробити всі уколи?

Яку кількість тварин узяв Мойсей до свого ковчега під час потопу?

На кордоні США та Канади сталася авіаційна катастрофа. У якій із двох країн повинні бути поховані пасажери, що вціліли?

У мене дві монети на загальну суму 15 копійок. Одна з них не п'ятак. Що це за монети?

Щоб проповзти по біговій доріжці одного стадіону за годинниковою стрілкою, равлику потрібно півтори години. Коли ж равлик повзе по тій самій доріжці проти годинникової стрілки, то повний круг він проходить за 90 хвилин. Чим пояснити розходження результатів?

Ішла жінка до Києва й зустріла трьох чоловіків. Кожний з них ніс по мішку, в кожному мішку – по коту. Скільки істот ішло до Києва?

Двоє батьків і двоє синів з'їли за сніданком 3 яблука, причому кожний з'їв ціле яблуко. Як це трапилося?

Дві жінки йшли на прощу до Києво-Печерської лаври. Обидві вони пройшли 60 кілометрів. Скільки кілометрів пройшла кожна, якщо вони йшли з однаковою швидкістю?

Скільки кінців мають 4 палиці? 5 палиць? А 5 з половиною палиць?

У кімнаті 4 кутки. У кожному кутку – кішка. Проти кожної кішки сидять по три кішки. Скільки всього кішок у кімнаті?

На столі стояло 3 склянки з вишнями. Віталік з'їв одну склянку вишень. Скільки склянок залишилося?

Двоє хлопчиків грали в шахи дві години. Скільки грав кожний із них?

Чи може дощ іти 2 дні підряд?

На столі лежали 4 яблука, одне з них розрізали навпіл. Скільки яблук стало на столі?

У стола 4 кути. Один кут спиляли. Скільки кутів залишилося?

Одне яйце варять 5 хвилин. Скільки часу потрібно для того, щоб зварити 5 яєць?

Назвіть усі п'ять днів тижня, не говорячи їхні назви.

Коли ми бачимо два, а говоримо – чотирнадцять?

3. Знайдіть поняття, які перебували б у відношенні тотожності з такими поняттями: друга літера на позначення голосного звука в українському алфавіті; рівносторонній трикутник; найбільша річка в Європі; найдовша річка в Україні; адміністративний центр Закарпатської області; місто-музей у Хмельницькій області; столиця Республіки Білорусі; автор поеми «Мойсей»; місто Лева; мандрівний український філософ; зачинатель нової української літератури; автор першого українського історичного роману «Чорна рада»; найглибше озеро у світі; найбільше озеро у світі; найглибше озеро в Україні; найбільше озеро в Україні; найвища вершина Карпат.

4. До поданих понять доберіть такі два поняття, одне з яких було б підпорядкованим, а друге підпорядковувало б подане поняття: майор, літературний твір, хірург, книга, роман, учень, дієслово, речення.

5. Перетворіть загальні поняття в одиничні: революція, теорема, підручник, війна, закон.

6. Виконайте обмеження понять: юрист, планета, континент, письменник, міністерство.

7. Визначте вид відношення між такими поняттями: метал – ртуть, європейська країна – федеративна країна, європеєць – слов'янин, працелюбний – непрацелюбний, поганий – хороший, поет – прозаїк, викладач – доцент, близький – далекий, місто – Париж, юрист – прокурор, ссавці – кит, слов'янин – чех, новатор – робітник, хижак – вовк, Леся Українка – співачка досвітніх вогнів, свідок – родич, мати – вчителька, лучанин – злочинець із Луцька, студент-правознавець – студент-економіст, тварина – птах, худий – повний, населений пункт – столиця, письменник – поет.

8. Знайдіть суперечності в змісті й обсязі понять поданого тексту. Зредагуйте текст.

Вони любили життя

Великий живописець Куїнджі уславився не тільки своїми картинами, але й любов'ю до звірів.

Розповідають, що одного разу в кімнату Куїнджі влетів метелик і обпалив об свічку крило. Художник упіймав його, змайстрував з волосини каркас, наклеїв на нього шматочок цигаркового паперу, розфарбував штучне крильце і відпустив метелика.

Щодня художник піднімався на дах свого будинку і розсипав корм для міських галок, ворон, голубів, горобців.

Любив птахів і полководець Суворов. Коли він жив у селі, кожну зиму одну кімнату відводив для птахів, яких захопили мороз і голод. А навесні відпускав їх на волю.

Практичне заняття № 13

Логічні основи редагування тексту

1. Логічні основи побудови тексту. Критерії логічного аналізу тексту.
2. Логічне нормування тексту.
3. Методи реалізації логічного аналізу в процесі редагування.

Практичні завдання

1. Знайдіть логічні помилки. Запропонуйте способи вдосконалення тексту.

Не поспішаючи, прошигнув через кімнату і заховався за дверима щур.

Жодна людина про це не знала, крім двох моїх знайомих.

У друкованій продукції з питань техніки суттєве місце займали численні неопубліковані матеріали (найперше звіти про виконання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт).

Повний переклад російською мовою «Собору Паризької богоматері» був зроблений 1875 р., тому що офіційна заборона перекладу роману і видання його в Російській імперії, встановлена міністром народної освіти С. С. Уваровим у квітні 1834 р., проіснувала майже двадцять років.

В Англії люди цікавляться лише футболом. Конкуренцію цьому виду спорту можуть скласти хіба що регбі та теніс.

Цікаво, що «Ювентус» уже вп'яте у своїй історії програє фінал найпрестижнішого футбольного чемпіонату. Та це – Його Величність Футбол. І тут нічого не вдієш. Саме за це футбол люблять мільйони вболівальників.

Нині він за крок до реалізації конституційних змін. І не треба мати сумнів: цей крок зроблено!

Є чимало установ, які знімають навчальні, рекламні та інші стрічки. В одній із них знайшли Віктора Іванова – не актора, не режисера, навіть не оператора, а електромонтера, який змінює в софитах перегорілі лампочки. Але це виявився славний хлопчина, сором'язливий, стрункий.

Відбувся турнір імені пам'яті Валерія Лобановського.

Річкою, розсікаючи могутніми грудьми каламутну воду, плив старий лось. Вибравшись на степовий безлюдний берег, він обтрусився, струснув гордою головою і уважно повів великими вухами. Не вловивши підозрілих шерехів (а лосі, як відомо, підсліпуваті), неквапливо попрямував до лісосмуги.

На верхньому поверсі у своїй спальні лежала в ліжку мертва потерпіла Коваленко. Жінка ще дихала, і її доставили в міську лікарню, де вона і померла через чотири дні.

Ще дуже далеко до того часу, коли метали з настільки незвично високою міцністю отримують світове застосування. Не знати, коли це станеться. Ученим та інженерам належить подолати дуже великі труднощі в розробці та застосуванні методів промислового отримання надміцних металів. Але сучасній науці і техніці властиві такі швидкі темпи розвитку, що можна бути впевненим у практичному повсякденному використанні саме таких металів уже в недалекому майбутньому.

Усі роботи з кислотами і лугами проводяться під витяжкою в спецодязі, поверх якого надягають гумовий або прогумований фартух, гумові рукавички і захисні окуляри, тому що хімічні речовини можуть викликати тяжкі ураження шкіри й інших органів дихання.

Усім хворим корисно багато пити: чай із малиною, лимоном або медом, відваром шипшини, тепла пов'язка на шию.

Наш магазин пропонує численні ювелірні вироби: намиста, персні, сережки, папки, портфелі.

Руслана разом зі своїми дикими танцями і досі успішно гастролює світом.

Для дослідження обрано дві групи читачів – молодь та інтелігенцію.

У покажчику праць будь-якої особи можуть бути виділені: 1) наукові праці; а) науково-дослідні роботи; б) навчально-популярні роботи; в) навчально-методична література; г) реферати, рецензії та ін.; 2) статті і доповіді на наукових конференціях; 3) наукові праці та періодичні видання, що вийшли за редакцією цього вченого.

Найпопулярніше жіноче ім'я в Харкові – Настя. На кожну тисячу новонароджених дівчаток з'являється в середньому 100 Анастасій. Це ім'я стабільно тримає першість вже п'ять років поспіль. Не менш популярні Ганна, Марія та Катерина.

Усім особливо сподобався дует баяністів Максименка, Кузьменка, Торопова.

Зараз у Києві 14–16 градусів, а в Луцьку теж 14–16.

2. Знайдіть у ЗМІ чи в учнівських творах кілька логічно не впорядкованих текстів та запропонуйте шляхи їх редагування.

Практичне заняття № 14

Логічні помилки

1. Поняття логічної помилки.
2. Типові логічні помилки.
3. Розрізнення фактичних, логічних та мовних помилок.

Практичні завдання

1. Виконайте логічний аналіз наведених фрагментів. Укажіть та прокоментуйте помічені логічні помилки.

Степанишин і командир корабля виходили мовчки, про щось тихо перемовляючись між собою.

У Росії сьогодні два цікавих матчі. Це півфінали кубка України. Трибуни майже переповнені.

Завершився 5-й конкурс молодих виконавців у Юрмалі. Літо – найкраще місце для музичних тусовок.

Перший номер газети «Хлібороб» вийшов у Лубнах на Сумщині. Це був перший столичний україномовний часопис в Україні.

На всеукраїнській нараді книговидавців головним було питання забезпечення міста новими тролейбусами.

Героїня вистави – це прототип кожної жінки.

Уже дві жовті картки в складі «Шахтаря», але й у складі «Волині» – три.

Прийдешній матч динамівці розпочали дуже активно, хоча гравців високого класу назбиралося лише чотири штуки.

Збірна Марокко – це найменша країна, яка бере участь у чемпіонаті.

Акторка Шерон Стоун має чудову інтуїцію, але догодити їй дуже непросто.

Кінець року. Діти прощаються з учителями. Ну як не подарувати вчителеві букет? Це робити потрібно, бо в дитини ростуть повага, культура, інтелект.

Ішов дощ і два студенти: перший зранку, а інші – в університет.

Бути добре одягненим – значить мати успіх у бізнесі.

Нехай акули американського імперіалізму не простягають до нас свої волохаті лапи.

Він був у береті, нап'яленому на праве вухо голови.

Шукаю чоловіка. Ще молода. Зріст високий, талія тонка. У господарстві, крім того, є трактор.

Порожній майдан із пляшками і залишками від уболівальників засмучує і смішить.

Синтаксис енциклопедичних статей відрізняється від інших наукових статей.

Завтра профспілки зустрінуться з президентом та з главою уряду Гройсманом.

Наші знання про багатства надр землі є тільки незначною частиною схованих, ще більших багатств.

Погано, коли у всіх кінотеатрах міста демонструється одна й та сама назва фільму.

За хорошого догляду від кожної тварини можна надоювати по 12 л молока.

У будь-який час доби медицина повинна прийти на допомогу дитині.

Фірма гарантує зменшення ваги на сто відсотків.

Страшна не старість, а немічність, тому краще померти молодим і здоровим. Так думає більшість.

Відсутність спортивних майданчиків призводить до того, що дехто з підлітків псує стіни.

Скрізь, крім туристів, немає жодної живої душі.

На цьому занятті ми знайомили вас із народним фольклором, на наступному будемо знайомити з етикетом і правилами поведінки у світському товаристві.

Аня Сєдакова не заперечувала і не підтверджувала чутки про розлучення. У травні на зйомках вона знов про це проговорилася.

На уроці були присутні бібліотекар, а також Олександра Петрівна Чубай та Лідія Павлівна Соколова.

Людський потік через наш двір перекрити навряд чи можливо. А як хочеться, щоб він був прикрасою і школи, і нашого міста.

Крім обладнання кабінетів, виріс дух творчості як у дітей, так і в дорослих, виріс інтерес до дослідницької роботи, участі в різних конкурсах районного і обласного рівнів.

Для того, щоб улаштуватися на роботу, необхідно мати такий перелік документів: копія паспорта, довідка з місця проживання, довідка про склад сім'ї, копія довідки про присвоєння індивідуального номера платника податків.

Призначені відповідальні за роботу з дітьми з неблагополучних сімей, в обов'язки яких входить забезпечення їхньої зайнятості.

За хороше навчання батьки 20 учнів одержали подяки адміністрації школи.

Книга «Моє життя» стала бестселером ще до початку її виходу у світ.

Одного чоловіка затримали за порушення швидкості. Поліцейський заарештував його на кругленьку суму і виписав квитанцію.

З художньої літератури будуть представляти серію наукових книг про історичні місця України – Львів, Кам'янець-Подільський, Ужгород, Хотин, Жовкву, Краків, Прагу.

Вибух стався досить рано, в аптеці і на вулиці ще не було так багато людей, адже це неподалік міського ринку.

2. Проаналізуйте наведені фрагменти. Прокоментуйте помічені логічні, фактичні та мовні помилки.

Умілою рукою він незграбно швидко розлив у склянки вміст пляшки з горілкою.

Ці традиційні костюмчики – унікальна новинка для дітей, виробництво яких освоєно з початку року.

Газети України поділяють на україномовні, російськомовні, газети мовами національних менших та газети Автономної Республіки Крим.

Шановні квартиронаймачі! Під час заповнення розрахункової книжки обов'язково виділяйте світло!

В універмазі проводять виставку-розпродаж товарів для чоловіків весняно-літнього асортименту.

На привокзальній площі перед міським театром стояв натовп із військових, цивільних та офіцерів.

І нехай на цих кілометрах йому зустрінуться хороші люди, а попутний вітер допоможе їх подолати.

У навколишній природі виділяють неорганічний, органічний, рослинний та тваринний світи.

Релігії народів Європи – це християнство, магометанство, протестантизм, лютеранство та православ'я.

Нова фантастична повість відомого автора розповість про цілком реальні події, які змусять вас дивуватися!

Туристична фірма щоденно організовує тури до Львова на суботу й неділю.

В останні роки дуже багато зроблено для модернізації освіти, проте педагоги працюють по-старому, адже питання модернізації освіти вирішуються слабо.

Подаруйте дружині норкову шубу від компанії «N» – і вона стане любити вас у два рази більше!

Швидка у важкому стані відвезла жінку в лікарню.

Цех № 4 виготовив 700 демісезонних пальт для дівчаток п'яти фасонів.

У цьому загальному продукті є краплі поту Максима, його трудові мозолі.

Найбіднішою з цієї групи дійових осіб є мова Варвари.

Голова у звіра кругла, з опуклим чолом, з косим розрізом великих очей, чорним носом, з щіткою жорстких вусів, з довгим пухнастим хвостом.

У його великих і втомлених від безсоння і тривоги очах – вогонь погаслих очей.

Батько проводжав сина на війну. Син обіцяв йому повернутися з головою ворога. Батько сказав: «Навіть якщо ти і без голови повернешся, все одно я буду радий».

Ремені в автомобілях не можуть запобігти 100 % смертей, тому не варто змушувати людей їх пристібати.

Минулого року почали посипати вулиці сіллю, і кількість злочинів зменшилася на 1 %.

Опитування, проведене в Інтернеті, показало, що в 99 % жителів України є доступ до Інтернету.

Що хорошого, за винятком гігієни, медицини, освіти, закону, мощених доріг, водопроводів і системи охорони здоров'я, принесли римляни в Англію?

Цей кандидат в депутати – хороший сім'янин, тому за нього треба голосувати.

З цими проблемами стикається кожен, і класична література лише допомагає йому в цьому.

У них не було зброї. На п'ятьох лише два пістолети і граната.

3. Виконайте логічний та лінгвістичний аналіз тексту, вкажіть на помилки, зредагуйте текст.

А. Письменник народився 1957 р. у с. Лецовиця Мукачівського району Львівської губернії. 1970 року закінчив факультет журналістики Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка і був скерований на роботу в редакцію чернівецької обласної газети «Радянська Буковина», заснованої Юрієм Федьковичем 1905 р. Усього

себе присвятив тільки журналістиці, хоч і не став у ній особливо успішним. Захоплювався бджільництвом і селекцією яблунь, але все життя провів у самотності. Часто любив згадувати, як важко було спостерігати за митарствами батька, переслідуваного сталінським режимом, як боляче було слухати розповіді своєї і дружининої бабусь, які так і не пережили страшного Голодомору. Про все це не раз натхненно писав у своїх багаточисленних журнальних публікаціях, за що отримав не одну високу державну відзнаку.

Б. Молодий успішний журналіст Джон цього разу тривалий час шукав нове окреме, але недороге помешкання в Нью-Йорку. Невдовзі йому вдалося винайняти одну кімнату у квартирі вже немолодої подружньої пари. Їхня неповнолітня й не дуже приваблива донька, яка давно страждала без чоловічої уваги, відразу «поклала око» на квартиранта. Намагаючись спокусити невдачливого і суттєво старшого за неї чоловіка, вона й сама закохується в нього. Але, як з'ясувалося, закоханість звабливої німфетки може стати смертельною. Не зустрівши взаємності, дівчина перетворилася в справжнього монстра, намагаючись будь-якою ціною заволодіти серцем першого в її житті коханого. Пристрасті розгорнулися до такої гостроти, що Джон, попри своє кохання до дівчини, змушений був назавжди покинути Британію.

Змістовий модуль 4
УКРАЇНСЬКА МОВА У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ПИСЕМНА ФОРМА

ТЕМА 10. Оформлення результатів наукових досліджень

Практичне заняття № 15–16

Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні I

1. Науковий текст – спосіб репрезентації наукової інформації. Особливості наукового тексту. Мовні засоби наукового тексту. Цитування і покликання в науковому тексті.
2. Поняття наукового етикету.
3. Анотація, структура анотації. Сигнальна і пошукова функції анотацій. Види анотацій. Роль маркерів у складанні анотацій.
4. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до наукової статті.

Практичні завдання

1. Проаналізуйте подану нижче статтю за таким планом:

- 1) композиційні частини;
- 2) спрямованість змісту статті (наукова, практична, науково-практична, полемічна, інформаційна);
- 3) лексичні засоби (загальнонаукова і власне термінологічна лексика; слова-організатори думки; слова-домінанти (ключові слова)). Визначте функції кожної лексичної групи;
- 4) синтаксичні особливості.

Довідка. Важливі структурні елементи статті:

- постановка проблеми, її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями,
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор,
- визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження,
- формулювання мети статті (постановка завдання),
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів,
- висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок у визначеному напрямі.

2. Напишіть анотацію до статті. Подайте ключові слова.

3. Зробіть синтаксичний аналіз речень.

1. Значна група прізвищ, мотивованих діалектизмами північного наріччя, співвідносна з апелятивами, що характеризували особу за зовнішнім виглядом: вказували на найхарактернішу особливість людини. 2. Враховуючи неоднозначність підходів до вивчення відапелятивних прізвищ групи потіпа

impersonalia, для уникнення суб'єктивізму класифікуємо їх за прямим значенням твірних основ, а не за можливими мотивами виникнення іменування, оскільки встановити ці мотиви неможливо, вони могли бути різними навіть щодо одного антропоніма. 3. Існування таких давніх за походженням антропонімів ще раз підтверджує думку, що прізвища – це своєрідне дзеркало, в якому відображені історія, культура, побут народу, його світогляд, мова, духовні надбання та менталітет.

4. Зробіть морфологічний аналіз слів: *мотивованих, наріччя, враховуючи, щодо*.

5. Зробіть морфемний і словотвірний аналіз слів: *Полісся, неоднозначність, виникнення*.

6. Зробіть лексичний аналіз слова з поданої статті (на вибір).

Л. О. Садова

Прізвища півдня Волинської області, похідні від діалектизмів українського та білоруського Полісся

Особливе місце серед онімів посідають прізвища, оскільки вони акумулюють інформацію про культуру, побут, вірування народу, відображають ментальність, світогляд українців, усі сфери їхнього життя. Дериваційною базою прізвищ як своєрідних назв слугують основи, співвідносні з апелятивною лексикою певної мови чи власними назвами. Прізвищеві основи зберігають втрачені в сучасній мові діалектизми, часто не зафіксовані в писемних пам'ятках, а також історизми та архаїзми різних епох.

Південь Волинської області – елемент історико-етнографічного регіону власне Волині, що виявляє свої специфічні ознаки на історичному (належність у минулому до Російської імперії, на відміну від більшої території волинського говору, яка входила до Австро-Угорщини), побутовому, мовному рівнях. Оригінальність історичних, культурних та соціально-побутових особливостей цієї території підтверджує доцільність виділення ареалу дослідження.

Своєрідність обраної території в тому, що вона, на відміну від поліської частини Волинської області, належить до волинського говору південно-західного наріччя. За діалектними особливостями південь Волинської області ближчий до південно-західного наріччя, а не до територіально близьких північних говірок. Суміжність двох різних нарічч широко відображена на лексичному рівні говірок зазначеної території, розташованої на порубіжжі двох діалектних масивів.

За основу дослідження взято сучасні прізвища жителів населених пунктів Володимир-Волинського, Горохівського, Іваничівського, Локачинського та Луцького районів Волинської області (картотека прізвищ нараховує 27036 одиниць). Предмет дослідження – діалектні особливості північного наріччя в основах засвідчених прізвищ.

Прізвища, мотивовані діалектизмами українського та білоруського Полісся, охоплюють незначну частину прізвищ півдня Волинської області (близько 3%), проте вони становлять надзвичайно цінний для антропонімістів

та діалектологів шар лексики, оскільки протягом кількох століть зберігають давні основи говіркового походження, а часто фіксують не тільки лексему загалом, а й передають специфіку її вимови (*Бурачок, Вичорик*). Прізвища, які містять у своїх основах лексеми говіркового походження, виникли від прізвиськ, які, в свою чергу, були мотивовані апелятивами-діалектизмами. Мотиви виникнення таких прізвиськ могли бути різними, тому ми аналізуємо не мотиви утворення певних прізвиськ, а семантику основи відповідного антропоніма.

Значна група прізвищ, мотивованих діалектизмами північного наріччя, співвідносна з апелятивами, що характеризували особу за зовнішнім виглядом: вказували на найхарактернішу особливість людини: *Кошман* < *кошмани* 'зім'ятий, розкуйовджений' (Аркушин 1, 249), *Кушко* < *кушка* 'знев. великий ніс людини' (Аркушин 1, 274), *Тригоб'юк* < *Тригуб* < *тригуб* 'той, хто має верхню розсічену губу' (Аркушин 2, 208), *Шудра* < *шудри* 'кучері' (Аркушин 2, 277).

Для номінації повновидої, огрядної людини використані такі антропоніми: *Бінд* < *бінда* 'велетень' (Бірыла 54), *Британчук* < *Британ* < блр. *Британ* 'собака британської породи, перен. товстун' (Носович 34), хоч походження цього антропоніма можливе і від календарного імені *Британій*), *Бушмін* < *Бушма* < *бушма* 'товста жінка' (Бірыла 74), *Ваганов* < *Ваган* < *ваган* 'висока здорова людина' (Бірыла 86), *Велигура* < *велегура* 'велика людина' (Бірыла 78), *Гупа* < *гупа* 'товста жінка' (Аркушин 1, 113), *Камличук* < *Камлик* < *камлик* 'приземкувата людина' (Лисенко 91), *Махіна* < *махіна* 'громіздка і велика річ, таке, що виходить за звичні розміри' (Аркушин 1, 307). Із протилежною семантикою основ зафіксовані прізвища *Голда* < *голда* 'неприємна худя висока жінка' (ТС 1, 211), *Хилюк* [пор. *хилий* 'худий' (Аркушин 2, 228)], *Кусик* [пор. *кусий* 'короткий, невеликий' (Аркушин 1, 272)].

Прізвища, похідні від назв осіб за фізичними вадами, поодинокі: *Ужегов* < *Ужег* < *ужог* 'опік' (Аркушин 2, 218), *Чикирда* < *чикірда* 'кульгава людина' (ТС 5, 305). На ліворукість вказували антропоніми *Липшун* < *липшун* 'лівша' (Аркушин 1, 285), *Люшик*, пор. діал. *люша* 'лівша' (Лисенко 119), хоч можливе походження і від антропоніма *Люх* – варіант імені *Ілля*.

Серед прізвищ, які вказують на психічні властивості, поведінку або характер людини, виокремлюємо антропоніми, мотивовані назвами осіб за поведінкою. Найактивніші лексеми зі значенням:

– *ледар*: *Біндус*, пор. блр. *біндус* 'ледар' (Носович 269), *Валуєв* < *Валуї* < блр. *валуї* 'вид гіркого гриба', 'ледар, негідник' (Носович 43), *Копшин* < *Копша* < *копи* 'недбайлива жінка' (Аркушин 1, 242), *Легкобит* < *легкобит* 'ледача людина' (Лисенко 114);

– *плакса*: *Мазін* < *Мазя* < *мазя* 'заплакана дитина, пестун' (Аркушин 1, 301), пор. *мазун* 'вередлива дитина, пестун', *мазуха*, *мазюка* 'вередлива та випещена дитина (про дівчинку)' (ТС 3, 60), *Нюня* < *нюня* 'плакса' (Аркушин 1, 352), 'плаксій (у розмові з дітьми)' (ТС 3, 218), *Трубій* [пор. діал. *трубити* 'голосно плакати' (Аркушин 2, 211)];

– базікало: *Бовтун* [пор. блр. *бовтун* ‘пустомеля’ (Носович 28)], *Таранда* < *таранда* ‘базіка’ (Аркушин 2, 193).

Інші прізвища цієї групи: *Басалай* < блр. *басалай* ‘нахаба, зірвиголова, негідник’ (Носович 16), *Бирюк*, пор. блр. *бирюк* ‘злодій’ (Носович 26), *Калюга* < *калюга* ‘калюжа’, ‘п’яниця’ (ТС 3, 65), *Лакомий* < *лакомий* ‘такий, що любить що-небудь їсти’ (Аркушин 1, 276), *Лея* < *лея* ‘повільна людина’ (Аркушин 1, 282), *Лунячек*, пор. *луняк* ‘лунатик’ (Аркушин 1, 292), *Маруда* < *маруда* ‘той, хто хмуриється’ (Корзонюк 162), ‘повільна у справах людина’ (ТС 3, 65), *Пустуля* < *пустуля* ‘неслухняна дочка’ (Аркушин 2, 108), *Хабаль* < *хабаль* ‘розпусна людина’ (ТС 5, 226), *Шулена* < *шулена* ‘простак’ (ТС 5, 339).

Наведені нижче прізвища утворені від апелятивів, що характеризували особу за розумовими здібностями: *Байда* < *байда* ‘дурень’ (ТС 1, 37), пор. ще укр. діал. *байда* ‘черевань’ (Головацький 358), *Бамбула* < *бамбула* ‘дурень’ (ТС 1, 41), пор. ще укр. діал. *бамбула* ‘незграба, з грубими рисами обличчя’ (СБук. Г 23), *Буйда* < *буйда* ‘дурень’ (ТС 1, 90), *Галах* < *галах* ‘телепень’ (Корзонюк 94), пор. ще блр. діал. *галах* ‘невелика щука’ (ТС 1, 191).

Значна частина прізвищ, мотивованих діалектизмами українського та білоруського Полісся, виникли від прізвищ, що характеризували особу за родинними стосунками та віком: *Женіщук* (імовірно, від *Женішко* < *Женіх* < *женіх* ‘неодружений молодий хлопець’ (Аркушин 1, 154), *женіх* ‘жених, залицяльник’ (ТС 2, 75), *Дзидз*, пор. *дзидзьо* ‘дідусь’ (Аркушин 1, 129), *Крапівнік* < *кропивник* ‘знев. байстрик’ (Аркушин 1, 404), *Кокора*, пор. *кокорик* ‘бездітна жінка’ (Аркушин 1, 235)), *Дохнюк* < *Дохна* < *дохна* ‘дочка’ (Аркушин 1, 140), *Синовець*, пор. блр. *синовець* ‘племінник’ (ДСБр, 224).

Незначна група прізвищ мотивована діалектизмами, що позначали професію або заняття першоносія: *Здун* < *здун* ‘гончар’ (Аркушин 1, 178), *Охотник* < *охотник* ‘мисливець’ (Аркушин 2, 19); соціальний стан особи: *Лахман* < *лахман* ‘довга стара свита’, ‘голодранець’ (Корзонюк 153), блр. діал. *лахман* ‘старий одяг’, ‘неохайна людина’ (ТС 3, 15), *Роскошенко*, пор. *розкішний* ‘багатий’ (Аркушин 2, 127). Лексеми з території Полісся (як і діалектна лексика інших говорів) не відображені в основах антропонімів, які вказували на національність, місце проживання.

Ураховуючи неоднозначність підходів до вивчення відапелятивних прізвищ групи *nominai personalia*, з метою уникнення суб’єктивізму класифікуємо їх за прямим значенням твірних основ, а не за можливими мотивами виникнення іменування, оскільки встановити ці мотиви неможливо, вони могли бути різними навіть щодо одного антропоніма.

До цієї групи відносимо антропоніми, похідні від:

– назв предметів побуту, знарядь праці, їхніх частин: *Вантух* < *вантух* ‘великий мішок’ (Аркушин 1, 146), *Гакка* < *гака* ‘сапка’ (Аркушин 1, 83), *Гобод* < *гобод* ‘обід колеса’ (Аркушин 1, 93), *Кадушкевич* < *Кадушка* < *кадушка* ‘бочка для соління городини’ (Аркушин 1, 204), *Квасниця* < *квасниця* ‘діжка для заквашування капусти’ (Аркушин 1, 216), *Кватирка* < *кватирка* ‘пляшечка місткістю 0,25 літра’ (Аркушин 1, 216; ТС 2, 188), *Костир* < *костир* ‘палиця,

якою притримують соломку, коли смалять свиню' (Аркушин 1, 245), *Ребрина* < *ребрина* 'драбина' (Аркушин 2, 111), *Рихва* < *рихва* 'металева петля на кінці розвори, куди вставляється шворінь' (Аркушин 2, 121), 'металеве кільце' (ТС 4, 342), *Рубель* < *рубель* 'жердина, за допомогою якої прив'язують сіно на возі' (Аркушин 2, 130), *Саган* < *саган* 'великий горщик' (Аркушин 2, 133), 'високий горщик з вушками', 'товста людина' (ТС 5, 8), *Судник* < *судник* 'кухонний стіл з тумбочкою' (Аркушин 2, 186), *Слупко* < *слуп* 'стовп' (Аркушин 2, 157), *Топорко* < *топор* 'велика сокира для обтесування колод' (Аркушин 2, 206), *Хабоша* < *хабоша* 'рибальське знаряддя, виплетене з прутиків, верша' (Лисенко 222), *Цебрій* < *цебер* 'невисока дерев'яна посудина, в якій для домашніх тварин готують їжу' (Аркушин 2, 238), *Шпічка* < *шпічка* 'загострений предмет, яким можна робити проколи' (Аркушин 2, 275);

– назв рослин: *Амбара* < *амбара* 'ревінь хвилястий' (Аркушин 1, 3), *Бабиця* < *бабиця* 'сорт груші з невеликими заокругленими плодами' (Корзонюк 68), пор. *бабиця* 'риба родини карпових', 'стара дівчина' (ТС 1, 32)), *Бакун* < *бакун* 'тютюн' (Аркушин 1, 8), *Бетка* < *бетка* 'гілка з куща чорниці' (Аркушин 1, 16), *Балабан* < *балабан* 'зозулинець чорний' (Корзонюк 69), пор. блр. діал. *Балабан* 'дурень' (ТС 1, 40), *Бобівник* < *бобівник* 'лікарська рослина' (Аркушин 1, 24; ТС 1, 66), *Боблях* < *боблях* 'пуп'янок квітки' (Аркушин 1, 28), *Буз* < *буз* 'бузок' (Аркушин 1, 35), 'сміття, відходи', 'гній у ранах' (ТС 1, 89), *Гичка* < *гичка* 'кропива жалка' (Аркушин 1, 128), *Диня* < *диня* 'гарбуз' (Аркушин 1, 181), *Жишко* < *жишка* 'кропива жалка' (Аркушин 1, 156), *Картус* < *картус* 'айстра' (Аркушин 1, 213), *Корчик* < *корч* 'кущ' (Аркушин 1, 244), 'пеньок з корінням', 'кущ картоплі, цибулі, помідорів тощо', 'кущі, зарості' (ТС 2, 221), *Кузник* < *кузник* 'болотяна трава' (Аркушин 1, 265), *Краснюк* < *краснюк* 'підосичник, підберезник' (Аркушин 1, 251), 'підосичник' (Шаталава 85), 'підосичник', 'червонощока здорова людина' (ТС 2, 234), *Латайчук* < *Латайко* < *латай* 'калюжниця болотяна' (Аркушин 1, 278), *Сокур* < *сокур* 'осокір' (Аркушин 2, 162), *Сосонка* < *сосонка* 'хвощ польовий' (Корзонюк 224), 'хвощ (літній)' (ТС 5, 77), *Храбуст* < *храбуст* 'капустяне листя, осот' (Аркушин 2, 247), *Шлапак* < *шлапак* 'отруйний гриб – ентолома жовтувато-сіра' (Аркушин 2, 269);

– назв страв: *Балабух* < *балабух* 'невелика кругла хлібина із залишків тіста' (Корзонюк 69), *Балабуха* 'булочка' (ТС 1, 38), *Баланда* < *баланда* 'борщ із лободи' (Аркушин 1, 8), 'бовтанка з муки' (ТС 1, 39), *Богук* < *богук* 'свинячий шлунок, начинений м'ясом' (ТС 1, 35), *Затовка* < *затовка* 'нутряний свинячий жир' (Аркушин 1, 179), *Каплун* < *каплун* 'їжа, приготована з розтертої покришеної зеленої цибулі і засмачена олією та сіллю' (Аркушин 1, 209), *Карук* < *карук* 'свинячий шлунок, начинений м'ясом' (ТС 2, 184), *Кваша* < *кваша* 'рідка страва, зварена із заквашеного вівсяного тіста' (Корзонюк 137), 'солодуха' (ТС 2, 188), пор. ще укр. *кваша* 'похмура людина, зануда' (Желехівський 1, 339), *Кисляк* < *кисляк* 'кисле молоко' (Аркушин 1, 220; ТС 2, 193), *Книш* < *книш* 'обрядовий хліб продовгуватої форми з білого тіста; книші носили в церкву на Проводи і Поминальницю' (Аркушин 1, 230), *Луй* < *луй*

‘нутрянний свинячий жир’ (Аркушин 1, 186), *Маглей* < *маглей* ‘страва з тіста і яблук чи вишень’ (Аркушин 1, 300), *Мазурок* < *мазурок* ‘спечена на Великдень закрученої форми булочка’ (Аркушин 1, 301), *Мацігон* < *мацігон* ‘дерун’ (Аркушин 1, 308), *Солодуха* < *солодуха* ‘страва із запареного гречаного борошна’ (Аркушин 1, 161), ‘солодке тісто з житньої муки’ (Шаталава 156), ‘золотуха (хвороба)’, ‘кваша (страва)’ (ТС 5, 71), *Хамула* < *хамула* ‘страва з борошна, до якого додані варені вишні’ (Аркушин 1, 224), *Шпирка* < *шпирка* ‘товстий кусень хліба’ (Бірыла 481);

– назв тварин: *Бугай* < *бугай* ‘бик’ (ТС 1, 88), хоча можливе зіставлення з діалектним *бугай* ‘пристаркуватий парубок’ (Аркушин 1, 35), *Бугаров* < *Бугар* < *бугар* ‘сліпак, всяка муха, яка кусає тварин’ (Бірыла 64), *Гуж* < *гуж* ‘вуж звичайний’ (Аркушин 1, 112; ТС 1, 234), *Дзік* < *дзік* ‘дикий кабан’ (Аркушин 1, 129; ТС 2, 18), *Зелезнюк* < *Зелезень* < *селезень* ‘самець дикої качки’ (Аркушин 1, 189), *Іжик* < *іж* ‘їжак’ (Аркушин 1, 197)), *Кунець* < *кунець* ‘самець куниці’ (Аркушин 1, 268), *Мулько* < *мулька* ‘міль’ (Аркушин 1, 323), *Плиска* < *плиска* ‘трясогузка’ (Аркушин 2, 55), *Повх* < *повх* ‘кріт, гризун, шур’ (Аркушин 2, 59), *Слука* < *слука* ‘вальдшнеп’ (Аркушин 2, 157; ТС 5, 57), *Следзь* < *следзь* ‘оселедець’ (Аркушин 2, 155);

– назв одягу: *Андарак* < *сандарак* ‘ткана спідниця з кольорових шерстяних ниток’ (Аркушин 1, 3), ‘саморобна суконна спідниця’ (ТС 1, 28), *Бекеша* < *бекеша* ‘куртка’ (Аркушин 1, 14), *Клец* < *клец* ‘китиця біля хустки, скатертини’ (Аркушин 1, 225), *Клефа*, *Клеха* < *клефа*, *клеха* ‘холоша’ (Аркушин 1, 225), *Ковтун* < *ковтун* ‘китиця’ (Аркушин 1, 232), *Колошва* < *колошва* ‘холоша’ (Аркушин 1, 228), *Курпіль* < *купіль* ‘личак, лапоть, ходак’ (Аркушин 1, 316), *Курта* < *курта* ‘жіноча свита’ (Аркушин 1, 225), ‘коротка свитка без підкладки’ (ТС 2, 253), *Кутас* < *кутас* ‘китиця’ (Аркушин 1, 226), *Летніков* < *Летнік* < *летнік* ‘чоловічий піджак’ (Аркушин 1, 281), *Шлапак* (пор. *шлапаки* ‘старі чоботи, туфлі’ (Бірыла 477)), *Шкабура* < **шкабура*, пор. блр. діал. *шкабурок* ‘старе, зношене взуття’ (ТС 5, 325), *Шугай* < *шугай* ‘свитка з домотканого сукна’ (Бірыла 481).

Незначна кількість антропонімів виникла від діалектизмів, що вказували на анатомічні поняття: *Клак* < *клак* ‘ікло’ (Аркушин 1, 225), *Клюба* < *клуб* ‘дзьоб’ (Аркушин 1, 228), пор. ще блр. діал. *клуб* ‘палиця для опори при ходьбі’ (ТС 2, 198)), *Требух* < *требух* ‘орган травлення тварини, нутрощі’ (Аркушин 2, 207);

– назви хвороб: *Жовна* < *жовна* ‘великий нарив на тілі’ (Аркушин 1, 158), ‘Базедова хвороба’ (ТС 2, 64), *Жога* < *жога* ‘згага, печія’ (Аркушин 1, 158), *Костриця* < *костриця* ‘заразна шкірна хвороба’ (Аркушин 1, 245), пор. ще блр. діал. *кастриця* ‘товста частина стебла льону’ (ТС 2, 224), ‘тверда частина пір’їни’, ‘хвоя’ (Шаталава 77), *Пукер* < *пукер* ‘мозоль’ (Шаталава 143), *Сухотюк* < *сухота*, пор. *сухоти* ‘хвороба, коли людина дуже худне’ (Аркушин 2, 161));

– назви споруд, їхніх частин, будівельних матеріалів: *Гушак* < *гушак* ‘одвірок’ (Аркушин 1, 115), *Каглик* (*кагло* ‘засувка, якою перебивають димохід для утримання тепла’ (Лисенко 89)).

Основи сучасних прізвищ засвідчують фонетичні та лексичні особливості північного наріччя, деякі з них зафіксовано також на території білоруського Полісся, волинського говору та інших говіркових масивів України, зокрема Гуцульщини, Бойківщини, Середньої Наддніпрянщини. Значна різноманітність прізвищ, мотивованих діалектизмами, наявність значного шару діалектної лексики в основах прізвищ яскраво відображають живомовне походження української антропонімії, специфіку та джерела її формування.

Цінність виявлених діалектних основ прізвищ у тому, що вони репрезентують етнографізми та архаїзми з території Полісся, відтворюють регіональну специфіку цього самобутнього ареалу, його матеріальну та духовну культуру. Існування таких давніх за походженням антропонімів ще раз підтверджує думку, що прізвища – це своєрідне дзеркало, в якому відображені історія, культура, побут народу, його світогляд, мова, духовні надбання та менталітет.

Умовні скорочення джерел

Аркушин – *Аркушин Г.Л.* Словник західнополіських говірок. Луцьк, 2000. Т. 1–2.

Бірыла – *Бірыла М.В.* Беларуская антрапанімія. 2: Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі. Мінск, 1969.

Головацкий – *Головацкий Я.Ф.* Материалы для словаря малоруського наречия, собр. в Галиции и север.-восточной Венгрии / Підгот. до друку Й.О. Дзендзелівський, З. Ганудель // Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. Пряшів, 1982. Т. 10. С. 311–612.

ДСБ – Дыялектны слоўнік Брэстчыны / Рэд. Г.М. Малажай, Ф.Д. Клімчук. Мінск, 1989.

Желехівський – *Желеховський Є., Недільський С.* Малорусько-німецький словар. Львів, 1886. Т. 1–2.

Корзонюк – *Корзонюк М.М.* Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика: зб. наук. праць / гол. ред. колегії І. Г. Матвіяс. Київ, 1987. С. 62–267.

Лисенко – *Лисенко П.С.* Словник поліських говорів. Київ, 1974.

Носович – *Носович И.И.* Словарь белорусского наречия. Санкт-Петербург, 1870.

СБук. Г – Словник буковинських говірок / За заг. ред. Н.В. Гуйванюк. Чернівці, 2005.

ТС – Тураўскі слоўнік / Склад. А.А. Крывіцкі (рэд.), Г.А. Цыхун, І.Я. Яшкін, П.А. Міхайлаў, Т.М. Трухан. Мінск, 1982–1987. Т. 1–5.

Шаталава – *Шаталава Л.Ф.* Беларускае дыялектнае слова. Мінск, 1975.

Практичне заняття № 17

Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні II

1. План як важливий засіб організації розумової праці та його різновиди.
2. Тези (вторинні, оригінальні) та їх змістово-організаційна структура. Основні вимоги до оформлення тез у вигляді публікацій.
3. Конспект – короткий письмовий виклад змісту книжки, статті, лекції. Види конспектів (плановий, текстуальний, вільний, тематичний, опорний).
4. Особливості конспектування наукової інформації, що сприймається на слух.

Практичні завдання

1. Укладіть план (простий чи складний) тексту, розміщеного на 85–86 сторінках цього посібника.
2. Складіть опорний конспект основних змін у новій редакції «Українського правопису» (2019).
3. Напишіть тези свого виступу на наукову конференцію «Фестиваль науки» СНУ імені Лесі Українки. Підготуйте їх до друку.
4. Опрацюйте статтю. Складіть тези, застосовуючи цитати та виписки.

Лариса Лісова

Прізвища Волині, похідні від назв страв

Прізвища, в яких відображені лексеми апелятивного походження, відтворюють побут, вірування, культуру й духовний світ українців. Саме в них відображені різні уподобання, а також ставлення людини до життя [4, 30]. У твірних основах прізвищ, похідних від назв страв, утілювалося побажання бути ситим, мати достаток у харчах або хоча б у якійсь конкретній їжі, але назва страви могла бути і влучним вуличним прізвиськом за уподібненням або порівнянням [7, 174]. Як зазначає П. П. Чучка, у чехів такі прізвища люди отримували за улюблені страви чи напої, а також за вміння їх виготовляти. Крім цього, такі найменування могли виникати і на підставі звичайних порівнянь [8, 427].

Прізвища, похідні від назв страв, стали об'єктом наукових студій П. П. Чучки, В. О. Горпинича та І. А. Корнієнко, Л. О. Кравченко та ін. Але ця група відапелятивних прізвищ Волині стала об'єктом наукового дослідження вперше. Вивчення антропонімії регіону доповнить уявлення про систему відапелятивних прізвищ України на сучасному етапі та в історичному розвитку.

Мета дослідження – здійснити лексико-семантичний аналіз прізвищ Волині, мотивованих назвами страв. Об'єктом аналізу стали прізвища Володимир-Волинського, Горохівського, Іваничівського, Ківерцівського, Локачинського, Луцького, Рожищенського районів. Із залучених для дослідження прізвищ до цієї групи належить 579 антропонімів.

Українська традиційно-побутова культура ґрунтувалася на цінностях хліборобської праці, культурі землі й родючості та шануванні головної цінності хліборобства – хліба. Антропоніми, утворені від назв різних видів хліба, найімовірніше, первісно виконували функцію некалендарних імен із бажальною семантикою. Від назв різних видів хліба та хлібо-булочних виробів виникло 90 прізвищ: *Балабух* < *балабух* 'невеликий круглий хліб із залишків тіста' [3, 69], *Баник* < *баник* 'смажений пиріжок, сирник' [2, I, 134], *Вергун*, *Булка*, *Буханкович*, *Колоб* < *колоб* 'круглий пиріг' [2, II, 515], *Кукелка* < *кукелка* 'калач, білий хліб, крендель' [2, III, 127], *Корж*, *Коржик*, *Кулипка* < *кулибка* 'вид печеного хліба, буханець хліба' [2, III, 132], *Медяник*, *Паляниця*, *Паляничка*, *Пиріг*, *Пирожик*, *Пундик* < *пундик* 'рід печива або пиріжків; ласощі' [6, 894]. Окремі прізвища мотивовані назвами різних видів обрядового хліба: *калита* (*Калита*, *Калитенко*, *Калитюк* < *Калита* < *калита* 'корж для ворожіння

в день св. Андрія'[6, 379]), *книши* (*Книши* < *книши* 'обрядовий хліб продовгуватої форми з білого тіста; книші носили в церкву на Проводи і Поминальницю' [1, I, 230]), *коровай* (*Коровайний, Коровайчук*), *мазурок* (*Мазурок* < *мазурок* 'спечена на Великдень закрученої форми булочка' [1, I, 301]), *перепічка* (*Перепечко* < *перепічка* 'маленька пасочка, яку залишають у священика після освячення пасок' [6, 539]).

На назви різних борошняних страв, а також страв, приготованих із круп, первісно вказували прізвища *Балмуш* < *балмуш* 'мамалига на сметані' [2, I, 128], *Вараниця, Вареник, Галушка, Затірка* < *затірка* 'рване прісне тісто, зварене у воді чи молоці' [1, I, 178], *Клюска* < *клюска* 'лінивий вареник' [2, II, 468], *Куліба* < *кулеба* 'густий переварений куліш' [5, II, 322], *Крупник*, < *крупник* 'картопляний суп із крупами' [1, I, 258], *Кулагін* < *кулага* 'борошняна страва' [9, 312], *Кулеша* < *кулеша* 'страва з кукурудзяного борошна' [6, 471], *Куліш, Маглей* < *маглей* 'страва з тіста і яблук чи вишень' [1, I, 300], *Мандрик* < *мандрик* 'сирник' [9, 361], *Обаревич* < *обара* 'опара, тісто' [2, IV, 126], *Солодуха* < *солодуха* 'страва із запареного гречаного борошна' [1, I, 161], *Фарамага* < *фарамага* 'назва страви із грибів, заправленої смаженим борошном', *Хамула* < *хамула* 'страва із житнього борошна, до якого додані варені вишні' [1, I, 224], *Чирка, Чирук* < *чир* 'мамалига' [9, 605].

Трапляються прізвища, похідні від назв овочевих, фруктових страв: *Бадович* < *баді* 'оладки з тертої картоплі' [3, 68], *Баланда* < *баланда* 'борщ з лободи' [1, I, 8], *Борщ, Борщевич, Ботвинюк* < *ботвинне* 'страва з води та оцту, куди добавляли кришені огірки, буряки, цибулю і часник' [1, I, 29], *Гамула* < *гамула* 'каша з яблук з медом' [2, I, 466], *Каплун* < *каплун* 'їжа, приготована з розтертої зеленої цибулі і засмачена олією та сіллю' [1, I, 209], *Капустняк, Комка* < *комка* 'картопляне пюре' [2, II, 539], *Мацігон* < *мацігон* 'дерун' [1, I, 308], *Соломатін* < *соломата* 'бовтанка, рідка каша' [2, V, 367], *Тюрін* < *тюра* 'солодка вода з закришеним у неї хлібом' [2, V, 695].

Прізвища *Балик, Бебух* < *бебух* 'нутроці тварини' [1, I, 13], *Богук* < *богук* 'начинений свинячий шлунок' [2, I, 220], *Верещака* < *верещака* 'страва з свинячої грудинки' [6, 82], *Ковбаса, Луй* < *луй* 'нутрянний свинячий жир' [1, I, 186], *Руль* < *руль* 'невеликий шматок сала' [2, V, 138], *Салевич, Сало, Сальніков* < *сальник* 'порізана свиняча печінка, перемішана з гречкою і засмажена' [5, IV, 98], *Скварка, Схаб'юк* < *схаб* 'шматок свинини або баранини з реберної частини туші' [2, V, 490], *Флячек* < *фляк* 'тельбухи, зварені в пшоняній каші' [6, 941], *Солонинка, Шкварка* утворені від назв м'ясних страв. Назвами молочних продуктів мотивовані прізвища *Бринза, Будз* < *будз* 'висушений сир' [5, I, 105], *Кисляк* < *кисляк* 'кисле молоко' [1, I, 220]), *Маселко, Маслечко, Масло, Маслянка, Молокович, Сирко, Сироватка, Сметана, Цвік* < *цвік* 'кисла сироватка' [9, 727].

Від назв напоїв утворені прізвища *Грушовник* < *грушовник* 'узвар із сушених груш' [2, I, 111], *Квас, Кисіль, Кисилевич, Сивуха*. На назви інших продуктів харчування вказують прізвища *Крохмаль, Крупей, Мигдаль, Петльований* < *петльований* 'пшеничне борошно тонкого помолу' [1, II, 42],

Тронь < *трон* 'риб'ячий жир' [2, V, 618]. Від назв відходів у процесі приготування їжі утворилися прізвища *Барда* < *барда* 'брага' [2, I, 141], *Брага*, *Лупинка* < *лупинка* 'лушпиння' [2, III, 332], *Макух* < *макух* 'залишки після вичавлення олії' [9, 357], *Суржик*, *Шкалуба* < *шкалуба* 'шкаралупа' [5, IV, 499].

Отже, в основах прізвищ Волині, мотивованих назвами страв, найактивніше відображені лексеми на позначення хлібо-булочних виробів, борошняних та овочевих страв. Кількісно меншу групу становлять антропоніми, похідні від назв м'ясних, молочних страв, напоїв. Корені, засвідчені сучасними спадковими антропонімолексемами, відображають особливості українського побуту та кулінарії. Сучасні прізвища Волині, мотивовані назвами страв, зафіксували у складі своїх основ шар архаїчної лексики та діалектизмів різних говіркових масивів.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. Луцьк : Вежа, 2000.
2. Етимологічний словник української мови / Р. В. Болдирев (уклад.). Київ, 1982–1989.
3. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика : зб. наук. праць. Київ: Наук. думка, 1987. С. 62–263.
4. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини. Київ: Факт, 2004. 198 с.
5. Словарь української мови / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.
6. Сучасний тлумачний словник сучасної української мови / В. В. Дубічинський (ред.). – Харків : ВД «Школа», 2006. 1008 с.
7. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ: Наук. думка, 1977. 236 с.
8. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Ужгород : Папірус, 2008. 671 с.
9. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник. Львів : Світ, 2005. 704 с.

Практичне заняття № 18

Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні III

1. Магістерська робота – самостійне наукове дослідження з актуальних проблем фаху.
2. Основні вимоги до виконання та оформлювання кваліфікаційної наукової роботи. Презентація роботи.
3. Рецензія і відгук як критичне осмислення наукової праці. Реквізити рецензії та відгуку. Мовні кліше для написання рецензії.

Практичні завдання

1. Визначте і запишіть *актуальність теми, мету і завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну, теоретичне значення і практичну цінність* своєї магістерської роботи.

2. З'ясуйте, в чому різниця між *рецензією* та *відгуком* (рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці). Обґрунтуйте свої міркування.

3. виправте помилки в оформленні бібліографії. Запишіть правильно.

1. Німчук В. В. *Проблеми українського правопису XX – початку XXI ст.* – Київ, Наук. думка. – 2002 р., 256 с.

2. Чучка П. П. *Слов'янські особові імена українців : істор.-етимол. словник*. – Ужгород : Ліра. 2011. – 432 с.

3. Фаріон І. Д. *Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей)*. – монографія / І. Д. Фаріон. – Вид. 3-тє, доп.: Івано-Франківськ. – Місто НВ. – 2013; 332 с.

4. Фаріон І. Д. «Правопис: форма чи сутність мови?». – *Українська мова*, 2002. – № 2, с. 15.

5. Скорук І. Д. *Малопродуктивні моделі прізвищ в антропоніміконі м. Луцька. Лінгвостилістичні студії: наук. журн. / редкол.: С. К. Богдан (гол. ред.) та ін. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, – 2017. – Вип. 7. С. 136–145.*

6. Хвіщук О. В. *Структурно-семантичний аналіз прізвищ жителів м. Нововолинська Волинської області: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Луцьк. – 2017. – 20 с.*

7. *Українська мова: енциклопедія / уклад.: В. М. Русанівський та ін. К., 2004. Вид. «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 824 с.*

4. Напишіть рецензію на будь-яку статтю з попередніх практичних занять.

5. Запишіть фонетичною транскрипцією: *у грубці, безжурний, зважся.*

6. Зробіть морфемний і словотвірний аналіз слів: *милозвучність, усиновлюючи, помешкання, розбагатіти.*

7. Поставте розділові знаки. Зробіть синтаксичний аналіз речень.

1. Страшні слова коли вони мовчать коли вони зненацька причаїлись коли не знаєш з чого їх почать бо всі слова були уже чиймись. 2. Це був момент тої глибокої задушевності яка так часто з'являється біля солдатського вогнища між людьми що пройшли вкупі довгу важку путь і зріднилися в боях.

ТЕМА 11. Документація адміністративно-канцелярського підстилю

Практичне заняття № 19

Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації

1. Класифікація документів.
2. Склад реквізитів документів. Вимоги до змісту та розташування реквізитів.
3. Оформлення сторінки.
4. Вимоги до тексту документа.

Практичні завдання:

1. виправте помилки в оформленні реквізиту «адресат» і запишіть правильно.

1. Міністерству освіти і науки України.

2. Професорові Ліпич Любові Григорівні, деканові економічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
3. Ректор Східноєвропейського національного ун-ту імені Лесі Українки проф. Ігор Ярославович Коцан.
4. Міністерство юстиції України, Управління справами, Головний спеціаліст Левчук Зоя Миколаївна.
5. Для декана ф-ту філології та журналістики Ю. В. Громика.
6. Ректорові КНЕУ Голобородько Геннадію Григоровичу.
7. Директорові Луцької школи-гімназії № 21 імені Михайла Кравчука Олегові Олександровичу Ковальчуку.

2. Виправте помилки в оформлюванні реквізиту «адресант» і запишіть правильно.

1. Від студентки біофаку 3 курсу Мирослави Богданівни Косюк, спеціальність біологія, заочна форма навчання.
2. Кравчук Сергій Іванович, студент економічного ф-ту 3 курсу, спеціальність облік і аудит, денна форма навчання.

3. Оформіть дату цифровим способом. Поясніть, де розташовують цей реквізит у документах.

Десятого грудня дві тисячі сімнадцятого року; п'ятого вересня дві тисячі дванадцятого року, двадцять першого січня двохтисячного року.

4. Зредагуйте і запишіть приклади з тексту розписки: 22 підручника, 302 зошита, 125 гривнів, 4 комп'ютера, 105 ручки, 203 олівця, 24 гривень, 101 комп'ютери.

5. Зредагуйте заголовок характеристики.

Характеристика студентки факультету філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Кравченко Світлану Петрівну, 2000 року.

6. Виправте помилки, якщо потрібно, у написанні власних особових назв.

Іванцевому (Іванців) Михайлові Дмитровичеві, Забіякові (Забіяка) Леоніду Павловичеві, Марковській Василені Тарасівній, Засуху (Засуха) Федору Кириловичу, Седиху (Седих) Орестові Любомировичеві, Розкіш Василю Васильовичу; Бандурці (Бандурко) Микиті Павловичу, Бандуркові (Бандурка) Миколі Сергієвичу, Ломаці (Ломага) Аркадієві Назарієвичу, Цьось Анатолію Васильовичу, Дейнезі (Дейнека) Яніні Вадимівній, Яцій (Яцій) Назарові Степановичу, Баца (Баца) Ірині Святославівній.

7. Напишіть заяву на ім'я декана факультету (наприклад, з проханням достроково скласти заліково-екзаменаційну сесію, надати академвідпустку чи звільнити від занять).

Практичне заняття № 20

Документація з кадрово-контрактних питань I

1. Резюме.
2. Автобіографія.
3. Характеристика.
4. Рекомендаційний лист.

Практичні завдання

1. Напишіть автобіографію.
2. Знайдіть помилки в оформленні характеристики. Зредагуйте і запишіть, доповнивши відсутніми відомостями. Вкажіть на характер помилок.

Характеристика

*Видана студентці 5 курсу
Харківського Національного
університету імені В. Н. Каразіна
Даниленко Інні Дмитрівній,
1997 року народження,
освіта – середня спеціальна*

Даниленко Інна Дмитрівна, студентка 5 курсу, яка навчається за спеціальністю міжнародні економічні відносини, успішно проходила перекладацьку практику у Посольстві республіки Ліван з 14.03.2018 по 14.04.2018 року. Вона виконувала переклади з української мови на англійську мову дипломатичних нот та економічних листів різного характеру.

Зарекомендувала себе як уважна та старанна студентка. Практику оцінено на відмітку «відмінно».

*Посол республіки Ліван в Україні
15.04.2018*

Юссеф Садака

3. Зредагуйте вислови, уживані в тексті автобіографії.

1. В 2015 році я вступив у Національний Авіаційний Університет, де навчаюся до теперішнього часу. 2. В 2017 р. поступив до Київського національного університету на економічний факультет, зараз являюся студентом 1 курсу. 3. На протязі 2010–2016 рр. вчився на юриста в університеті, який закінчив з гарними показниками.

4. Виправте помилки в оформлюванні документа:

Резюме

22.01.2018.

Особисті дані: Токарчук Тарас Миколайович, 12 травня 1990 року народження, одружений, проживає за адресою: м.Луцьк, проспект Волі, 15, кв.32;23-09-54.

Професійний досвід: працює бухгалтером у приватній фірмі, раніше працював бухгалтером на Луцькому автомобільному заводі.

Освіта: Луцький комерційний технікум, зараз навчається на економічному факультеті Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Знає українську, російську та англійську мови.

Мета: на заміщення вакантної посади головного бухгалтера.

5. Провідмініайте власні назви. Порівняйте відмінкові форми прізвищ. Поясніть, чим зумовлені різні системи відмінювання цих прізвищ:

- а) *Ігор Скляренко, Марія Скляренко;*
- б) *Петро Ломако, Микола Ломака;*
- в) *Орест Жнець, Мирослава Жнець;*
- г) *Ольга Іванова, Оксана Іванів.*

6. Складіть текст рекомендаційного листа.

Практичне заняття № 21

Документація з кадрово-контрактних питань II

1. Заява. Види заяв.
2. Наказ щодо особового складу.
3. Трудова книжка.
4. Трудовий договір. Контракт. Трудова угода.

Практичні завдання

1. Напишіть заяву (складну) на ім'я директора школи з проханням призначити на посаду вчителя української мови та літератури.

2. Зредагуйте тексти заяв. Запишіть правильні варіанти.

1. *Прошу допустити мене до здачі літньої сесії без заліку по інформації. Залік не здано вчасно по поважній причині.*

2. *Я, Коваль Наталія Сергіївна, дуже прошу Вашого дозволу прийняти мене на навчання за спеціальністю фінансовий менеджмент.*

3. *Прошу прийняти мене на роботу менеджером з навчання.*

4. *Прошу відпустити мене у відпустку на 5 днів за свій особистий рахунок, бо у мене буде екзаменаційна сесія з 05 по 20 червня 2017 року.*

5. *Дозвольте мені бути відсутнім на заняттях 23 квітня 2018 року.*

6. *Прошу Вашого дозволу на дострокове складання екзаменаційно-залікової сесії, яка запланована на червень 2018 року.*

7. *Я, студентка 23 групи Оріся Любомирівна Смаль, звертаюся до Вас з проханням: «Дозвольте мені взяти участь у конкурсі “Знавець української мови”, який відбудеться у м. Житомирі 27 квітня 2018 р. Повідомляю Вас про відсутність на заняттях протягом трьох днів».*

3. Зредагуйте і запишіть правильні варіанти заяв.

A.

*Директору луцької
загальноосвітньої школи № 27
Соловяненко Олені Леонідівні
від Семенової Лариси Тарасівної*

Заява.

Прошу прийняти мене на посаду вчителя іноземної мови.

До заяви додаю: копію диплому про закінчення вузу, автобіографію, трудову книжку, особистий листок з обліку кадрів, копію ідентифікаційного кода.

Підпис

Б.

*Директорові ООО «Еліт»
Кравченко Ігореві Ігоровичу
Від Чернишенко Тамари
Володимирівни, яка мешкає
за адресою: вул. Шопена, 3, кв. 5
м.Київ, тел. 430-17-18*

ЗАЯВА

Прошу прийняти мене на роботу на посаду юриста фірми.

Додаток:

- 1. Копія диплому про вищу освіту на одній сторінці в 1 прим.*
- 2. Трудова книжка.*
- 3. Особистий листок з обліку кадрів на 3 арк. в 1 прим.*
- 4. Копія паспорта.*
- 5. Копія ідентифікаційного кода.*

25.03.2018

(підпис)

4. Зредагуйте і запишіть правильний варіант наказу (про призначення на посаду...)

Київська середня школа № 15

Наказ

Щодо особового складу

Прийняти на роботу вчителя історії Шутейко В.В. з 1 вересня 2017 року з тижневим навантаженням 18 годин, встановити заробітну плату ...гривень.

Директор

середньої школи № 15 м. Києва К. Г. Волошин

5. Утворіть форму родового, давального, знахідного та орудного відмінків чоловічих прізвищ.

Бондар, Вітер, Гончар, Гонивовк, Гузь, Підкуймуха, Мороз, Музика, Токар, Павловський, Краснопольський, Іванців, Проконів, Півторадні, Смаль, Сокіл, Калинець, Палій, Кривоніжка, Кривоніжко, Кривий, Мудрик, Сташенко, Польських, Черних.

6. Знайдіть і виправте помилки, зумовлені впливом російської мови.

Замісник директора по виховній роботі, взаємовідношення в колективі, в одному екземплярі, заключити контракт, руководящий орган, займатися в

університеті, виписка з протоколу, любе питання, повістка денна слідує, рахую своїм обов'язком, самий молодший учасник, юридичне лице, на минулому тижні, вести себе, приймати участь, приймати міри, на протязі двох років.

7. Прочитайте, знайдіть помилки в оформленні. Зредагуйте, запишіть правильно.

До декана географічного
факультету СНУ
доц. Мельнійчуку
Михайлу Михайловичу.
старости 25 групи
Бондара І. В.

ЗАЯВА

Я, Бондар Ігор Валерійович, староста 25 групи географічного факультету, звертаюся до Вас з проханням дозволити нам 30.04.2019 року на практичному занятті з загального землезнавства (ІІІ парі) відвідати музей Лесі Українки. Екскурсію організовано кафедрою історії та культури української мови.

Підпис

27.04.2019

Практичне заняття № 22–23

Довідково-інформаційні документи

1. Прес-реліз як стисле повідомлення про важливу подію.
2. Звіт. Статистичні і текстові звіти.
3. Довідка.
4. Службові записки та особливості їх написання.
5. Протокол. Витяг із протоколу.

Практичні завдання

1. Напишіть пояснювальну записку на ім'я декана факультету (поясніть причину відсутності на певному заході).

2. Виберіть правильний варіант тексту доповідної записки та обґрунтуйте свій вибір.

А. 15 грудня 2017 року на другій зміні сталася пригода: Швець С. К. порушив правила експлуатації устаткування. Через це трохи не сталася аварія.

Б. Доводжу до Вашого відома, що 15 грудня 2017 року (друга зміна) виникла аварійна ситуація з вини робітника Швеця С.К., який порушив правила експлуатації устаткування. Вважаю, що до Швеця С. К. потрібно вжити суворих заходів дисциплінарного впливу.

В. Повідомляю Вам, що на другій зміні виникла аварійна ситуація з вини робітника Швеця С. К., який порушив правила техніки безпеки.

Г. Звертаюся до Вас з пропозицією вжити суворих заходів дисциплінарного впливу щодо Швеця С. К, оскільки він, знехтувавши правилами техніки безпеки, створив аварійну ситуацію.

3. Прочитайте тексти. Визначте, які це документи за: а) найменуванням, б) призначенням, в) походженням, г) складністю, д) формою. Зазначте спільні та відмінні ознаки цих документів. Назвіть відсутні реквізити.

А. Доводжу до Вашого відома, що студенти факультету міжнародних відносин брали участь в олімпіаді з англійської мови. Призові місця посіли такі студенти: Шевчук Денис (перше місце), Заремба Ярослав (друге місце). Пропоную вищеназваних студентів відзначити грошовими преміями.

Б. Студенти групи Хім Т-23 не з'явилися сьогодні на заняття з основ наукових досліджень (ІІІ пара) через те, що відвідували виставку ТЗН. Відвідання виставки організувала кафедра технічних засобів навчання.

4. Напишіть доповідну записку на ім'я декана факультету (від імені старости групи) про відрядження найкращих студентів групи на Всеукраїнську олімпіаду з української мови за професійним спрямуванням.

5. Проаналізуйте фрагменти пояснювальних записок. Виправте помилки.

Я, студентка Кравець Л. М., не змогла вчасно приступити до занять 5 вересня 2017 року. Займаючи посаду старости, я зіткнувся з проблемою катастрофічної нестачі аудиторій для проведення практичних занять. Рахую необхідним прийняти щодо Степанова С. Г. сурові міри дисциплінарної відповідальності. У відповідності з Вашим дорученням мною перевірені стан підготовки вузів до нового 2016-2017 учбового року.

6. Напишіть протокол загальних зборів студентів вашої групи з таким порядком денним:

1. Про виконання громадських доручень.

2. Про участь студентів групи у Фестивалі науки.

7. Прочитайте заголовки звітів. Відредагуйте їх, якщо потрібно. Допишіть відсутні відомості.

1. Про проведення тижня українського кіно у м. Києві голови Співки українських кінематографістів з 14.01.2017 до 20.01.2017.

2. Студентки економічного факультету Сологуб Надії Іванівни.

3. Броварської гімназії імені С. І. Олійника за 2015-2016 навчальний рік.

4. Про результати літньої екзаменаційної сесії за 2017 рік.

5. Про виробничу практику студента Науменка С. В.

8. Запишіть речення відповідно до правописних норм. Укажіть на характер помилок.

Згідно плану кафедри, було проведено заняття та подано для обговорення плани конспекти занять. Упродовж звітнього періоду, відвідувала відкриті заняття вчителів. За час педагогічної практики проводила позакласну роботу зі спеціальності, лінгвістичну вікторину, тиждень української мови. Практика допомогла виробити практичні уміння й навички проводити уроки різних типів, перевіряти будьякі види письмових робіт. Педагогічна практика

поглибила і закріпила знання набуті в університеті з фахових і психолого педагогічних дисциплін, випробувати себе, як класний керівник.

9. Виберіть правильно оформлений варіант тексту довідки. Обґрунтуйте свій вибір.

1. Журавльова Олена Сидорівна (1982 р.н., паспорт серії АС №25345) мешкає в м. Києві з 5 травня 2005 року за адресою: вул. Обсерваторна, буд. 10, кв. 15.
2. Олена Журавльова (1982 р.н., паспорт серії СА №25345) прописалася в м. Києві 5 травня 2005 року і мешкає в місті до цього часу (за адресою: вул. Обсерваторна, буд. 10, кв. 15).
3. Олена Журавльова переїхала до м. Києва з сім'єю 5 травня 2005 року і мешкає в місті за такою адресою: вул. Обсерваторна, буд. 10, кв. 15.

10. Знайдіть помилки в оформленні документа. Зредагуйте і запишіть. Визначте, який це документ за: а) призначенням; б) походженням; в) формою; г) місцем виникнення; д) стадією створення.

*Виписка з протоколу
про засідання загальних зборів студентів І курсу
факультету міжнародних відносин СНУ
від 15 грудня 2018 року*

Присутні: замісник декана Коваль Г. І., куратори груп (зазначено прізвища та ініціали), студенти І курсу (загальна кількість).

Повістка денна: 1. Про успішну підготовку студентів до першої заліково-екзаменаційної сесії (інформація кураторів груп).

2. Про переведення двох студентів з платної на державну форму навчання.

СЛУХАЛИ: Інформацію Г. І. Коваль про можливість переведення двох кращих студентів на державну форму навчання.

ВИСТУПИЛИ: Куратори груп, які схарактеризували стан успішності групи загалом і назвали студентів з найвищим рейтингом успішності, які можуть бути рекомендовані до переведення на державну форму навчання (кожен виступ записано окремо).

УХВАЛИЛИ: Просити ректорат університету перевести на державну форму навчання таких студентів: Максимчука В.П., Борисюка М.В. (12 гр.)

Оригінал підписали:

Голова зборів

підпис

Приступа Г.О.

Секретар

підпис

Коменда О.І.

20.12.2018

11. Знайдіть помилки в оформленні документа. Зредагуйте і запишіть.

Деканові біологічного факультету

СНУ імені Лесі Українки

доц. Поручинському Андрію

доц. кафедри неорганічної хімії

Проц В. П.

Доповідна записка

Я, доц. кафедри неорганічної хімії Проц Віктор Петрович, повідомляю Вам, що протягом II семестру студентка Корнелюк С. Т. пропустила 26 академічних годин, має не атестації, числені зауваження. Прошу прийняти міри до студентки Корнелюк С.Т.

25.03.2019

Підпис

12. Напишіть прес-реліз, в якому анонсовано Всеукраїнську студентську олімпіаду з української мови (15–16 травня 2020 року в м. Луцьку).

Практичне заняття № 24

Етикет ділового листування

1. Лист та його призначення.
2. Класифікація листів.
3. Реквізити листа та їх оформлювання.
4. Етикет ділового спілкування.

Практичні завдання

1. Напишіть лист, в якому ви просите вибачення за те, що не прийшли на ділову зустріч, про яку домовлялися не особисто, а через секретаря. Поясніть, що помилка сталася через прикре непорозуміння.

2. Напишіть лист-подяку організації, яка фінансово підтримала важливу добродійну акцію.

3. Зредагуйте словосполучення та речення.

Заказний лист, накладна плата, до востребованія, поштвий ящик, відкритка, ми переписуємося, службова переписка, переписуватися з партнерами, ви принесли лист не по адресу, подай правильний адрес, отримав перевод на гроші, мова йде про саме важке, в письмовій формі, бланки на ісході, подати запит, в порядку винятку, в остаточнім рахунку, привілейоване положення, для підтримки престижу, наздогнати упушене, згідно листа, запутана справа.

4. Поясніть значення слів *адреса, адрес, адресат, адресант*. Складіть речення з цими словами.

5. Зредагуйте текст листа

Шановні панове!

Ми просимо надіслати нам прескуранти (прайсси) на всі види вашої продукції. Ваша фірма являється головним дистрибутором з продажі поперечно-шліфувальних верстатів в Україні. Ото ж просимо насамперед

повідомити, на яких умовах Ви могли б заключити довгостроковий договір поставки.

6. Зредагуйте поданий текст листа, виберіть із дужок один із варіантів слова, визначте характер помилок.

Вельмишановний Ілля Дмитрович!

Оргкомітет по проведенню конференції «Українська мова (у,в)чора, сьогодні, завтра (в, на) Україні» підтверджує, що Вашу доповідь по темі «Мовна політика (в, на) Україні» внесено (до, в) програми (у) конференції, яка планується відбутися 21 лютого 2018 року. Перше пленарне засідання почнеться в 10 годин, заключне – в 16 годин.

Запис учасників конференції буде проводитися в 9 годин (в, у) приміщенні Будинка профспілки по адресу вул. Хрещатик, 7.

З повагою ...

7. Прочитайте текст документа. Визначте, який це документ за: а) найменуванням; б) призначенням; в) походженням; г) місцем виникнення; г) формою; д) складністю. Назвіть його реквізити. З'ясуйте, які реквізити відсутні.

11.12.2018 № 34/5-78

Про виготовлення бланків

Просимо виготовити бланки індивідуальних планів роботи викладачів на папері видавництва у кількості 1 (однієї) тисячі штук протягом першого кварталу 2019 року. Оплату гарантуємо.

8. Подайте іменники у формі кличного відмінка.

Ігор Васильович, Петро Михайлович, Ольга Василівна, Любов Григорівна, голова зборів, доповідач, пан директор, шановний президент компанії, адвокат, секретар, референт, високоповажний суддя, засновник фірми, редактор, економіст, громада, поетеса.

9. Зредагуйте текст листа.

Шановний Андріє Павловичу,

На протязі минулих шести неділь вам було вислано три офіційні нагадування про заборгованість нашої компанії.

Шкода, що ми не отримали жодної відповіді від Вас, а в сьогоднішньому звіті бухгалтерії Ваші платежі знову помічено як неоплачені.

Як ділова людина Ви звичайно розумієте всю складність ситуації. Якщо раніше наша співробота була доволі плодотивною, то тепер продовження її можливе лише у випадку погашення боргу. Тому попереджаємо: якщо до 24.03.2018 року заборгованість не буде погашено, то в нас не буде іншого виходу, як закрити Ваш рахунок.

З повагою до Вас

(підпис)

ТЕМА 12. Оформлення документації вчителя-словесника і філолога-дослідника

Практичне заняття № 25–26

Основна документація

1. Календарно-тематичне планування. Програма навчальної дисципліни.
2. План-конспект уроку та практичного заняття з української мови.
3. Ведення класного журналу та журналу академічної групи.

Практичні завдання

1. Ознайомтесь із методичними рекомендаціями до календарно-тематичного планування навчального матеріалу. Зредагуйте запропонований варіант.

Методичні рекомендації щодо принципів складання
тематичного плану викладання української мови

1. Календарне планування навчального матеріалу здійснюється вчителем безпосередньо у навчальних програмах або в окремому зошиті.

2. Навчальний матеріал обов'язково розподіляється на навчальні теми, кількість яких протягом семестру нормована.

3. Протягом семестру, як правило, плануються три теми у випадку, коли викладання навчального предмету відбувається протягом двох навчальних годин щотижня.

4. Навчальні години між трьома темами розподіляються пропорційно, оптимальна кількість годин однієї теми (чи підтеми) – 5-10 годин. Найкращий варіант 8-12 годин.

5. Якщо тема занадто коротка (4-5 годин), недостатньо часу на формування вмінь та навичок. Якщо тема занадто тривала, відбувається переобтяження навчальною інформацією, яку треба засвоїти учням.

6. Основною одиницею оцінювання є навчальна тема, обсяг якої в лінгвістичній змістовій лінії може бути в середньому 5-10 годин, а інколи дещо більше чи менше. При цьому теми, розраховані на значну кількість навчальних годин (наприклад, «Іменник», «Дієслово»), розподіляються на підтеми (наприклад, «Іменник як частина мови», «Правопис і стилістичні засоби іменників»).

7. Пропорційно впродовж трьох тем розподіляються години для проведення уроків розвитку мовлення.

8. Проведення контрольного уроку для перевірки мовних знань та вмінь не рекомендується проводити на останньому тижні I семестру, тому години останнього тижня рекомендується присвятити проведенню уроків розвитку мовлення і врахувати їх у склад годин теми № 4.

9. Календарне планування рекомендується розробити на весь навчальний рік, а потім уточнити календарне планування на I семестр.

10. Як правило, I семестр триває 16 тижнів, а II семестр – 19 тижнів. Тому програмові години на реалізацію мовленнєвої лінії програми (уроки розвитку мовлення) розподіляємо між семестрами майже порівну, менше половини загальної кількості годин у I семестр, більше половини – у II семестр.

11. Стосовно змісту запланованих уроків години розподіляються протягом навчальної теми таким чином: більшість годин (але не менше 5) планується на проведення уроків мовної лінії програми, 2-3 години на проведення уроків розвитку мовлення, 1 година на контрольний урок для перевірки мовних знань та вмінь разом з перевіркою аудіювання чи читання мовчки..

12. В I та II семестрі протягом однієї з тем планується ще 1 контрольний урок для написання переказу (I семестр) чи твору (II семестр).

2. Опрацюйте подану інформацію (зредагуйте, якщо потрібно) про план-конспект уроку і висловіть свою думку.

А. *Тема, мета заняття, його тип, методи і прийоми проведення, засоби наочності й технічні засоби навчання, використана в процесі підготовки до заняття література – усе це інформовано... (де і чому?) Обґрунтуйте відповідь.*

Б. *У конспекті орієнтовно виділяють такі головні етапи навчального заняття:*

- *актуалізація опорних знань і чуттєвого досвіду школярів;*
- *розкриття значущості теми та мотивація пізнавальної діяльності учнів;*
- *формування системи знань, умінь, навиків учнів;*
- *закріплення, застосування знань, умінь, навичок у різноманітних ситуаціях;*
- *домашнє завдання на наступний урок чи інше заняття;*
- *підведення підсумків обговорення досягнутих результатів, вражень, думок.*

Послідовність етапів заняття може бути різною (залежно від його типу). Продовжіть висловлену думку.

В. *Молоді вчителі у конспекті зазначають:*

• *способи, прийоми актуалізації опорних знань (основних понять, визначень, висновків, формул, які учні засвоїли раніше і застосовують у практичній діяльності), необхідних для сприймання учнями нового змісту;*

• *способи актуалізації позапрограмних знань школярів (знань, набутих з різних джерел інформації, що стали частиною життєвого досвіду); налагодження зв'язку з пройденим матеріалом; поглиблення понять, засвоєних*

на минулому занятті; форми регулювання роботи класу, отримання зворотного зв'язку (питання, короткі самотійні повідомлення учнів (бажано вказати прізвища учнів, які будуть залучені до різних видів роботи), індивідуальні завдання, практичні та лабораторні роботи тощо).

Г. На етапі **мотивації** пізнавальної діяльності учнів слід визначити способи постановки мети, розкриття особистісної значимості теми для учнів, пробудження у них інтересу до певного змісту, роботи на занятті, створення емоційного настрою класу, тобто здійснення психологічної підготовки школярів до сприймання нового матеріалу.

З цією метою, залежно від рівня готовності класу, змісту теми, можна використати незвичайний, навіть парадоксальний матеріал, проблемну ситуацію, аналогію, несподіване порівняння, ілюстрації, наочні посібники, технічні засоби. Можна стисло описати бесіду, діалог чи дискусію, в процесі яких учні висловлюють міркування щодо теми, очікування, уявлення.

Г. Після підготовчого етапу в конспекті описують **зміст активного навчання** шляхом взаємодії вчителя та учнів:

- виділяють логічно пов'язані етапи організації спільної навчально пізнавальної діяльності вчителя та учнів;

- зазначають нові факти, положення, уміння та навички, якими повинні оволодіти школярі; описують характер організації діяльності учнів, способи співпраці учителя та школярів, застосування методів і прийомів, що забезпечують продуктивне оволодіння матеріалом певним контингентом учнів, форми їхньої навчальної діяльності й міжособистісної взаємодії;

- формулюють різні типи питань, способи стимулювання класу до розв'язання різних типів завдань;

- накреслюють способи перевірки рівня розуміння, осмислення учнями знань, володіння уміннями й навичками, оцінювання досягнутих результатів;

- зазначають прізвища учнів, які будуть залучені до конкретного виду роботи із врахуванням їхніх індивідуальних особливостей.

Д. Завершальний етап уроку передбачає відпрацювання; вдосконалення; застосування знань, умінь і навичок учнів, оцінення рівня їх сформованості.

3. Ознайомтеся з Правилами ведення класного журналу і поясніть, як ви розумієте основні вимоги. Поділіться власним досвідом щодо позитивних і негативних моментів ведення викладачами своїх сторінок у журналі академгрупи.

4. Ознайомтеся з програмою навчальної дисципліни «Українська мова в професійному спілкуванні», поданою на сторінках 7–10 цього посібника. Програму укладено відповідно до навчального плану підготовки магістрів, з яким можна ознайомитися на сайті університету чи факультету.

Практичне заняття № 27–28

Допоміжна документація

1. Протокол (витяг із протоколу).
2. Характеристика на учня (студента) та її призначення.
3. Рецензія та її складники.
4. Звіт про асистентську практику.

Практичні завдання

1. Прочитайте рецензії, зредагуйте, якщо потрібно. Висловіть думку про структуру тексту рецензії та його мовні особливості (що засвідчують чіткість, послідовність і т. д.).

Рецензія

на методичну розробку

«Формування та розвиток всебічно розвиненої особистості в контексті самостійної роботи з довідковою літературою в початкових класах»

учителя-методиста ЛНВК

«ЗОШ № 7 I-III ст. – природничий ліцей» м. Луцька

Танської Ольги Олександрівни

Проблема формування та розвитку всебічно розвиненої особистості в контексті самостійної роботи учнів з довідковою літературою особливо актуальна в сучасній школі, оскільки для надання якісної освіти потрібно сформувати в учнів навички самостійного здобуття знань, отримання необхідної інформації з різних джерел, зокрема й з довідників та словників.

Ефективність самостійної роботи в процесі навчання багато в чому залежить від умов її організації, змісту й характеру завдань, логіки її побудови, джерела знань, взаємозв'язку наявних і передбачуваних знань у змісті завдань, якості досягнутих результатів під час виконання цієї роботи.

Працюючи з такими корисними посібниками, як словники, енциклопедії, довідники, періодичні інформаційні видання, учні збагачують свій лексичний запас, уточнюють та активізують його; формують навички роботи з тлумачними словниками, які ознайомлюють з лексичним значенням тих слів, змісту яких вони не розуміють; виконують практичні вправи на використання синонімів, антонімів, багатозначних слів; формують та удосконалюють орфографічні та орфоепічні навички; глибше пізнають специфіку жанрів тих художніх творів, які вивчають на уроках читання тощо.

У методичній розробці О. О. Танської подано (на основі багаторічного досвіду) важливі рекомендації щодо використання довідкової літератури, запропоновано список джерел, якими може

послугуватися вчитель, та конспекти уроків і позакласних заходів тощо. Автор наголошує, що важливу роль у такій роботі відіграє підготовчий момент, коли учні самостійно добирають матеріал, компонують його, відбирають основну інформацію, щоб потім озвучити її на уроці чи позакласному заході.

Робота з довідковою літературою на уроках і позаурочний час за умови її систематичності, як вважає автор, істотно підвищує рівень пізнавальної активності учнів, забезпечує розвиток мотиваційної сфери загалом, сприяє встановленню адекватної самооцінки та підвищення статусу учня зокрема, формує прогресивні особистісні якості.

На нашу думку, використання методичної розробки О. О. Танської «Формування та розвиток всебічно розвиненої особистості в контексті самостійної роботи з довідковою літературою в початкових класах» вчителями, а також студентами педагогічних вишівсприятиме реалізації програмових вимог щодо мовної освіти і мовленнєвого розвитку молодших школярів.

Рецензія
на рукопис

«Словотворення в сучасній українській мові»

старшого викладача факультету довузівської підготовки

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Ярощука Григорія Івановича

Словотворення – один із важливих мовних аспектів, який важче засвоюється учнями загальноосвітньої школи і спричинює певні труднощі під час проходження зовнішнього незалежного оцінювання.

Укладений методичний посібник добре структурований: містить пояснювальну записку, вміло викладений теоретичний матеріал, який скрупульозно охоплює всі положення щодо визначення твірних основ, словотворчих засобів та способів творення простих і складних слів, і тестові завдання, які допоможуть учням шкіл та абітурієнтам добре засвоїти матеріал.

Заслуговує на увагу й сам підхід до висвітлення теоретичних положень стосовно морфологічних і неморфологічних способів творення, причому детально описаний сам процес творення іменників, прикметників, дієслів, прислівників, що також сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Вважаємо, що цей методичний посібник призначений для якісної самопідготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання з розділу «Словотвір», а також може бути використаний

учителем для організації та індивідуалізації навчання української мови учнів. Поєднання самопідготовки учнем за посібником і співробітництво його з учителем з метою підвищення власної мовної компетентності є оптимальним, бо вдосконалити набуті вміння і навички можна лише під надійним керівництвом учителя.

Варто зазначити, що рубрика «Запам'ятай» зосереджуватиме увагу учнів на більш важливих мовних моментах, які вкрай необхідні для правильного визначення способів словотворення.

Отже, рецензований посібник відповідає усім вимогам до навчально-методичної літератури і може бути рекомендований до друку.

Рецензент

доцент кафедри історії
та культури української мови
І. Скорук

2. Напишіть Витяг із протоколу засідання кафедри про рекомендацію до друку навчального посібника (на основі вищеподаної рецензії).

3. Напишіть характеристику на учня (студента), скориставшись набутим досвідом спілкування під час асистентської практики (чи педагогічної практики в школі).

4. Укладіть письмовий звіт про свою асистентську практику.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Мова як основа національної культури та ідентичності.
2. Мовна освіта й мовне виховання.
3. Мовна особистість вчителя-словесника і викладача-філолога.
4. Поліфункційний статус української мови в діячій мові.
5. Джерела вивчення історії української писемності.
6. Стан і статус української мови в сучасному світі.
7. Історія розвитку стилів української літературної мови.
8. Зміна і кодифікація мовних норм у процесі розвитку мови.
9. Норми українського правопису: історія становлення, суперечливі моменти, лінгвоцид.
10. Орфоепічні та акцентуаційні норми української мови.
11. Самобутність української фонетики.
12. Лексичні норми та причини їх порушень.
13. Лінгвістична мотивація полісемії.
14. Типологія і функційне навантаження омонімів, паронімів, синонімів, антонімів у текстах.
15. Активний і пасивний словник мови /мовця.
16. Текстотвірний потенціал нейтральної та стилістично забарвленої лексики. Стилістично маркована лексика.
17. Фахова термінологічна система (лінгвістична, літературознавча), історія її розвитку.
18. Іншомовні слова у текстах професійної тематики. Пуризм як мовне явище.
19. Українське словникарство в діячій мові та синхронії.
20. Особливості словотвірної системи української мови.
21. Морфологічні норми. Самобутність морфологічної системи української мови.
22. Іменник як центральна частина мови: тематичні групи домінантної лексики (на матеріалі фахових наукових текстів).
23. Відмінкова система іменника. Правопис відмінкових закінчень (складні позиції).
24. Прикметник, числівник, займенник у текстах фахової літератури: питання норми.
25. Дієслово, його роль у формуванні предикатно-аргументної структури речення.
26. Сильова роль способових форм, безособових дієслів та інфінітива у професійному мовленні.
27. Прислівник у фаховому мовленні: особливості творення і написання. Дієприслівник.
28. Використання та правопис прийменників, сполучників, часток у професійному мовленні.
29. Український мовленнєвий етикет. Комунікативні умови вживання формул ввічливості.

30. Мовний етикет у науково-педагогічній діяльності філолога. Синтаксичні норми як вияв індивідуальності мови.

31. Специфіка фахового спілкування філологів у різних комунікативно-мовленнєвих ситуаціях.

32. Структура усного прилюдного виступу. Логіка та емоції в промові.

33. Прийоми впливу на аудиторію. Основні вимоги до мови оратора.

34. Дискусія в усній і писемній формі: доведення, спростування, опонування. Мовні звороти початку і кінця репліки, стратегія мовця.

35. Стель, підстель і жанр. Лінгвістичні вимоги до жанрів різних стилів.

36. Ознаки тексту. Текстові та метатекстові одиниці.

37. Особливості синтаксичних норм.

38. Мовно-стилістичні доміанти текстів різних функційних стилів.

39. Пунктуаційні норми: кодифіковані та авторські розділові знаки.

40. Лінгвістичні аспекти редагування. Класичне редагування. Літературне редагування.

41. Логічні аспекти редагування.

42. Цитування в усному та писемному фаховому мовленні. Оформлення покликань.

43. Види та мовні засоби наукової документації філолога-дослідника.

44. Мовні норми та мовні штампи в документації адміністративно-канцелярського підстилю.

45. Документи з кадрово-контрактних питань.

46. Довідково-інформаційні документи.

47. Оформлення документації вчителя-словесника.

48. Етикет ділового листування.

49. Суть і види перекладу (буквальний, адекватний, реферативний, анотаційний)

50. Типові помилки під час перекладу наукових текстів українською мовою (з російської).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексієнко Л. А. Мова науки і національна мова // Українська мова й сучасність. Київ: Вища шк., 1991. С. 33–38.
2. Антисуржик : [навч. посіб.] / О. Сербенська, В. Бабенко та ін.; за заг. ред. О. Сербенської. [2-ге вид., допов. і перероб.]. Львів: Вид-во ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 258 с.
3. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. Київ: Рідна мова, 1998. 475 с.
4. Голосовська Г. Українська мова для всіх : навч. посіб. 2-ге вид., випр., доповн. Київ: ВЦ «Академія», 2015. 208 с.
5. Жайворонок В. В., Бріцин В. М., Тараненко О. О. Українська мова в професійній діяльності : навч. посіб. Київ: Вища шк., 2006. 431 с.
6. Когут О. І. Основи ораторського мистецтва : практикум. Тернопіль: Астон, 2005. 296 с.
7. Корж А. В. Українська мова професійного спрямування : навч. посіб. Київ: Правова єдність, 2009. 296 с.
8. Корніяк О. М. Мистецтво гречності : Чи вміємо ми себе поводити? Київ: Либідь, 1995. 96 с.
9. Кочан І. М., Токарська А. С. Культура рідної мови. Львів: Світ, 1996. 232 с.
10. Культура фахового мовлення : навч. посіб. / за ред. Н. Д. Бабич. Чернівці, 2005. 496 с.
11. Левчук І., Матяшук Л. Основи культури мовлення : особливості, поради, роздуми : навч. довід. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 164 с.
12. Лінгвістичний аналіз: практикум : навч. посіб. [М. І. Калько, Г. Р. Передрій, В. В. Калько та ін.]; за ред. Г. Р. Передрій. Київ: ВЦ «Академія», 2013. 280 с.
13. Літературне редагування : підручник / укл. Різун В. В. Київ: Либідь, 1996. 240 с.
14. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі : [навч. посіб. для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»]. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.
15. Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Українська мова. Сучасний довідник. Орфографія, стилістика, граматики, пунктуація. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. 656 с.
16. Мельничайко В. Я., Криськів М. Й. Порушення мовних норм та способи усунення їх // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Психологія і педагогіка. 2014. Вип. 29. С. 166–171.
17. Микитюк О. Культура мовлення: особливості, завдання, цікавинки : навч. посіб. 2-ге вид., зі змін. та допов. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. 236 с.
18. Микитюк О. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма : навч. посіб. 4-те вид. зі змінами. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. 440 с.

19. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами. 2-е вид., перероб. та доп. Київ: Центр навч. л-ри, 2009. 392 с.
20. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Знання, 2006. 291 с.
21. Томан Іржі. Мистецтво говорити / перекл. з чес. В. І. Романця. Київ: Вид-во «Україна», 1996. 271 с.
22. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : Академія, 2010. 213 с.
23. Сербенська О. Культура усного мовлення: практикум : навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2004. 204 с.
24. Ставицька Л. О. Гендер : мова, свідомість, комунікація. Київ: КММ, 2015. 440 с.
25. Стахів М. Український комунікативний етикет : навч.-метод. посіб. Київ: Знання, 2008. 245 с.
26. Струганець Л. Мовнокомунікативна компетентність учителя-лідера : навч. посіб. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с.
27. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб. Київ: НАДУ, 2008. 184 с.
28. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : [монографія]; вид. 3-тє, доп. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.
29. Шевчук С. В., Лобода Т. М. Українська мова на щодень, на щомить (для державних службовців) : навч. посіб. Київ: Атіка, 2004. 392 с.
30. Ющук І. П. Українська мова. Вправи : навч. посіб. Київ: Либідь, 2009. 368 с.
31. Яворський А. Ю. Лінгвістичні та логічні засади редагування : збірник завдань і вправ. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 168 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЗРАЗКИ МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Варіант 1

1. Літературна мова – це:

1. Відгалуження загальнонародної мови, вживане в середовищі окремих соціальних, професійних, вікових та інших груп населення.
2. Унормована, загальновизнана форма національної мови.
3. Різновид національної мови, вживання якого обмежене територією чи соціальною групою людей.
4. Тип національного мислення, тип національної культури, філософії та психології, що може реалізуватися в різноманітних варіантах мовної, мовленнєвої і національно-культурної діяльності.

2. Мовна норма – це:

1. Правильне вживання граматичних форм слів, усталена побудова словосполучень і речень.
2. Правила функціонування мовної системи, які склались історично і сприймаються як зразок суспільного спілкування на певному етапі розвитку мови і суспільства.
3. Правила вживання слів відповідно до теми і мети висловлювання.
4. Правила орфографії і пунктуації.

3. Залежно від призначення словники поділяються на два типи:

1. Енциклопедичні й лінгвістичні.
2. Загальні й спеціальні (галузеві).
3. Одномовні й перекладні.
4. Алфавітні та зворотні.

4. Правильну відмінкову форму мають такі числівники:

1. Дев'ятистам сімдесяти п'яти (Д.в.).
2. Дев'ятьомстам семидесяти п'яти (Д.в.).
3. Сорока трьома (О.в.).
4. Дев'ятьстами трьома (О.в.)
5. Дев'яносто шести (Д.в.)

5. Нормативні такі словосполучення:

1. Енергичний болільник.
2. Відсутній через хворобу.
3. Координуюча рада.
4. Білети в театр.
5. Зустрілися біля четвертої години.
6. Заступник директора.
7. Приймати участь.
8. Говорити українською мовою.
9. Вечірній Токіо.
10. На протязі двох днів.

6. У якому рядку у всіх словах правильно виділено наголошені склади?

1. ВИмога, ВИтрата, децимЕТр, кОрисний.
2. ДочКА, псевдонІм, серЕдина, черговИЙ.
3. БуЛА, сОбі, нЕсти, вІрші.
4. ВимОва, вІдомість (список), відомІсть (повідомлення), пІдлітковий.

7. Разом пишуться такі складні прикметники:

1. Південно/слов'янський.
2. Вище/згаданий.
3. Науково/обґрунтований.
4. Літературно/мистецький.
5. Історико/філологічний.
6. Суспільно/корисний.
7. Високо/кваліфікований.
8. Західно/поліський.

8. Розділові знаки пропущено у таких реченнях:

1. Людина багата і нездоланна, коли вирощує хліб на щастя людям, коли вічною працею береже світ, коли плекає мову (І. Вихованець).
2. Істинне красномовство, на думку Ф. Ларошфуко, це вміння сказати все, що треба і не більше ніж треба (З посібника).
3. Найскладніше в житті зрозуміти, який міст треба перейти, а який спалити (М. Дочинець).
4. Ображати тебе не хочу я, прошу тільки, щоб ти зрозумів не розстрілою часу робочого кулетною чергою слів! (Л. Костенко).

9. Призначення якого стилю полягає в активному впливі на реципієнта, у спонуканні до діяльності, у пропаганді певних думок, переконань?

1. Художнього.
2. Офіційно-ділового.
3. Публіцистичного.
4. Епістолярного.
5. Наукового.

10. Закритими називають запитання на зразок:

1. Ви навчаєтеся в Луцьку?
2. Ви проходили зовнішнє тестування з іноземної мови?
3. У який спосіб можна вдосконалити систему зовнішнього тестування випускників шкіл?
4. Ви навчаєтеся на державній формі?
5. Навіщо Ви здобуваєте вищу освіту?

11. Комунікативна ознака мови, пов'язана з правильною вимовою, відсутністю позалітературних елементів (діалектизмів, канцеляризмів, слів-паразитів тощо), – це:

1. Логічність.
2. Точність.
3. Чистота.
4. Образність.
5. Багатство мовлення.

12. Який закон спілкування відображає таку закономірність: що більше людина виділяється в оточенні, то більше про неї лихословлять?

1. Закон дзеркального розвитку спілкування.
2. Закон притягання критики.
3. Закон самовиникнення інформації.
4. Закон спотворення інформації.
5. Закон мовленнєвого посилення емоцій.

13. Нормативні такі мовні конструкції:

1. Праці з історії медицини; близько двох тисяч гривень.
2. Управління фізичної культури і спорту; зраджувати друзям.
3. Добре відноситися до роботи; півтора рази.
4. Заняття згідно розкладу; навчати інформатики.
5. Взяти участь у змаганнях; опанувати іноземну мову.

14. У науковому тексті нормативними є такі вислови:

1. Стаття присвячується...
2. У статті розглядається...
3. Стаття присвячена...
4. У статті досліджується...
5. У статті проаналізовано

15. У науковому тексті нормативними є такі вислови:

1. З теореми слідує...
2. Як було зазначено...
3. До таких понять належать...
4. Розглянуто актуальні проблеми.
5. На заключення слід сказати про..

16. У поданому уривку слід відредагувати такі слова або словосполучення:

Більшість дослідників (1) зазначають (2), що актуальне членування речення не являється (3) синтаксичним явищем (4).

17. Правильно перекладено дієприкметники на позначення процесових понять у таких рядках:

1. Уточнювальний, перерозподільний, керуючий.
2. Опромінювальний, координаційний, рухомий.
3. Відокремлювальний, гальмівний, наступаючий.
4. Узагальнювальний, визначальний, металовмісний.
5. Відповідальний, відтворюючий, звужуючий.

18. Закінчення –у в родовому відмінку мають такі власні назви:

1. Кривий Вал.
2. Дніпро.
3. Стир.
4. Ватикан.
5. Кавказ.
6. Івано-Франківськ.

19. У вступі публічного виступу варто уникати таких висловлювань:

1. Перепрошую, що займаю Ваш час...

2. Тема вирізняється актуальністю...
3. Основне було сказане попереднім доповідачем...
4. Специфіка теми виступу полягає в тому, що...

20. Відкритими називають запитання на зразок:

1. До якої групи слов'янських мов належить українська мова?
2. Хто був зачинателем нової української літературної мови?
3. Які заходи Ви могли б запропонувати для утвердження державного статусу української мови?
4. Яка Ваша думка щодо здійснюваної мовної політики в Україні?
5. Кому належать такі рядки про мову: «Ну що б, здавалося слова... Слова та голос – більш нічого. А серце б'ється – ожива, Як їх почувеш!»?
6. У який спосіб можна покращити якість мовлення українських телеканалів?

Варіант 2

1. Ознаки літературної мови:

1. Наддіалектність.
2. Варіативність мовних одиниць за територіальною ознакою.
3. Засіб спілкування всіх людей.
4. Унормованість.
5. Поліфункційність.

2. Закріпленню лексичних норм сприяють такі словники:

1. Словник іншомовних слів (2000 р.).
2. Орфографічний словник (2007 р.).
3. Словник української мови в 11-ти томах (1971-1980 рр.).
4. Орфоепічний словник української мови (2001 р.).

3. Основна функція наукового стилю – це:

1. Повідомлення про результати наукових досліджень, систематизація знань.
2. Наукова дискусія, розгляд проблемних питань.
3. Зберігання наукової інформації.
4. Розвиток наукової термінології.

4. У яких рядках правильно поєднано числівники з іменниками:

1. Сім цілих і вісім десятих процентів.
2. Двадцять трое студентів.
3. Вісімдесят три учасники.
4. Десять з половиною балів.
5. Два мільярда.

5. Нормативні такі словосполучення:

1. Говорити на українській мові.
2. Вжити заходів.
3. Учбовий заклад.
4. Залізничний вокзал.
5. Довідка про стан здоров'я.

6. Предоставляється право.
7. Пам'ятник Тараса Шевченка.
8. Краплі від нежиті
9. Здавати іспити.
10. Пільги на проїзд.

6. Разом потрібно писати такі складні прикметники:

1. Навчально/виховний.
2. Західно/український.
3. Фізико/математичний.
4. Середньо/статистичний.
5. Первісно/общинний.
6. Військово/транспортний.
7. Високо/продуктивний.

7. Закінчення -а, -я в родовому відмінку мають такі географічні назви:

1. Ужгород.
2. Кривий Ріг.
3. Дністер.
4. Стир.
5. Ірак.
6. Світязь (озеро).

8. Офіційно-діловий і науковий стилі мають такі спільні риси:

1. Вживання канцеляризмів.
2. Нейтральна лексика, яка вживається у прямому значенні.
3. Переважання іменників чоловічого роду.
4. Відсутність індивідуальних рис.
5. Наявність адресата.

9. Види штучного вступу публічного виступу:

1. Пояснення теми виступу.
2. Афоризм.
3. Проблемне питання.
4. Апеляція до інтересу аудиторії.
5. Історичний огляд.

10. Підтверджувальні запитання (техніка Сократа) передбачають використання таких стандартних зв'язків:

1. Правильно?
2. Яка Ваша думка з цього приводу?
3. Чи не так?
4. Що Ви могли б запропонувати?
5. Чому так склалося?

11. Правильні такі форми кличного відмінка:

1. Пане Ігоре.
2. Сергіє Валентиновичу.
3. Андрію Віталійовичу.
4. Оксано Петрівна
5. Павле Ігоревичу.

12. Нормативні такі мовні конструкції:

1. Усім відоме її відношення до журналістів.
2. Виборна посада.
3. Я рахую, що все буде добре.
4. Самий високий показник.
5. Діяти згідно з наказом.
6. Одне з найбільш визначних досягнень.
7. Товари дешевші імпортих.

13. Форми усного фахового спілкування:

1. Співбесіда з роботодавцем.
2. Рецензія.
3. Анотація.
4. Доповідь.
5. Проблемні (дисциплінарні) бесіди.

14. Доберіть потрібне за змістом слово в реченні:

Аналіз тенденцій розвитку техніки 1) *свідчить*; 2) *показує*; 3) *запевняє*; 4) *інформує*, що з часом усе активніше використовують електричну енергію.

15. Відповідають синтаксичній нормі такі вислови:

1. Частина чужої мови цитується...
2. Коло дієслів-присудків розширюється.
3. Що стосується другої частини праці...
4. Стосовно другої частини праці.

16. Котрі слова або словосполучення в уривку наукового тексту слід відредагувати?

По мірі (1) розширення картини світу (2) частина слів мови змінює своє первісне (3) значення (4).

17. У котрих рядках правильно дібрано українські відповідники при перекладі слів та мовних зворотів:

1. Должностное лицо – посадова особа, правительство – уряд, гражданський кодекс – цивільний кодекс.
2. Дословный перевод – дослівний переклад, квалифицированный работник – кваліфікований працівник, соображение – міркування.
3. Лицевой счет – лицевий рахунок, добавочная стоимость – добавочна вартість, издатель – видавець.
4. Благодаря помощи – дякуючи допомозі, доверенность – довіреність, надзор – нагляд.
5. Драгоценные металлы – коштовні метали, научный работник – науковець, объем производства – обсяг виробництва.

18. Який закон спілкування відображає таку закономірність: у процесі спілкування співрозмовники підсвідомо імітують стиль один одного?

1. Закон спотворення інформації.
2. Закон притягання критики.
3. Закон самовиникнення інформації.

4. Закон дзеркального розвитку спілкування.
5. Закон мовленнєвого посилення емоцій.

19. У яких реченнях порушено пунктуаційні норми?

1. Коли вам здається, що мета недосяжна, не змінюйте мету: змінійте свій план дій (Конфуцій).
2. Коли зустрінеш достойну людину, то думай як зрівнятися з нею; коли ж зустрінеш недостойну – думай як не стати схожим на неї (Конфуцій).
3. Неук має велику перевагу перед освіченою людиною – він завжди задоволений собою (Наполеон).
4. Не дружи з тими, хто тобі не рівня і не бійся виправляти свої помилки (Конфуцій).
5. Дивних багато на світі див, найдивніше із них – людина (Софокл).

20. Котрі етикетні формули допустимі у компліментах співрозмовникові?

1. У Вас бездоганний вигляд!
2. Ви добре дали йому прочухана!
3. Ви прекрасний співрозмовник!
4. Ви інколи дуже добре робите свою справу!
5. Мені імпонує Ваш стиль роботи!

Варіант 3

1. Прочитайте. Визначте стильову належність тексту. Назвіть характерні риси стилю. Поясніть особливості добору та використання мовних засобів. Виправте орфографічні й пунктуаційні помилки та прокоментуйте їх.

Соломія Крушельницька

Ставши відомою європейською співачкою Соломія Крушельницька все ще продовжувала опановувати таємниці вокального й сценічного мистецтва в Мілані.

На зимовий сезон її запросили в Кремону. Саме тут на одній із репетицій був присутній усесвітньо – відомий композитор Пуччіні. Знайомство з ним переросло в щире дружбу. Вистави пройшли так успішно що українку запросили в інші міста Італії.

На весні 1904 року Крушельницька блискуче виступила на тріумфальному відродженні «Мадам Баттерфляй» Пуччіні в Італії хоча кількома місяцями раніше опера немала успіху. Співачка вразила глядачів силою драматизму, професійним акторським виконанням. Усі раділи переможному поверненню опери, вітали композитора. «Українка врятувала “МадамБаттерфляй”», – писала преса.

Крушельницька виступала в опері «Мадам Баттерфляй» навіть у Каїрі де диригував сам маестро Пуччіні. Вона тріумфально виконувала роль Баттерфляй у найбільших театрах світу. Після сотої вистави співачка віддала композиторові свою освячину славою Партитуру.

Удячність композитора Крушельницькій виявлялася не лише в щиросердній закоханності. Він докінця життя пам'ятав як співачка

захистила й відстояла його оперу знехтувану вимогливою й бескомпромісною італійською публікою. У його кабінеті над письмовим столом висіла єдина фотографія фотографія Соломії.

(*Партитура*– сукупність партій багатоголосного музичного твору (для оркестру, хору чи ансамблю) або нотна книга із записом усіх партій такого твору) (За Л. Громовенко).

2. Матеріали для лінгвістичного аналізу. Синтаксичний аналіз речення: *Нині коли Україна стала місцем найжорстокіших експериментів віку великою Чорнобильською притчею Шевченкове сонце зазирає нам у вічі так як ще ніколи.* Морфемний аналіз: *задушевності*; словотвірний аналіз: *вкупі*; фонетичний аналіз: *подружці*.

3. Виділіть у словах *прочитаний, сказавши, вивчення* морфеми. Визначте спосіб творення.

4. Напишіть автобіографію.

Варіант 4

1. Прочитайте. Визначте стильову належність тексту. Назвіть характерні риси стилю. Поясніть особливості добору та використання мовних засобів. Виправте орфографічні й пунктуаційні помилки та прокоментуйте їх.

Катерина Білокур

Катерина навчилася читати рано, тому було вирішено до школи її невіддавати. Важко сказати, коли майбутня художниця почала малювати. У чотирнадцять років Катерину застали за цим безглуздом як усі вважали заняттям, тому було вжито не відкладних заходів різки та найсуворіша заборона малювати.

Від тепер дівчинці доводилося творити потайки. Спочатку вона виготовляє фарби сама, а згодом переходить на олійні. Пензлі робить із шерсті котячого хвоста. Малює багато як правило квіти.

Якось почула по радіо пісню у виконанні Оксани Петрусенко. Спів так вразив Катерину що цілу ніч вона просиділа над листом і відправила його вранці за незвичайною адресою: «Київ. Оксані Петрусенко». Слава співачки була на стільки великою що лист не загубився. Захоплена вкладеним у конверт малюнком із зображенням калини, співачка радиться з Павлом Тичиною і до Полтави надходить розпорядження знайти Катрю Білокур. Картини Білокур вражають успіх величезний!

Москва, Київ, Париж... Саме в Парижі її знамениті картини «Цар - Колос», «Берізка» й «Колгоспне поле» побачив Пабло Пікассо. Увесь світ облетіли його слова: «Як би ми мали художницю такого рівня майстерності то змусили б заговорити про неї весь світ!»

(За Р. Скорульською)

2. Матеріали для лінгвістичного аналізу. Синтаксичний аналіз речення: *Якби ти добре в Бога попросила то мали б ми ще радість на віку твоя пішла б за гетьманського сина а мій хазяйську сватав би дочку.* Морфемний аналіз: *попросила*; словотвірний аналіз: *гетьманський*; фонетичний аналіз: *якби*.

3. Виділіть у словах *казаний, розброївши, розкріпачення* морфеми. Визначте спосіб творення.

4. Напишіть заяву (складну) директорові школи з проханням призначити Вас на посаду вчителя української мови та літератури.

РЕДАГУВАННЯ УЧНІВСЬКОГО ТВОРУ

Кожна пара студентів отримує роздрукований учнівський твір. Десять-п'ятнадцять хвилин триває його прочитання, пошук помилок, обговорення в парах, після чого студенти мають можливість висловитися й ознайомитися з коментарем.

Краса врятує світ

Тема, запропонована для роздуму, дуже цікава. На мою думку, в цих словах скрита (1) велика надія, віра в те, що настане час, коли краса людських почуттів (2) переможе і (3) оволодіє світом, в (4) якому зараз панують такі почуття(2), як недовіра, зневага, байдужість, жадність (5). Я, як і Ф. Достоєвський (6) щиро вірю в це, сподіваюсь (7). Я розумію, що це буде можливо, тільки якщо кожна людина на планеті буде від себе вимагати удосконалення (8).

Спробую довести свою думку методом від протилежного. Давайте озернемося (9) й подивимося на нашу країну. Ми всі свідки політичної та економічної криз, які тягнуть Україну вниз. Причиною всім цим (10) проблем є недовіра людей один одному (11); невміння поступитися своїми позиціями (12), (13) заради розквіту держави; ненажерливість людей, які збільшують свої капітали за рахунок грошей бідних і середніх класів суспільства. Що ж, як не краса людських почуттів, взаєморозуміння (14) може вивести країну з цього стану?!

Скарбниця світової літератури дає багато прикладів краси. Силу кохання описує в своєму (15) творі «Тигролови» І. Багряний. Коханню Наталки і Григорія ніщо не може бути на перешкоді (16). Говорячи про красу почуттів, не можна не згадати О. Пушкіна. У його повісті «Капітанська дочка» коханню головних героїв не може перешкодити (16) навіть Громадянська (17) війна. Кохання все перемогає (18).

Історія теж багата на приклади з цієї теми. Сила волі, небайдужість до долі своєї країни, почуття справедливості прокинулися в людях в 1980–1990 роках в східноєвропейських (19) країнах, які повстали проти тоталітарного режиму СРСР.

Отже, можна (20) прийти до висновку, що перед красою людських почуттів ніхто не може встояти (21). Рано чи пізно добро переможе. Як я вже казала, я сподіваюсь, що краса врятує світ. І якщо кожна людина буде цього бажати, чекати, це стане реальністю.

1. Лексична помилка: треба *прихована*.
2. Повтор слів. Можна замінити: *краса людських взаємин*.
3. Порушено закон милозвучності мови (треба *пере може й оволодіє*).
4. Після коми перед приголосним потрібен *у*, а не *в* (*світом, у якому* – слово *якому* починається на приголосний звук [й]).
5. Лексична помилка: треба *жадібність*.
6. Порівняльну конструкцію *як і Ф. Достоєвський* треба виділити комами з обох боків.

7. Граматична помилка: *вірити у щось, а сподіватися на щось*. Можна переформулювати думку так: *Як і Ф. Достоєвський, я щиро вірю в це, сподіваюся на торжество добра й краси*.

8. Збіг двох голосних небажаний (*вимагати вдосконалення*).

9. *Озирнемося*.

10. Граматична помилка: *причина чого?, а не чому?* (*причиною всіх цих проблем*).

11. Граматична помилка: *недовіра людей один до одного*.

12. Потрібно вжити форму однини: *своєю позицією*.

13. Кома не потрібна.

14. Конструкцію з *як* треба виділити комами з обох боків.

15. Важкого для вимови збігу приголосних (*в св, в хв та подібних*) слід уникати: *у своєму творі*.

16. Двічі повторюються майже однакові вирази (*бути на перешкоді – не може перешкодити*). Один із них треба замінити: *стати на заваді*.

17. Це не власна, а загальна назва: *громадянська війна*.

18. *Перемагає* (чергування *о – а*: *перемога – перемагати, допомога – допомагати*).

19. Між приголосними потрібен прийменник *у*: *прокинулися в людях у 1980-1990 роках у східноєвропейських країнах*.

20. *Можна*.

21. Нечітко сформульована думка. Краще написати так: *перед красою людських почуттів зло безсиле*.

Аналізуючи архітектуру цього твору, можна зазначити таке.

Структура твору загалом витримана, у кожній частині використано відповідні вирази. Аргумент лише один.

Приклади з літератури (про красу кохання) зовсім не відповідають аргументу (про недовіру й ненажерливість, що панують у суспільстві).

Щоб поліпшити твір, потрібно додати ще один аргумент, мотивуючи наступні приклади про кохання. Це можна зробити, перенісши абзац з історичним прикладом ближче до відповідного аргументу, а вже після нього сформулювати другий аргумент і навести приклади про кохання.

Історія дає багато прикладів щодо цього аргументу. Сила волі, небайдушність до долі своєї країни (Далі за текстом твору).

Другий аргумент – усепереможна сила красивих людських почуттів, які витримують надзвичайні випробування. Найкращі зразки світової літератури приваблюють саме такими прикладами. Так, красу й силу кохання описує у своєму творі «Тигролови» І. Багрянний... (Далі за текстом твору).

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

1. Запишіть фонетичною транскрипцією: *шістдесятиліття, стіжки, криворіжці, дочці, зцілюється, екзамен, зважся, лічба, голубка, казка, свято, усміхаєшся, у грубці, на стежинці, на грушці, безжурний, зчистити, зцілення, зшити, довідка, розчин, невістці, футбол, шістсот, анекдот, дьогтю, полегкість.*

2. Виділіть у словах морфеми: *вищесказане, запишімось, поназбирувалось, напишишсь, по-учительському, сказаний, усиновлюючи, прицілився, роззброївши, потемнілий, попідтинню, мотивованих, іменування, розповівши, перемігши, обсаджені, своєрідність, обґрунтування, зріднилися.*

3. Виділіть у кожному слові закінчення і визначте його граматичне значення: *стерезись, звичці, підгір'ям, тонкозернистих, причорноморський, чиймись.*

4. Визначте спосіб творення: *насмілитися, овочерізка, далекоглядний, безмежно, безмежний, заземлення, закріпачений, наречений, переклад, водогін, подорожник, довідатися, провулок, помешкання, мотивованих, іменування, розповівши, перемігши, обсаджені, своєрідність, обґрунтування, зріднилися, невесело.*

5. Зробіть морфологічний аналіз таких слів: *мотивованих, наріччя, ураховуючи, щодо, озирнімося, по-сусідськи.*

6. Поставте розділові знаки. Зробіть синтаксичний аналіз речень.

1. Нині коли Україна стала місцем найжорстокіших експериментів віку великою Чорнобильською притчею Шевченкове сонце зазирає нам у вічі так як ще ніколи. 2. Істину вчення Григорія Сковороди про єдність трьох світів мікросвіту макросвіту і світу Біблії ми гостро відчули у ХХ столітті, коли від втрати цього третього світу почали розпадатися і глухнути перші два. 3. Якби ти добре в Бога попросила то мали б ми ще радість на віку твоя пішла б за гетьманського сина а мій хазяйську сватав би дочку. 4. Так само дихало простором і солоним вітром море і біліли вітрила на рибальських човнах і сонячними ранками далекий острів курів хвилями рожевого туману. 5. Ліс темнів за яром і коли наблизились то помітили що зблизька він світліший бо листя на березах та осиках жовтіло. 6. У дворі здійсмається такий неймовірний галас наче тут завалився будинок або трапилося ще щось страшніше. 7. Пишіть листи і надсилайте вчасно коли їх ждуть далекі адресати коли є час коли немає часу і коли навіть ні про що писати. 8. Тепер поле все ширше розкривало свої рамена все далі розстеляло свою одягу і коли він зійшов на горбок перед ним встали в повній красі всі ниви. 9. Петро Метелиця стоячи на носі катера прислухався до щасливого настрою який усе дужче брав його за душу і піднесено думав про те як добре плисти по незнайомій річці... 10. Шпаки це імітатори веселі то іволга у пісні їх дзвенить то хлопчик друзів кличучи свистить то соловейко розсипає трелі то колесо немазане скрипить. 11. Хата з трьох боків оторочена садом привітно кличе до себе хлопчика але Максим спочатку прямує до округлого схожого на серце

озера. 12. Мабуть нема іншого такого місця на планеті де тіло землі було б так густо начинене металом війни де стрілки компасів так танцювали б від штучних аномалій. 13. Магістральний канал проходить на південь якраз по тій зоряній трасі по якій в давнину з усієї України йшли тисячі чумацьких мажар щоб вантажитися сіллю на кримських озерах. 14. Степан стояв коло поруччя на палубі мимоволі пірнаючи очима в далечінь і мірні удари лопастей пароплавного колеса глухі капітанові слова коло рупора відбивали снагу в його думок. 15. Страшні слова коли вони мовчать коли вони зненацька причаїлись коли не знаєш з чого їх почать бо всі слова були уже чиймись. 16. Той хто любить паростки кленові і хто діброви молоді ростить сам достойн людської любові бо живе й працює для століть. 17. Сивий бузок котрим обсаджені були стежки переліз на їх гладеньке місце й вільно ріс собі там де ходили людські ноги. 18. Це був момент тої глибокої задушевності яка так часто з'являється біля солдатського вогнища між людьми що пройшли вкупі довгу важку путь і зріднилися в боях. 19. Восени коли широким шляхом не їде повна накладена золотою соломою гарба коли із заходом сонця не чути протяжного погейкування хлібороба або чумака на волів чи коней у степу стає сумно. 20. Потім ринув густючий дощ усі виямки вихилки враз стали калюжами й найжачилися цвяшками - бризками. 21. Від серця відлягло хмара покотила за обрій важкі громи викрешуючи довгі блискавки. 22. Вона здолавши сорокакілометрову відстань витерпівши і голод і холод повернулася в найдорожче місце на землі додому. 23. Василь Стус був найсуворіший і найнепримиренніший у боротьбі за Україну він говорив і писав за будь-яких обставин ясно як перед Богом і платив за це життям. 24. Зусиллям двох поетів Михайла Старицького й Олени Пчілки слово «мрія» зійшло на багатобарвній ниві української мови завітло зачарувало нас своєю красою. 25. І вкотре переконусися скільки таємниць приховує мова цей океан людської творчості й мудрості! 26. Англійці уперше прибувши до Австралії й побачивши дивну тварину були дуже здивовані звірятка з маленькою головою короткими передніми й довгими задніми кінцівками пересувалися стрибками. 27. І була якась особлива радість зустрічі з цими птахами вони всідалися на старій клуні і закинувши голову до неба розсипалися клекотом. 28. Існування таких давніх за походженням антропонімів ще раз підтверджує думку що прізвища це своєрідне дзеркало в якому відображені історія культура побут народу його світогляд мова духовні надбання та менталітет. 29. Данило Романович Галицький один з найвидатніших українських князів, чия слава вийшла далеко за межі його володінь досягнувши фортечних стін європейських міст і далеких наметів степових кочівників. 30. Якби не монголо-татарська навала що зруйнувала не одну квітучу державу в Євразії відновлене Данилом Галицько-Волинське князівство могло б стати справжнім лідером давньоруських князівств.

Додаток 4

ЗРАЗОК КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ЗАНЯТЬ

Луцька гімназія № 21 імені Михайла Кравчука

«Погоджено»

Директор О. О. Ковальчук

25.09.2018

Календарно-тематичне планування занять
курсу за вибором «**Орфографічний практикум**»
на I і II семестри 2018-2019 н. р.

Учитель...

Обговорено на засіданні предметної
комісії української мови та літератури
Протокол № 5 від «__»_____ 2018 року

Голова предметної комісії
Г. С. Максимчук

Орфографічний практикум 11 кл. (1 година тижнева)

№ з/п	Зміст програмного матеріалу	К-ть год.	Дата	Корекція
1	<i>I семестр</i> Вступ. Визначення і загальна характеристика української орфографії	1	4.10	
2	Правопис основи слова. Чергування голосних. Чергування голосних у дієслівних коренях. Вправи на закріплення. Правила переносу	1	11.10	
3	Приголосні. Подвоєння та подовження приголосних. Вправи на закріплення	1	18.10	
4	Правопис префіксів. Правопис суфіксів. Іменникові суфікси. Прикметникові та дієприкметникові суфікси. Дієслівні суфікси	1	25.11	
5	Правопис складних слів. Загальні правила правопису складних слів	1	8.11	
6	Велика літера у власних поширених назвах	1	15.11	
7	Наголошення слів. Робота зі словником-довідником «Складні випадки наголошення» С. Головащука	1	22.11	
8	Іменник. Поділ на відміни. Зразки відмінювання іменників	1	29.11	
9	Числівник. Кількісні числівники. Порядкові числівники. Дробові числівники. Особливості відмінювання числівників	1	7.12	
10	Займенник. Вправи на закріплення навичок знань і вмінь відмінювання займенників. Розряди займенників.	1	14.12	
11	Контрольна робота. Тестування	1	21.12	
12	<i>II семестр</i> Дієслово. Поділ дієслів на дієвідміни. Зміни приголосних у дієслівних, дієприкметникових і віддієслівних іменниках. Часи дієслова. Способи дієслова. Неозначена форма дієслова	2		
13	Дієприкметник. Дієприкметники активного й пасивного стану, творення дієприкметників	2		
14	Дієприслівник. Вправи на закріплення знань, умінь і навичок. Побудова речень із дієприкметниковим і дієприслівниковим зворотами	2		
15	Правопис слів іншомовного походження. Приголосні (L, GH, Z, PH, ZH). Неподвоєні та подвоєні приголосні. Вправи на закріплення. Передача звука j та голосних	2		
16	Групи приголосних з голосними. Апостроф. М'який знак. Дифтонги АІ, ОІ. Німецький дифтонг ЕІ. Вправи. Відмінювання слів іншомовного походження	2		
17	Правопис власних особових назв (імен, найменувань по батькові, прізвищ). Відмінювання українських прізвищ. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ. Неслов'янські прізвища. Складні особові імена та прізвища й похідні від них прикметники	2		
18	Написання власних географічних назв (разом, окремо, через дефіс). Правопис та відмінювання складних географічних назв. Вправи на закріплення	2		
19	Контрольна робота. Тестова перевірка знань	1		

Для нотаток

Навчальне видання

Скорук Ірина Денисівна
Локайчук Світлана Михайлівна
Приймачок Оксана Іванівна

УКРАЇНСЬКА МОВА В ПРОФЕСІЙНОМУ СПІЛКУВАННІ

Навчальний посібник

Формат 60×84 ¹/₁₆. Обсяг 9,07 ум. друк. арк., 8,89 обл.-вид. арк.
Наклад 100 пр. Зам. 110. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК № 4607 від 30.08.2013 р